ASZTALOS ISTVÁN

VÁD ÉS PANASZ

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

A szerző 1938—1943. között írott elbeszéléseiből készült válogatás.

A címlapot és az illusztrációkat Abodi Nagy Béla rajzolta.

ASZTALOS ISTVÁN

VÁD ÉS PANASZ

ELBESZÉLÉSEK

320

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1968 NOV

A kiadásért felel a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója.
Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében.
Készült 5000 példányban a Szépirodalmi Könyvkiadó (Budapest) számára, az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó (Bukarest) gondozásában.
Terjedelem: 15,25 ív.

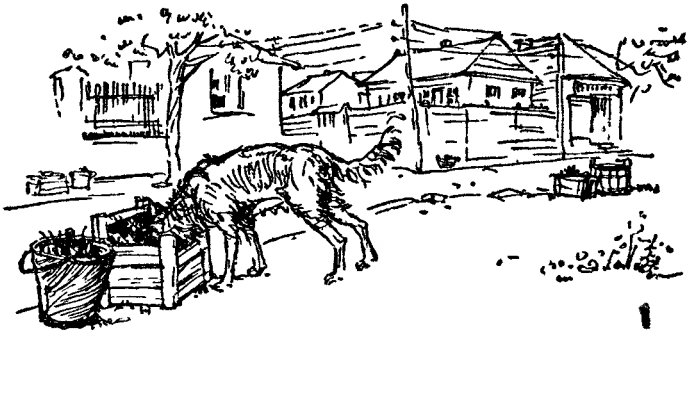

TÖRTÉNT AZ UTCÁN*

Így kezdődött.

Egy kutya szimatolgatott az utca szemetében. Szürke, lompos, olyan alázatos városi kutya, mely a szemeten s az emberek jóvoltából él. Sovány, piszkos, olyan senki kutyája. Feltűnők csak hasáról lelógó emlői voltak, valami vacokban kölykei lehettek, azok szívhatták olyan laposra testét.

Nem maradt az utcának zuga, amit fel ne keresett volna. Eldobott almacsutkától kezdve mindent megevett. Már nagy tapasztalatai lehettek, mert olyankor cirkált, amikor még nem járt a városi szemetes, de már a cselédek kitették a szemetet a járda szélére. A szemétkupacokat aztán rendre végigszaglászta.

Az utca másik végén lakott egy jószívű mészáros, aki mindennap odadobott neki valamit. Ezt hagyta utoljára, előbb végigszaglászta az utcát.

Na, a kutya megállt egy szemetes ládánál és valami különösebb falatot kaphatott, mert se látott, se hallott. Nem vette észre, hogy közeledik egy gyerek, egy olyan szeplős városi fiú. — Oh, erről is vol-

* A szerző első írása.

tak tapasztalatai, s ha látja jönni a fiút, kikerülte volna, de nyakáig a szemétben turkált.

A fiú a kutyához ért. Arcára csúnya mosoly szélesedett. Felemelte lábát s teljes erejéből a kutyába rúgott.

A kutya lefordult a járdáról, de igyekezett a lábára állani, s akkor érte a második rúgás. Ösztönösen a láb után kapott, valamit elért a fogával, s a fiú nadrágja a többi mellé új lyukat kapott.

A fiú felkiáltott.

Egy ember arra nézett.

— Mi az, te gyerek?

— Megharapott az a dög, — mutatott a fiú a távolodó kutya felé. — Nekem jött és megharapott.

— Neked ment? Hátha veszett — szólt izgatottan az odaszóló és követ ragadva a kutya után dobta.

— Mi történt? — kérdezte egy másik kíváncsi.

— Megharapta egy veszett kutya... — szólt a dobáló s másik kő után hajolt.

Egy asszony, aki mindezeket hallotta, ijedten kiabálni kezdett a szembejövőkre:

— Vigyázzanak, veszett kutya!

A hang, mint vízbe dobott kő hulláma, úgy terjedt széjjel.

Már vagy négyen is szaladtak a kutya után, tele torokkal kiáltozva: — Veszett kutya, veszett kutya! — Aztán mind többen és többen vették át a kiáltást, mind többen és többen csatlakoztak az üldözőkhöz.

A kutya nem értette a dolgot. Szaladt, hogy háta megett hagyja a veszélyt. Kikerült az utca közepére és szaladt. De gyenge volt, fáradt, nem bírta a hajszát.

Az utca megtelt ordítással, mindenki kiabált. Ez a szó — veszett — mindenkire hatott. A szembejövők közül a gyávábbak kapuk alá húzódva nézték a szaladó állatot, a kitóduló lakókkal tárgyalva az esetet. A bátrabbak kövekkel megrakodva kerültek a kutya elé s izgatottan hadonásztak karjaikkal. Egy esernyős polgár, vörös arccal rohant az üldözőkkel. Csupa tettvágy volt. Erőlködéstől vékony hangján vezényelt:

— Elébe kell vágni!... Meg kell kerülni!... Le kell ütni!... Rendőrt!... egy rendőrt!...

A kutya már támolygott. Jó pár ütés elérte. A fáradtságtól reszkettek lábai, nyelve kilógott.

Ilirtelen meglátta a mészárszéket s a mészárszék előtt a jószívű mészárost. Ösztönösen szaladt oda, az egyetlen ember volt, akit közelebb érzett magához.

A mészáros rémülten ugrott félre a feléje kúszó kutya elől, s kézzel-lábbal kapálózni kezdett. Egyik rúgása eltalálta a kutyát, amely most a rémülettől félőrülten menekült tovább.

— Meg akart marni — nyekegte a megijedt ember, s kövér arcáról szaporán törölgette a verejtéket.

A kutya beszaladt egy kis utcába. Szerencsétlenségére zsákutca volt. Elért egy magas deszkapalánkig, ott megállt, szűkölve a félelemtől. Fogait mutogatva nézett az üldözőkre, akik nem mertek közelebb menni hozzá, csak messziről dobálták súlyos kövekkel.

Félig agyon volt verve, mikor megérkezett egy rendőr. Elévette revolverét s közeledett a kutya felé.

A kutya csak állt reszketve, véresen. Szemeit a rendőrre szegezve várt.

A rendőr megállt. Dörrenés... a kutya lassan ledőlt a kerítés mellé. Lábai reszketve merevedtek meg, túlduzzadt emlőiből csepegett a tej.

Egy asszony megjegyezte: — Kölykei lehettek.

A tömegben elhalt már az izgalom és sokan sajnálni kezdték a kutyát.

— Szegény! — tört ki a vörösarcú polgár, aztán ernyőjét karjára akasztva elindult a többi után.

Igy végződött.

1938

EGY SZÁL GYUFA

TÉL VOLT, nagy, december, úgy este felé. Ködösödött a hideg, porosodott a hó. A száraz patakmeder szélén fűzfa meredezett. Rajta mozdulatlan varjú gubbasztott borzas-feketén. A fűzfától nem messze, hóba taposott ösvény húzódott keresztül a patakon. Az erdőből tekeredett odáig, át a kukoricáson, ahol fel-felkukkant a hóból egy-egy magasabban vágott kukoricakóré csonkja.

A varjú megrebbent, csőrét forgatni kezdte erre-arra, megbillent, aztán elvetette magát az ágtól s lomhán, feketén lebbent az erdő felé.

Egy ember jövögetett. Meggörbülve taposta az ösvényt, ágakat húzott nekifeszülva a villafának. Az ágak gürüzdölve hersegtették a havat. Az ember erőlködve izzadt a kucsma alatt. A kucsma vedlett volt, az ember is az.

A fűzfánál megállt. A villafának támasztva az ágkötést, kibújt alóla. Kifújta orrából a hideget, bajuszát csavargatta, jéggé fagyott azon a lehellett. Aztán észre sem vette, s keze már a dohányos dózni után matatott.

Elévette, cigarettapapírt szedett ki belőle. Fuka-

rin, lassan mérte bele a dohányt, minden szálat latolgatva, hogy vacsora utánra is maradjon.

Már készre nyálazta, mikor eszébe jutott, hogy gyufája nincs. Na, a jóistenit! — nézett körül tanácstalanul. De gyufa csak nem akadt. Elévette hát újra a dobozt s visszatette nagy gondosan a megcsinált szivarat. — A fenefranc álljon belé! — dünnyögte nagy mérgesen. Aztán csak állt ingerülten. Szeme ide-oda lebbent. De esze mind csak a gyufán járt. — Egy gyufája nincs az embernek!... — rándult meg dühösen. A kötéshez hajolt. Ropogtak az ágak, mikor megemelte. Ingerülten igazgatta ide-oda, de sehogy nem akart úgy állani, mint az előbb. Nyomta a vállát, egy ág meg a nyakát dörzsölte mind erősebben. — Jaj, hogy a jóisten!... — szitkozódott. Végül elindult mérgesen.

Lebotorkált a lankás mederbe, vállát verdeste, rángatta a kötés. Hirtelen egy kiálló gyökérbe akadt, aztán se előre, se hátra. Rángatta, taszigálta, de sehogy se mozdult. Végül is akkorát rántott rajta, hogy a gyökér kiroppant, ő meglódulva térdre bukott a hóba. Káromkodva állt fel, aztán erőlködve, szinte futva indult neki a martnak. Fel is jutott nehezen. Fáradt volt, de nem állt meg, vonszolta az ágakat tovább a falu felé.

Valami érthetetlen harag mind jobban belepte. A kucsma alatt gyöngyözött a homloka, lába alól kikicsuszkált az ösvény, nyakát mind erősebben horzsolta az ág. Úgy érezte, nem bírja, de konokul cipelte tovább a kötést.

— Másnak erdeje van, nekem gyufám sincs! — szorította össze száját a harag. Aztán arra gondolt, de sok fát kell még cipelnie a télen...

Ez a gondolat, a dohány utáni vágy s a nyakát horzsoló ág mind jobban ingerelte. A grófi gyümölcsösig ért, melynek fagy ellen szalmával becsavart fái szép rendben sorakoztak széltében, hosszában, egészen a faluig.

Nem bírta tovább. Káromkodva dobta le magáról a kötést, amely ropogva huppant végig a havon.

Az este már belepte kéken a vidéket, csak a hó fehérlett csillogó fagyosan.

Az ember állt, oldalt görbülve. Megnyomott vállát most már valahogy könnyűnek érezte. Káromkodva vetette le fejéről a kucsmát, gőzölgött, párolgott feje a hidegben.

Nézte a gyümölcsöst, s feszegette a harag. — Másnak mindene van, nekem még gyufám sincs! — csikorgatta fogát.

Hirtelen furcsát gondolt. — Meg kéne pocsékolni azokat a fákat!... — Összeszorított szájjal a kötésre nézett, ahol bedugva rejtőzött a fejsze. Onnan újra a gyümölcsösre. Fejére tette a kucsmát, aztán lehajolt s matatni kezdte a kötést.

Hirtelen fütyörészést hallott. Megrezzent. Felegyenesedett s nyelt vagy kettőt s a falu felé figyelt. Végül lassan feltámasztotta az ágcsomót.

A fütyölés elhallgatott, egy legény, aki jött, odaért.

— J' estét! — köszönt rá, ahogy ott látta állani.

— Neked is! — dünnyögte vissza.

A legény megnézte s ment tovább.

— Te, nincs gyufád? — kérdezett utána hirtelen.

— Nekem aztán van, — állt meg s tért vissza melléje a legény.

— Köszönöm, — gyujtott rá. — Hát meddig fütyörészel ilyenkor, hé?

— Az erdő sarkáig, — tette zsebre gyufáját a legény. — Levágtam egy szép kicsi fenyőt, de még délben, tudja karácsonfának.

— Na, tám te is angyalozol?

— Vagy igen a franc. A jegyző úré, aztán nem akarta, hogy a kölykei lássák... Na, megyek.

— Hát menjél.

— Adjonisten!

— Neked is!

A legény elfütyörészett.

Az ember szívta a füstöt s hallgatta a füttyszót, amíg csak elenyészett.

Aztán a szivar is elfogyott. A végét ledobta s rátaposott. Aztán megigazgatta a kucsmát, vállára emelte a kötést, s elindult a falu felé.

A gyümölcsösre már rá sem nézett s a fagyos porhó kétfelé omlott a húzódó ágak nyomán.

1938

MARIKA HAZAJÖN

A TEHÉN HÁTRA BÁMULT a szénát hozó emberre s elmummogta magát csendesen.

Orbán Péter nem látta az ölében lévő szénától, nekiütődött. — Farta nye, hogy a!... — A tehén arrébb farolt.

Belegyúrta a jászolba a szénát. A tehén beletépett s őrölni kezdett csendes szájmozgatással. A szája két szélén lecsüngő szénával olyan volt, mintha bajusza nőtt volna.

Az ember lepallta az ujjasára tapadt szálakat, aztán villával rendezgetni kezdte az almot.

— Lába te!... — A tehén toporgott. Letette a villát s végigsimogatta az állatot. — Mi a süj? — dünnyögte. Dudorodást érzett. Nyomkodni kezdte. A tehén idegesen csapkodott a farkával. Lapogatva csendesítette. Még egyszer körülnézett, aztán kiment. Az istálló előtt megállt s a zsebébe kotorászott. Agyonsanyargatott cigarettát húzott elő. Az este kínálták meg vele, akkor eltette, most rágyujtott. Nagyokat szippantott rajta, füstölve ment előre az udvaron.

A disznóólban nagyszőrű láncos kuvasz feküdt. Ez a kutya őrizte Orbán Péter szegénységét. Megleb-

bentette farkát, nyakán megcsörrent a lánc. Ugyet sem vetett rá az ember.

A házból fejkendős öregasszony jött ki. Egy üstből odasült puliszkát vakart a tyúkok elé, hároméves kislány-unokája kísérgette nyafogva.

— Újj veszteg, te, — szólt rá a nagyanyja — mit tudom én, hol a bubád...

Az ember megállott mellettük. A gyerek mezítláb volt, búzaszőke hajából vékony, piros pertli fityegett. Nagyanyja kötötte rá igézés ellen. A vénasszony a fiára nézett.

— Nincs papuccsa, látod, jő a tél. — Elbiggyesztette a száját. — Az anyjától el is lehet, már levelet se küld.

Orbán Péter elkomorodott.

— Hagyja, anyám, ne mind Marikát ossza!

— Ossza a nem tudom mi. Akár hírit se hajjam... Csak ami igaz, az igaz.

— Mi igaz? — ráncolta össze homlokát az ember.

— Az, hogy hazajöjjön. Már éppen egy esztendeje, hogy asszon nélkül vagy.

— Ne fájjon az magának!

— Fáj a francnak, hallod! Mondom, hírit se hajjam. — Elhallgatott. Bevitte a házba az üstöt.

Az ember megsimogatta a leányka haját. Majd lekuporodott mellé s úgy kérdezte:

— Hát hozzak-e bombócot, Linus?

— Igen, — bólogatott szaporán a leányka.

— Na, adj puszit tátának! — kérte az ember.

A kislány nagy buzgalommal ágaskodott a borostás archoz. Apja jólesően érezte hideg, kicsi orrát. Felemelkedett elnéző szemmel: egy esztendeje biza. Beszólt az ajtón:

— Megyek egyet... A postamesterékhez.

— Oda mehetsz! — morgott ki a vénasszony.

Az ember felcsattant:

— Nem a maga baja a se... Ha ír, ha nem.

— Bolond vagy, látom. Rajtam töltöd a bosszúd.

— Maga mind uszít. Tuggya, hogy hogy volt, mégis uszít. — Kiabálva beszélt, bajusza mozgott a szája után. — Nem akart menni, muszáj volt, ugyi? Ki

szolgál szívesen?... Tehént vettünk, bankot fizettünk. Mit akar még? — Felhúzta a vállát. — Tudja az ánti isten!

Dühösen a kapunak tartott. Az anyja utána kiáltott:

— Várj te! Vedd az ünneplő kalapod, 'sze vasárnap van!

Orbán Péter ingerülten legyintett s kiment a kapun.

— Mindég Marikát rágja — gondolta dühösen. — Bezzeg akkor jó volt. Így Péter, úgy Péter. Háza van, földje van. Árva lány, nem dirigál senki. Te meg csak szolga vagy. Vedd el, földes gazda leszel. Most meg furton-fúrt rágja, az bántja, hogy szereti is. Hát lehet azt nem szeretni? — gondolta ellágyuló szívvel. — Örüjjön, hogy olyan menye van.

Összehúzott szemekkel nézett végig az úton s megindult mogorván.

A házak előtti padokon öregek üldögéltek. Csíkos rokolyájú asszonyok pletykálgattak.

— Jó napot adjon isten, — köszöngetett.

— Néked is, Péter, — fogadták.

Előtte egy öregasszony baktatott feketében. Kezében imakönyvet tartott, az imakönyv mellett nagy, fényesszemű olvasó fityegett.

Orbán Péter elért a nagy boltig. Bement az ivóba, nyitva volt az vasárnap is. Hosszú padok mellett hosszú asztalok álltak az olajos padlón. A padok tele emberekkel, akik hosszúnyakú decisekbe kortyolgattak s beszélgettek.

Gréf, a korcsmáros és postamester egyszemélyben, a söntésben ténfergett.

Orbán hozzáfordult:

— Gréf úr! Jött levelem?

— Nem biza, Péter.

Egy öreg nagybajuszú ember, aki legközelebb ült a söntéshez, odaszólt:

— Ne is várj, Péter, nagy a szárazság az idén!

— S osztán? — nézett rá értelmetlenül Orbán.

— Osztán még a ténta is kiszáradt, te! — simogatta végig sunyin a bajuszát. — Hanem, ha levelet akarsz, van a cserjésben, ne féjj. Veri az októberi

rogya... Na, nem ülsz le? — húzódott arrébb, helyet csinálva.

Orbán Péter bosszankodva nézte.

— Magát is veri a vasárnapi harmat, úgy látom, Anti bá!

— Mikor mejik, fiam. Ma a vasárnapi.

Orbán Péter indulni akart, de eszébe jutott valami. Leült a felajánlott helyre.

— Anti bá! — fordult az öreghez. — Nem jönne el szántani vagy két nap? Nekem nincs mivel, — tette hozzá.

Az öreg gondolkozott. Aztán fontoskodva kérdezte:

— Hol a főded?

— A hegy alatt.

— Hát elmehetek. Várj csak!... Hétfőn, kedden nem érkezek. Szerdán jó lesz?

— Nekem jó még hamarább is.

— Hát hamarébb bajosan. Na akkor szerdán. — Félszemmel Orbánra nézett. — Hozatsz két felet?

Az habozott egy kicsit.

— Gréf úr, hozzon két decit, — szólt aztán a söntésbe.

— Szervusz, — koccintott az öreg.

A nagy úton fehérharisnyás legények mentek összefogózkodva. Harsányan énekeltek.

Orbán Péter felhajtotta az italát.

— De megyek! — állt fel. — Hát akkor szerdán — fogott kezet az öreggel.

Fizetett.

— Ezért bombócot! — hagyta ott a visszajáró pénzdarabot.

Kiment és tépelődve hazaindult. — Nem jött levél, — motoszkált agyában a gondolat.

A kapuban kint álldogált a kicsi Linus. Egyik kezében egy tarkaruhás kaucsuk babát tartott, a másikban almát, amelyikben már benne volt a fogai helye. Mikor meglátta az apját, lelkendezve futott eléje...

— Ni buba... Alma!... — mutogatta boldogan a kincseit.

— Az ám, buba — cirogatta meg az apja. De

megdöbbenve vette jobban szemügyre a cifra babát.

— Te, ez ugyan szép buba! Kitől kaptad? — kérdezte csodálkozva.

— Mámá hozta...

— Ki, te? — torpant hátra az ember.

— Mámá! Még papucsot is — emelte büszkén újcipős lábacskáját az apja elé.

Orbán Péter úgy érezte, hogy lángra lobbant a szíve. Sietve nyitott be a kapun.

Az anyja éppen szembe jött vele összeszorított szájjal.

— Igaz, anyám, hazajött Marika? — kérdezte izgatottan.

A vénasszony hátrabiccentett a fejével.

— Igaz. Eriggy, benn van a házba. Linus hol? — kérdezte csendesen.

A fia csodálkozva nézett utána. — Ejsze veszekedtek, — gondolta. Nagy léptekkel sietett fel. A tornácon lassított... — Nem muszáj lássa, hogy úgy örül neki, — gondolta. Belépett. Szétnézett kereső szemmel. Senki sem volt a konyhán. Benyitott a belső szobába.

Ott volt az asszony, ölbetett kezekkel ült a fal melletti kanapén. Szőke haja fehér kendővel volt bekötve.

— Szerusz, Marika! — köszönt csendes mosollyal az ember. — Na, megjöttél? — Közelebb lépett s kezet nyujtott.

Az asszony ült sápadtan, nem mozdult, csak az ajkai remegtek. Orbán Péter valami idegenszerűséget látott rajta.

— Szerusz, te! Már észre sem veszed a szegény embert? — mosolygott rá melegen, kezét még jobban odakínálva.

Az asszony nehezen felállott, kezeit ernyedten eresztette le kétoldalt. Nem nézett urára, csak állt vastag derekával, nagyra nőtt hasával s az arcán majfoltok.

Orbán Péter megingott. Arcán ott ült még a mosoly s agya még nem fogta fel tisztán, amit látott. Összevissza forgott az esze kereke. Állt torz mo-

sollyal, előre nyujtott kézzel. Tekintete a semmibe meredt, már nem látta a lehajtott fejű asszonyt, kinek szeméből gyöngyszemek gurultak elő.

Aztán leejtette a kezét. Az asszony imbolyogva ment hozzá:

— Péter, jaj Péter — kiáltozta — nem vagyok hibás, hallgass meg! — Urába kapaszkodott. — Az úr rámjött... Nem akartam, Péter. Ne haragudj, jaj, ne haragudj! — Odabújt az ura mellhez, nehéz zokogással.

Orbán Péter arcán fekete lett a mosoly.

Akkorát lökött asszonyán, hogy az hátra bukott, neki az asztalnak, onnan le a földre.

— Te ribanc, te — ordította. — Hát ezt érdemlem tőled, te? — Szájából bajuszára fröcsköl a nyál... Veszett dühvel taposni kezdte az asszonyt. — Kitaposom belőled, te!

Az asszony nyögve fetrengett a padlón, kezével és térdével a hasát védte.

Az öregasszony sikoltozva szaladt be.

— Mit csinálsz, Péter? Jézusmárjám, te! Gyere bolond! Mit akarsz? Tömlöcöt? — Rángatta a dühödt embert. Sikerült is valahogy közéjük állnia és kitaszigálta fiát az ajtón.

Az ember visszaacsargott:

— Aztán pusztulj innet, te! Ne lássalak az életen, mert összeváglak!

Kitámolygott.

Az öregasszony visszament a szobába.

Orbán Péter hátra ment a csűrbe, mint megvert kutya húzta magát egy szalmazsúpra. Vacogott a foga, didergett az indulattól. Átülte mozdulatlanul az egész délutánt.

Már az este is elősompolygott feketén, mikor beszólt félénken hozzá az anyja:

— Péter, itt vagy? — kérdezte.

Nem felelt.

Az öregasszony odament hozzá:

— Gyere, fiam, egyél!

— Elment az a rosszféle? — kérdezte rekedten.

Az öregasszony hallgatott.

Orbán Péter rákiáltott:

— Hallja, mondja neki, ne talájjam a házba', mert összetaposom, mondtam!

A vénasszony a tető felé bámult, aztán félszemmel a fiára nézett:

— Az ő háza az, Péter!

Az ember felugrott:

— Mit mond?

— Nem kergetheted ki az övéből!

Az ember káromkodott:

— Azt a szentséges!... — Fújt egy nagyot. — Akkor én megyek el!

Az öregasszony megint hallgatott egy darabig. Majd csendesen beszélni kezdett:

— A föld is az övé s a tehén... Csak azért mondom. Osztán nem muszáj tudják a faluban, hogy nem a tiéd. Ha fia lesz, még szerencse... Ő nem hibás, na... — Ránézett a fiára fürkésző szemel. — Csak azért mondom... Gyere, osztán egyél! — Csendesen kiment.

Az ember fogcsikorgatva ült vissza a zsúpra. Térdére könyökölt s fejét kezébe hajtotta. Sokáig ült így, magát emésztve. Végül felállt. — Hej az úristenit! — káromkodott.

Kinyitotta a csűrajtót. Hidegen állt vele szembe a sötét. Szétnézett. Későre járt már az idő. A házban lehúzva égett a lámpa. A disznóól felől lánccsörgés hallatszott. Az istállóból a tehén szuszogása.

Szerdán jő Anti bá! — gondolta hirtelen.

Még egyszer szétnézett, aztán bement a házba.

1938

MEGINDUL A FÖLD

A HEGY GYOMRÁBA fúrt alagut fekete szája nyelte az izzadtságszagú rongyokba öltözött földszínű embereket. Sorba egymásután mentek, kulonféle szerszámokat cipelve s fehér fényű lámpásaikat lóbálva. A lámpa fényétől torzra növekedett árnyaik feketén imbolyogva követték őket az alagút nyirkos falán.

Váltás ideje volt. A hegy elnyelt egy pár száz, fakó arcú munkást, hogy aztán kiokádjon ugyanannyi még fakóbb színű másikat. Mikor görnyedten előbújtak a hegyből és a világosságra értek, még sokáig pislogtak az erős napsütéstől.

Bent, ahol a csákányok legelőbb haraptak a hegybe, ott volt a leggyorsabb az iram. Folyt a harc a földdel. árnyszerű emberek hajladoztak le-fel. Fényesre csiszolódott lapátokkal, mint valami hatalmas kanalakkal etették a mindig éhes vagonokat. Repedezett bőrű tenyereiket meg-megköpdösve, eltorzult arccal, a sietéstől lihegve rakták, tömték a vagont.

Ott állt mellettük a munkavezető, és mint egy kifogyhatatlan bőségű szózsák, ordítozva hajszolta őket.

— „Gyerünk, gyerünk, emberek, ures még a vagon « mindjárt itt a masina.. Gyerünk!" — kiabált «

közben aggódva nézegette az óráját. Fejében ott motoszkáltak a főaknász szavai. — „Mi lesz, hallja, mi lesz? Nem megy a munka, nem megy! A másik csoport tíz vagon földet adott ki, maguk a tegnap csak nyolcat. Mi az, alusznak? Baj lesz, hallja, baj lesz!“...

— Még kidob a disznó... Ki az... — rázkódott össze. — Tíz vagon földet, az anyjuk mindenségit! Na álljatok csak meg! Ha ti úgy, én is úgy. Megtanítlak én. Ma tizenkét vagont fogok kiadni. Annyit én... Gyerünk, emberek, gyerünk a jézusmáriáját... Mit csinálsz ott, te mulya, tán én rakjam meg a vagont, he? — förmedt rá egy fiatal gumibocskoros parasztlegényre, kinek sokráncú szakadozott ingén apró, kék színű üveggombok sorakoztak. A legény aggódva pislogott a feje fölé, ahonnan a megtört, korhadt deszkák közül néha-néha a nyakába szotyogott egy-egy kevés föld.

— Ne hozzak egy ernyőt, te? — kiáltott rá újra mérgesen a szózsák. — Mozogj, hallod, mozogj, ne várd, hogy én mozgassalak...

A fiú megriadva hajolt neki a lapátnak.

A hajcsár továbbkiabált. Csak úgy köpködte a hajszoló szavakat, melyek ostorként csapódtak az emberekre. Kiabálás közben átkozódva gondolt a másik csoportra s minduntalan a vagont meg az óráját leste. Mit tudta ő, hogy a főaknász ugyanígy birizgálta fel a másik csoport vezetőjét is. Így játszotta ki őket egymás ellen. Elhintette a vetélkedést köztük és a gyűlöletet. Ellenségek lettek. S hiába magyarázkodtak alkalomadtán egymásnak, hogy hát nem is igaz, mert csak ennyi vagont adtam ki, — egyik sem hitt a másiknak. Folyt tovább a fogcsikorgató vetélkedés, a verejtékesen rohanó sietés. Mindennap új roham a hegy ellen a több vagonért. Mindez az alagútépítő társaság hasznára.

Aztán az olcsó faanyag... A hegy be-betört s agyonütött három-négy munkást. Hiába, a deszka, a gerenda drága, munkás meg van elég. — „Tovább, tovább, gyerünk, emberek, gyerünk!...“

És a földemberek fogcsikorgatva, izzadtan vereked-tek a földdel. Hajuk csapzottan lógott arcukba. A ve-

rejték beszivárgott a szemükbe, elhomályosította látásukat, lecsorgott a szájukba sós-keserűn, vadul, lihegőn dolgoztak. Minden lázadásuk csak az önmagukat mardosó hajsza volt. Meggyű t dühüket a föld vezette le. Suhogva vágódott alá a csákány. Harsogva merült a lapát a földbe. Csengve csattogott a kalapács a fúrórúdon. S mintha minden ütésre visszaordított volna a hegy fájdalmában. Visszhangzott az üreg a munka lármájától. — „Gyerünk, emberek, gyerünk!" — pattogott az emberi ostor.

Mint egy óriási giliszta ette be magát az alagút a hegybe.

— Heej rukk!...

Négy ember egy hatalmas támasztó-fát cipelt hangyamódra. A gerenda elején egy jól megtermett fiatal munkás állott. Karján kiduzzadtak az izmok s kinyilott zöld inge alól kilátszott domború melle. Szájából hosszasan nyúlt el a kiáltás: — Heej rukk!... Heej rukk! — Az alagút visszaordította:...Rukk!...

Tőle nem messze, kezében kézifúrót tartva, robbantó lyukat fúrt az apja. Öreg, szikár arcú ember volt. Fáradt szem nézett ki a bozontos szemöldök alól, mint nád közül a kicsi tó vize. Arcán sűrű borosta, lenyúlt az ádámcsutkájáig. Vigyázva forgatta a lyukban a fúrót. Szeme sem rebbent a kalapács zúgó ütéseire. Néha áttologatta a bagót a másik inyére s barna levét kisercentette töredezett fogai között. Átátpislantott a fiára. Összehúzott szemekkel figyelte annak kuzdelmét a fával. Majd le'ntette a kalapácsot. Kihúzta a fúrót s megmérte a lyukat.

— Hány van már kész, Tóni bácsi? — kérdezte a felügyelő.

Az öreg megforgatta a bagót.

— Tizennyolc lyuk, még kell kettő, aztán mehet. Csak ügyelni kell — mutatott fel a korhadt deszkákra. — Itt laza. Omlós a föld. Kéne egy-két új deszka.

A felügyelő dühös lett.

— Új deszka, de honnan. Kitart az még estig. Aztán szakadjon le az ég, azt sem bánom. Csinálják meg a lyukakat!

Az öreg vállatvont. Vakarózni kezdett. Hátra-hátra-

nyúlva súrolta magát a piszkos nadrágon keresztül. Aztán leült új lyukat fúrni.

Telt az idő. Szállt a kiáltás. Lendültek a lapátok. S már a vagon torkából kilátszott a föld, amikor egy rémült kiáltás hasított a levegőbe.

— Vigyázz, Ilie! Vigyázz...

A gumibocskoros parasztlegény ösztönszerűen megfeszült kiegyenesedve. De már a lendület elmaradt. Fentről egy félmázsás kődarab átbújt a deszkák törésén s feketén hullott alá. Olyanforma zaj hallatszott, mint amikor egy tojás a földre szottyan. A legény összecsuklott s nehézkesen eldőlt a földön, a kő gurulva dobbant le róla.

Az emberek körülállták. Ott feküdt véresen, mozdulatlan, csak a száját tátogatta némán. Aztán reszketve nyúlt ki egész hosszában.

— Na, ennek befellegzett — mormogta a felügyelő, aztán az emberekhez fordult: — Vigyék félre és takarják le valamivel. És ha jön a masina, tegyék a vagonra, hogy vigye ki szegény fejét... A nyavalya essék beléjük, most egy emberrel kevesebb dolgozik és adjak ki mégis 10 vagont. Anyagot nem hoznak, hogy szakadna meg a nyakuk!... Na gyerünk, emberek, ne álljanak, azzal úgysem segítenek rajta.

A földemberek helyükre mentek, csak lopva vetettek olykor egy-egy pillantást a kőütötte emberre, aki ott feküdt a kabátjával letakarva.

Egy kis idő múlva megérkezett a masina. Mint ahogy valami dühös hörcsög siet villogó szemekkel a földalatti tanyájára, tüsszögött elő a hosszú, keskeny alakú, sűrített levegővel hajtott gép. Iliét feltették a vagonra és a masina kivitte.

A munkavezető az öreg bányásszal és annak fiával megtöltötte a földbe fúrt lyukakat dinamittal. Lassan, óvatosan tolták be a dinamitrudacskákat. Az öreg sárt gyúrt tömésnek.

Az egyik munkás felkapta a fejét. — Psz... Pszsz.. — pisszegett. A munkavezető felfigyelt. Az ember kifelé mutogatott az ujjával. A többiek megriadva görnyedtek neki a földnek.

— Gyerünk! Hej, gyerünk! — csattant fel újra a hang.

Furcsa csoport érkezett, fényesen világító lámpásokkal. Elől jött a szigorú arcú főaknász s az utat mutatva vezetett egy csomó vízhatlan kopenybe bujtatott alakot. Elől szép fiatal úrinő jött. Parfőmillat követte. Mögötte egy idősebb nő lépdelt szuszogva és minduntalan fel-felijedezve. Négy férfi volt a társaságban. Egyikük, egy szemüveges, vékonydongájú fiatalember, csoszogva vonszolta nagy szeges bakancsát, ami láthatóan szokatlan volt neki. A másik szintén fiatalember volt, kis fekete bajuszkával, egy kövér nagyhasú úrnak magyarázgatott valamit. A főmérnök zárta be a menetet. A fiatal nő a főrészvényes leánya volt, az idősebb az anyja. A szemüveges és a nagyhasú úr szintén részvényesek voltak, a bajuszos meg a lány vőlegénye.

Bejöttek megnézni az alagutat, a munkát. Kíváncsiságból, unalomból. Roppant érdekesnek találták. Izgatóan új dolog volt számukra ez a sötét, nyirkos, dinamitfüsttel és árnyékokkal teli földalatti lyuk. Az fel sem tűnt nekik, hogy ebben a lyukban emberek dolgoznak. Természetesnek találták. Mint ahogyan az is természetes, hogy ők kint élnek a napsütésben, amely tele van örömökkel.

Ott álltak a dolgozók között s érdeklődve figyelték a munkát. A munkások inukat megfeszítve serénykedtek.

A kövér, idősebb részvényes az öreg bányász mellett állt és kíváncsian nézte, hogyan dolgozik.

Két egyidős ember állt egymás mellett.

A fúró mellett: ráncos, fakó arc, torzonborz haj, bajusz, szakáll, kóhögős mell, meggörbült derék. Örök munka, örök bagózás. Vasárnapi szórakozásul a földig berúgás. Hétfőn a pénznélküli halálvárás. Nincs semmi cél, mert nincs már akarat, megette a föld.

S ott állt a másik: ápolt, borotvált arc... Kettős toka. Elegáns köpeny alatt finom szövetű ruha... Felgyűrűzött ujjak... Jól jövedelmező részvények... Családi ház, bérház, villa... Autók... Fizet az alagút. Kapar a földember.

... Készen voltak a töltéssel. A munkások szerszámaikat félrerakva, lassan kifelé mentek mintegy ötven méterre, hogy ott várják be a robbantást. Nem maradt ott más, csak a munkavezető és az öreg bányász fia. A mérnök a látogatókat vezette arrébb.

A felügyelő megadta a jelt, az előmunkás lámpája lángját odaérintette a gyujtózsinór meghasított végéhez. A zsinór felszisszent, kiöltve piros fullánkját. Egymás után, sietve gyujtotta meg mind a húsz kanócot, aztán az előmunkás is odament társaihoz, akik cigarettázva halkan beszélgettek. Nem messze tőlük a vendégek idegesen várak a robbanásra.

Egyik munkás a fiatal nőre sandítva odasúgta a többieknek:

— Fájin egy fehérnép, halljátok?

— Álmodnál vele, ugye — kacsintott rá egy lelógó bajuszú társa.

Egy foghíjas munkás bölcselkedve jegyezte meg:

— Ez is csak a hátára fekszik...

— Ez igen, csak nem a te ágyadba — torkolta le a lelógó bajuszú.

— Oda nem is — nevetett a foghíjas —, mert nincs is ágyam, csak a priccs. Azt sem tudom, mikor feküdtem ágyban, talán csak a kórházban, amikor leütött a föld.

A lelógó bajuszú egy másik munkáshoz fordult:

— Franci te, hallom az asszonyod lebetegedett. Igaz?

— Igaz biz'a — felelt Franci, — még az este.

— Fiú-e vagy lány — kérdezte tovább a bajuszos.

— Leánka a szentem, pedig fiút vártam.

— Rossz a szomszédod, Franci — kötekedett a foghíjas.

A többiek evet i kezdtek. A fő k sz hátra tekintett. A munkások, mint akiket rajtakaptak, lehajtották a fejüket elkomolyodva. Csendben ültek tovább.

A csendet egy nagy robbanás szaggatta széjjel. Úgy hangzott, mintha a hegy szíve kezdett volna verni. Dob... Dob... — hallatszott tompán, dübörögve. Meg-megrázkódott a föld s minden dobbanás után hallani lehetett, hogy a dinamit ereje hogy szórja,

frecskeli szét a felszaggatott földet. — Dbb. Dbb — zúgott az alagút s a légnyomás kioltott egy pár lámpát. A felügyelő hangosan számolt: — Tizennyolc... tizenkilenc... húsz... kész — ordította.

Egy darabig vártak, hogy oszoljék a füst, aztán odamentek.

A feltépett föld repedésein, mint valami meg-meglebbenő tátyol, ült a kékesszürke füst. Az alagút közepén húzódó keskeny sínpár ki sem látszott a földtől. A munkások lapátokkal kezdték takarítani.

A mérnök a főaknásznak magyarázott valamit. Mellettük állt a munkavezető. Az öreg bányász vakarózva állt, szemével a kézifűrót keresve. A fia legelől, kezében csákánnyal bontogatta a meglazult földet. Körülötte állt az öttagú csoport kíváncsian szemlélődve.

És akkor történt.

A lelógó bajuszú munkás a sín mellett állva lapátolt. Ahogy hányta a földet, a feje fölött valami recsegést hallott és szotyogni kezdett ra a föld. Ijedten egyenesedett ki. Felnézett... Eliszonyodva kiejtette kezéből a lapátot. Fentről a deszkákat áttörve, a gerendákat össze-visszatolva lassan, súlyosan ereszkedett le rá az egész boltozat.

Mozdulni sem tudott az iszonyattól, csak állt felfelé figyelve. Aztán vijjogásként szakadt ki belőle a hang:

— Földomlás, emberek, földomlás!... Szakad a hegy, jaj-jaj — és kezeit felcsapva támolyogva rohant neki a sötétségnek. A többiek megdermedve áltak egy darabig, aztán ők is ordítozva, jajgatva menekültek keresztül a földözönön.

Az öreg bányász fia, csákányát eldobva, szökött le a földhalmazról, de megbotolva valamiben, neki esett egy lezuhant gerendának. Lámpáját magával rántotta és annak kialvó fényénél még látta az apját, amint feltartott karokkal, futva botorkál kifelé a földfüggönyön keresztül. A lámpa kialudt és ő kábultan feküdt a recsegő, ropogó, harsogó káoszban...

...Aztán lassanként elhalkult minden. Csend lett. Sötét, fekete, őrjítő csend. Felugrott. Rémülten tapo-

gatózott a lámpája után. Reszkető kézzel gyufát kotort elő. A lámpa felgyúlt. Fénye sápadtan ömlött végig az üregen, kiszorítva onnan a sötétséget. Szétnézve fölnyögött: — Isten!! — Ahol eddig az alagút ásított, most ott feküdt hidegen a kérlelhetetlen hegy.

Háta mögött sóhajtásokat hallott. Hátra nézett. Négy hamuszínű arc meredt rá vissza. A lány és a három férfi. A szemüveges, a kisbajuszú és a nagyhasú. A lábuktól nem messze feküdt a lány anyja, fejét egy hatalmas támasztófa préselte a földhöz. A lány kétségbeesetten térdelt mellette és sírva szólítgatta: — Anyuka... anyu édes. — De az nem válaszolt. A munkás odabotorkált, megemelte a fát és félregurította.

A három férfi hozzája rohant.

— Mi van? Mi történt?... Mi lesz velünk? — kérdezték egyszerre. Úgy néztek rá, mint az egyetlen segítségre.

A munkás erőt vett magán s a lámpával közelment a földomláshoz. A többi remegve leste minden mozdulatát. A bajuszos fiatalember izgatottan simogatta a homlokát. Szájaszéle reszketett, fogai összeverődtek. A szipogó szemüveges orra mellett nagy könnycseppek gördultek a leesett állra s onnan a fehér ingmellre. A nagyhasú ember nyögve tördelte kezét s ide-oda topogott rogyadozó térdekkel. A lány az anyja mellett kucorgott és annak hidegedő ujjait morzsolgatta.

A munkás vizsgálgatta az omlást. Összeborzadt. A fejük felett egy hatalmas szikladarab lógott, amit csak egy beszorult csákánynyél tartott vissza a lezuhanástól. Sápadtan nézte az alig méter hosszú csákánynyelet, amely nekik az életet jelentette. A többiek tanácstalanul álltak, tekintetük sóváran tapadt a csákánynyélre.

— Meg kell próbálnunk kiásni magunkat, — szólalt meg a munkás rekedten. — Hátha nem is vastag a leomlott föld. — Felakasztotta a lámpát, majd egy rántással letépte magáról az inget s félmeztelenül dolgozni kezdett. Csákánnyal vágta az omladást s lapáttal hányta félre a felvágott földet.

A szemüveges is felvett egy csákányt, de négy-öt vágás után ernyedten állt meg. Fel-feljajdulva sírdogált. Könnyben fürdött az egész arca. Sírt a csákányra támaszkodva. A bajuszos egy lapáttal döfködte eredménytelenül a földet. Dolgozott ziláltan. Nyakkendőjét idegességében letépte, gallérja kibomlott Végre nem bírta tovább. Leült egy kőre s arcát tenyerébe rejtve sírt ő is csukló zokogással. A kövér részvényes nem vett szerszámot a kezébe, ott térdelt a földön, kezét összekulcsolva imádkozott, fogadkozott Kérőn, követelően, — istenem, istenem! — nyögdécselte.

Sírtak, imádkoztak. A munkás dolgozott. Már csurgott róla a verejték, de vágta a földet szívós akarással. Gondolata az apján járt. — Hála Istennek — gondolta, — legalább ő megmenekült. Szegény öreg, hogy aggódhatik értem. Csak tartana ki a csákánynyél — nézett félősen a feje fölé, — ha az lezúdul... végünk van!

Még jobban nekilendült a karja s fogyni kezdett előtte a föld. Mind jobban növekedett a biztató üresség. Izmai kigyózva mozogtak fényes bőre alatt.

Ahogy nőtt a lyuk, úgy nőtt a többiek reménye. Ott álltak a munkás hátánál és idegesen kérlelték:

— Siessen, ha lehet, siessen! Ugye, már nincsen sok, ugye nincs?

Az nem felelt. Vágta a földet hangtalanul. Sietve, izzadva...

...Egyszer csak megtorpant. Valami furcsán recsccsent a csákánya alatt. Lehajolt s ujjaival tapogatni kezdett. Emberi arcot érintett meg

— Lámpát — kiáltotta rekedten.

A bajuszos odatartotta neki. Levilágított...

...Bozontos szemöldök alól félig nyílt, megtört fényű szem nézett fel rá a borostás arcból. A másik szem üregébe fészkelte be magát a csákány. Csak a feje látszott ki a földből.

— Apám! Jaj, az apám — hördült fel a munkás és karjával elfedve szemét, eltántorgott onnan. Leült egy támasztó gerendára és két karjára borult.

A többiek ijedten nézték.

A nehéz, súlyos percek úgy ülték meg az üreget, mint valami nagy, fekete madarak. A lány már jótékony ájultságban feküdt az anyja mellett. A három másik gyámoltalanul nézte a mozdulatlanul ülő munkást.

Teltek a percek lomhán, de kérlelhetetlenül. Végre a bajuszos oda merészkedett a munkás háta mögé. Tétován a vállára tette a kezét, s félősen megszólította:

— Na... Na, barátom, jöjjön... Mi majd kárpótolni fogjuk. — A munkás lassan felemelte a fejét, arca olyan volt, mint egy sokat szenvedett Krisztus-arc.

— Kárpótolni fognak? — kérdezte csendesen. — Talán adnak egy másik apát?

A bajuszos topogott.

— De nézze, telik az idő. Na... Na, jöjjön, ásson tovább... — kérlelte sápadtan.

A munkás nem mozdult.

— Jöjjön már! — rimánkodott újra.

— Nem megyek — mondta az csendesen. — Nem ások! Egész életemben csak ástam, most itt vagyok. Nem akarok ásva meghalni.

— Ember... — sírt fel a szemüveges. — Jöjjön, hányja el a földet. Egész életére gazdaggá tesszük... Minden pénzem a magáé, csak jöjjön és szabadítson ki innen! — Kétségbeesetten húzni kezdte.

A munkás dühösen rázta le magáról.

— Nem megyek!... Ássatok ti!... Ássatok... Tudjátok meg, hogy mit jelent egész életen keresztül csak ásni, ásni és ásni... A föld az nem fogy, a hegy az nagy, nagy. És nincsen vége. Nincsen kiút. A gyomor kerget. Enni kell! S ha enni akarsz, ásni kell! Mindig csak ásni, ásni, míg ránk nem szakad a föld... Most ássatok ti is sietve, lihegve. Lássátok meg, hogy mit jelent: az életért ásni! Hogy mit jelent: hiába ásni! Mert hiába vágjátok, hányjátok a földet. Nem fogy a föld. Rossz a támaszték s omlik a hegy... Nő a föld... Rövid az élet, meghalunk, mielőtt elfogyna a föld.

A három ember iszonyodva hallgatta. A szemüveges őrjöngve ugrott neki a csákánynak.

— Nem igaz! Nem igaz! — sikoltotta. És vágta a földet esetlenül, vadul. A másik kettő segített neki zokogva, átkozódva. A kövér ember eldobta a csákányt és a markával hányta a földet.

A munkás ült és reá sem nézett.

A szemüveges egyszer csak izgatottan megállt.

— Ha! Ha! — suttogta és száját eltátva hallgatózott...

A földből tompa ütések zaja szűrődött hozzájuk.

— Jönnek, jönnek... értünk jönnek — ordította el magát a bajuszos, és tölcsért formálva a tenyeréből ordítozott:

— Ha-hó, ha-hó.

Majd mind a hárman egymásnak esve, kacagtak, zokogtak, csókolták és rángatták egymást.

A szemüveges a munkáshoz ugrott:

— Na látod, hogy elfogy a föld!

Az magába mélyedve gondolkozott. — Megmenekültünk?... De mi lesz azután?... Marad minden a régiben... A korhadt deszkák... az elsietett munka... A hajsza, az iram... És omlik a hegy, meghal tízhúsz munkás. Eh, semmiség, csak tovább... Gyerünk, emberek, gyerünk... De ha ezeket itt fogná most a hegy, az más lenne. Hogy felfigyelnének! Lenne új deszka. Szűnne a hajsza. Nem halna meg annyi földszínű árnyember.

Felvillant előtte apja arca... Az a kifolyt fél szem. Megtántorodott. — Nem... Nem! Jaj, nem! — Elfedte az arcát. Embereket látott szaladni a zuhogó földözönben... Valami a fülébe bömbölte: Földomlás... Jaj!... Földomlás...

Kiegyenesedett. Szilárd lépésekkel a nagy kalapács felé tartott. Felvette. Aztán egy ugrással a sziklát tartó csákánynyél mellett termett. Ott magasra emelve a kalapácsot, felkiáltott. Azok odanéztek.

— Látjátok? — ordította. — Egy munkásszerszám tartja fenn a ti világotokat, az életeteket... De én

most összetöröm ezt a szerszámot és rátok ontom a hegyet... Leontom azokért, kik mindig a földet túrják.

És lesujtott a kalapáccsal.

A szikla megindult. Mint egy hatalmas prés, súlyosan zuhant alá. Egyet zökkent és betöltötte az üreget.

1938

DIÓFA-HÁLÓ

A FÉRFIT JÓZSEFNEK, az asszonyt Ágotának hívták. Mintaházaspár volt. Az ember negyvenöt éves kopaszodó könyvelő az „Appel et Co."-cégnél. Ót dioptriás szemüveget viselt és cugos cipőt.

Ágota harmincöt éves volt, mikor hozzáment. Mentes minden káros modernségtől. Egész délutánokat áthorgolt-kötött. Egyetlen gyengéje a színes regény. Már letett volt a férjhezmeneteiről is, ismerőseinek elhalt vőlegényéhez való sírigtartó hűségéről beszélt, mikor útjába akadt Kovács József könyvelő a havi fixszel. Hozzáment s azóta öt év telt el. Gyermekük nem született, de összespóroltak egy nagyon szép diófa-hálót. Ez volt a legnagyobb örömük, büszkeségük. Veszekedni soha nem veszekedtek. Az ember öt éven át mindennap, kivéve a vasár- és ünnepnapokat, reggel hétkor felkelt, megitta kávéját, homlokon csókolta Ágotát s ment a hivatalba. Negyed kettőre hazament, homlokon csókolta az asszonyt s ebédelt. Négy előtt újabb homlokcsók, négytől hétig hivatal, aztán haza, homlokcsók s vacsora. Vacsora után egy keveset beszélgettek, míg az ember azt nem mondta, — Feküdjünk le, Ágota... — Akkor lefeküdtek s másnap pontosan ismétlődött mindez. Moziba, szín-

házba nem mentek, egyletbe nem jártak, újságot nem olvastak. — Nem politizálok! — ragaszkodott elveihez az ember. Pénzt fölöslegesen ki nem adtak. Gyüjtötték a butorra. — Majd azután... — biztatták egymást.

Végre négy és fél év mulva megvehették a butort. Most következett volna az a bizonyos: azután de a négy és félévi egyhangúság úgy beléjük rögződött, hogy nem tudtak belőle kizökkenni. Teltek a napjaik egyformán. Hivatalbamenés, főzés, takarítás, négy homlokcsók s a lefekvés. De történt, hogy az ember kikapta a nyári szabadságát.

Tavaly és azelőtt ilyen alkalommal odahaza ültek Nem volt még meg a butor, arra kellett a pénz. Most azonban elhatározták, hogy nyaralni mennek. még pedig falura. El is utaztak.

Jól telt a két hét falun. Sohasem voltak vidéken. így sok újat tapasztaltak. Késönkelést, aludttejet, mezei sétát, virágszedést. Láttak kaszálást, szénaboglyát...

Este kiültek a kiskapuba, s nézték a hazatérő csordát, a tarkafoltos tehenet, ahogy jön s mummog utcahosszat.

A jó gyorsan múlik. Eltelt a két hét. Az utolsó nap, mikor már összecsomagoltak a hazautazásra, úgy este felé kint álldogáltak a hátulsó kertben s nézték a szürkületet. Lassan rájuk esteledett. Mint egy óriási lámpás emelkedett fel a hold. Izzó vörös színe sárgává halványodott, majd elborított mindent tejezüsttel. A falu egy erdő szélén feküdt, s a kertből utacska bújt az erdőbe. Mint egy földre ejtett ezüst pántlika tekeredett a holdsütésben.

Az asszony ábrándozva mondta:

— Sétáljunk arrafelé? — mutatott az ezüst pántlikára. — Még sohse sétáltam holdsütésben valakivel... — tette utána egy kicsit szégyenkezve.

— Én se — vallotta be az ember. Feleségébe karolt s elindultak keresztül a kerten, végig az utacskán.

Beértek az erdőbe. A fák árnyékai végigdőltek a

hegyen, a lombokon keresztül csorgott a holdfény, s lent tejfehér pocsolyák képződtek.

Mentek a fák között. Nem szóltak, csak mentek. Ágota, urához simulva vezettette magát. Csordultig volt a szíve. Gondolatában nem is az ura, hanem egy szemüveg s foglalkozás nélküli férfi sétált vele.

Az ember sem nézett az asszonyra, csak ment elmerengve.

Mentek egymás mellett, de gondolatban messze egymástól.

Lépdeltek az ezüst pocsolyákban a fekete árnyékokon.

Fent az égen egy felhő, mint egy fekete függöny húzódott a hold elé, s mint mikor tus ömlik a fehér papírlapra, folyt végig az erdőn az árnyék. Eltűntek az ezüstpocsolyák, el az út a lábuk alól s egy nagy feketeség lett minden.

Felriadtak. Ijedten néztek szembe a sötéttel. Az ember bizonytalanul forgatta a fejét.

— Nem fordulnánk meg? — kérdezte zavartan.

Egy darabig álltak tanácstalanul, aztán megfordultak s menni kezdtek visszafelé. Mentek, de valahogy mind sebesebben. Hátuk mögött a fák közül utánuk eredt a félelem.

Bagoly suhant el a fejük felett.

— Ha!!... — rémült meg az asszony.

Az ember a nyakát nyujtogatta.

— Nem, semmi... — igyekezett bátornak maradni.

Álltak egy darabig, majd óvatosan újra elindultak. Az ember egy hatalmasat botlott.

— Afene egye meg! — káromkodott.

Az asszony szipogva csetledezett az urába kapaszkodva. A félelem utólérte őket.

A felhő teljesen árnyékba borította az erdőt s oldalt a fák között hirtelen csörögni kezdett az avar.

— Jaj, Józsi! — topogott rémülten az asszony.

— Hol?... hol?... — pislogott az ijedten a szemüveg alól.

A bokor mellől eliramodott egy nyúl.

Nekilódultak az útnak, hátra-hátra rémüldözve.

— Farkas nem lehet! — dadogta az ember s közben lépdelt mind nagyobbakat.

— Ne siess úgy!... — siránkozott az asszony.

— Hiszen te futsz! — szólt az vissza ingerülten.

Az asszony már szinte szaladt mellette.

Mind jobban féltek. Minden elképzelhető szörnyűségre gondoltak. — Farkasok, rablók... A nagy sietésben már kiizzadtak.

Egyszer csak ijedten hőköltek hátra.

A fák közül valami nagy fekete bújt elő hangos csörtetéssel...

Az ember felhördült. Egy pillanatig még állt, de aztán csak rohanni kezdett, semmivel sem törődve.

Az asszony elsikoltotta magát:

— Józsi!... Józsi!... — S széttárt karokkal rohant az ura után.

A kutya, egy csellengő juhászkutya, farkát behúzva ment vissza a fák közé, lábait furcsán rakta a nyakán csüngő fakolonctól.

— Józsi! — sikoltozott az asszony.

Az ember azonban csak rohant, rohant...

Egy ág szembecsapta, szaladt szemüveg nélkül. Botorkált nagyokat a huppanós úton.

Az erdő megtelt az asszony hangjával.

— Józsi!... Jaj, Józsi!...

Félcipője lemaradt, kezét égnek emelve szaladt az ura után.

Az már majdnem kiért az erdőből, mikor valamiben megbotolva, nagyot esett. Nyögve terült el a földön.

Az asszony odaért.

— Józsi, jaj Józsi!...

Az ember talpra állt s kisántikált a fák közül Ott voltak, ahonnan elindultak.

S mintha csak velük gúnyolódott volna, a felhő elhúzódott a hold elől. Egy óriás itatós hirtelen felitatta

az erdőre ömlött feketeséget s újra ragyogni kezdett minden. Fehéredett az ezüst pántlika.

Álltak egymással szemben. Az ember szánalmasan pislogott szemüvege nélkül. Kemény gallérja kibomolva, nyakkendője fülére csúszva. Arca verejtékben fürdött, fújt, lihegett. Ruhája tele levéllel, földdel. Állott zavartan.

Az asszony mellette remegő szájszéllel. Egyik cipője hiányzott, harisnyája rongyosan fityegett a lábán. Remegve lélekzett s magánkívül az indulattól nézte az embert.

— Te!... — kezdte rikácsoló dühvel. — Hát férfi vagy te, férfi?!... — Levegő után kapkodott.

Az ember mötyögött.

– Gyáva! — sziszegett az asszony.

Az ember egyik lábáról a másikra állt.

– De Ágota, hiszen, izé...

– Utállak!... — toporzékolt az asszony.

Az ember felhorkant.

– De Ágota...

Az asszony az arcába vágta:

— Utállak!... A kopaszságodat, a szemüvegedet, az aranyeredet... totyak.

Az embert elfogta a méreg.

– Hallgatsz!... — Belemeredt az asszony szemébe. Hallgass!...

Az asszony visszasziszegte:

– Totyak!

— S te mi vagy?... — meredt rá az ember. Vénség!

Egymás szemébe lehelték gyűlöletüket.

– Elválok! — sziszegte az asszony.

– Mehetsz! — hörögte az ember.

Elfordultak egymástól, s indultak a kert felé, mind a kettő sietett, hogy ő legyen az, aki ott hagyja a másikat.

Az asszonynak hirtelen eszébe villant valami.

— S a diófa-háló?... — ugrott ki belőle a szó.

— Azt én kerestem! — vágta rá diadalmasan az ember.

— De én spóroltam! — kiabálta az asszony.

A kertajtóhoz értek. Ott egymásra néztek néma gyűlölettel.

— Hát nem válok el! — sziszegte az asszony és besietett a házba.

Másnap hazautaztak és nem váltak el. Éltek tovább egyhangúan, mint azelőtt, csak az a négy homlokcsók maradt el napi életükből.

1938.

A NEKURÁT*

VERÉBFAGYASZTÓ idő volt. Február ereje ugyancsak ropogtatta a hurubák** gerendáit, s pattogott a zsindelyes fedél, amelyen foltokban rongyosodott a hó. Sírva nyekergett az út is a bocskor talpa alatt.

A bocskor megcsusszant. Gyisa Styefán morgott egyet, aztán helyrebillentette az egyensúlyt, s tovább csikorgatott. Térdigérő guba volt rajta, melyen megőszülve ült a lehelet.

— Ez már hideg — morogta fogai között. Szétnézett a házak felé. Azok csak imitt-amott lézengtek az út két oldalán összekuporodva. A tenyérnyi ablakok feketén vakoskodtak szembe vele. — Drága a fotogén — gondolta s köpött. Orrát tele érezte hideggel. Kifujta, majd tovább eresztette bocskorát lefelé az úton.

Már tizenöt házzal szembehunyorgott, míg a tizenhatodik visszanézett rá biztatóan. Megállt s megvigyilálta*** a Buzbán Gyorgye házát, ahol nem fért

---

* Nekurát (necurat): tisztátalan lélek, ördög, lidérc
** Huruba: kunyhó.
*** Meg-vigyilálta: végignézte, vizsgálta.

meg a világosság, mert kiszökött a házból, de megcsúszott a síkos havon s hanyatt esett keresztbe az úton. Bágye Gyisa átlépte, s a kapunak tartott.

A sötét pitvarban megállt, hallgatózott. Összevissza zsivaj hújt a fülébe, orrába meg a savanyú káposzta szaga. Még állt volna, csakhogy keze már kinyitotta az ajtót.

— Szerencsét adjon az isten! – állt meg a betóduló párában.

— Gyere beljebb, bágye* Gyisa, — fogadták.

Az öreg kizárta a hideget s a kucsmát levéve, lerázta róla a gyönggyé vált zúzmarát. Sörte-bajuszát kétfelé kente, aztán hely után nézett. A vén Mojsán Mitru mellett üres volt a láda. Leült.

— Na, nem lesz egér a nyáron, bágye Mojsán – szólt a hidegre célozva.

— Az jó az osánynak**, Styéfáne, van szánút.. Tudja isten, hogy mit csinál — bölcselkedett a vén Mojsán, ki apósa volt Buzbán Gyorgyének.

Gyisa Styéfán kiakasztotta nyakából a gubát s leeresztette háta mögé a ládára. — Nem rég lehetnek itt — nézte végig a fonó asszonyok orsóját. Aztán elereszteté szemét a házba.

Szeme felszaladt a barna gerendákra, ahol a hasadékból szembe bámult vele az idő. — Vén ház ez is — követte szemét a gondolata. Aztán elhagyta a gerendák nézegetését s az asztal felé pislantott, ahol a főhelyen Csonka Juon ült, a lunka*** legtöbb juhú gazdája... Eredetileg Domsán Juonnak hívták. A Csonka nevet akkor kapta, mikor hazajött a háborúból. Itthon egy kézzel is meg tudta döngetni a mellét — melyen fényes érem fityegett — hogy ki és mi volt ő. Egy napig el tudott beszélni viselt dolgairól. És olyan jól forgatta a szót, hogy az egész lunka kezdte rábízni minden hivatalos és nem hivatalos ügyét. Adó, per, katonaság. Bank, orvos, temetés. Nem volt olyan dolog, amit el ne vállalt volna.

---

* Bágye (bade): bácsi, bátya.
** Osány (oşan): avasi, Avas-vidéki.
*** Lunka (luncă): volgy.

Lejárt a faluba bíróhoz, pópához; ahova csak kellett. Nemsokára árulni is kezdett a lakásán sót, gyertyát s más egyebet, többek között eladta a pópa s a bíró ősszel főzött szilvapálinkáját is kézen-közön. Megnőtt a Csonka tekintélye, mint a víz tavasszal. Lassan a juhai is megsokasodtak, hogy kicsi lett nekik az akol. Új akolt építtetett s az akol mellé új csűrt. A csűr mellé házat, de olyat, hogy virított, mint a stiglic a verebek között.

Az öreg Gyisa haragban volt vele. Még a tavaly tavasszal történt, hogy kiment az öreg egy kölcsön ekével szántani. Alig félholdas földje határos volt a Csonka tagjával. Hát megrőkönyödve látta, hogy a fél hold össze van zsugorodva vagy két méterrel Elszántotta Csonka. Visszaszántotta, s este, mikor ment haza, beszólt a félkarú emberhez. Szó szót követett és Csonka rettenetes káromkodások között megígérte, hogy ellátja ő még a bágye Styéfán baját.

Bágye Gyisa szeme otthagyta Csonkát s a mellette ülő Buzbán Gyorgyéra villant, akin meglátszott, hogy otthon van, mert hosszúszőrű kucsma feketedett a fején. Fülében ezüst fulbevaló csillogott, amit szemfájás ellen viselt.

Az asztalon cseréptál kerekedett tele savanyú káposztával, ami a háziasszony szíveslátását igyekezett bizonygatni. És ugyancsak igyekezett, mert tele volt vele a ház. Az öreg Mojsán bele-belecsipegetett, nagyokat szíva fogán.

Négy asszony font a szobában. Egyiknek a guzsaly szöszénél is fehérebb volt a haja. Vén volt, mint hazasegítő botja, a horgas „Bucbába", mely mellette támaszkodott a falnak. A vén Szávéta az öreg Gyisára nézett.

— Mi van asszonyoddal, Styéfáne?... három napja nem láttam.

Az öreg Gyisának összeráncolódott a homloka.

— Beteg, lelé* Véta, fáj a dereka.

— Na — kapta fel a fejét vén Szávéta. — Az baj

* Lelé (lele): néni, néne

Öreg ő is, hiába. — Ezt inkább már magának susmogta. Megpökdöste ujjait s belerágott újra a szőszbe.

Gyisa Styéfán gondolata hazaszaladt a beteg asszonyhoz. — Harmadik napja biza — gondolta. — Ma le kellett feküdjön, annyira odavan. Pedig máskor hogy kikurálja magát, ért az mindenféle nyavajához. Most furcsa betegsége lehet.

Buzbánné, a háziasszony nagyokat ásított s lopva az ágyát pislogta.

— Tégy málét az asztalra — szólt rá az ura.

Kelletlen állt fel s az ágya előtti gömbölyű teknőből repedezett hajú málékenyeret tett fordítva a káposztás tál mellé.

— Veszekedni fogtok — prihozsált* rá a vén Szávéta.

Az asszony ijedten fordította meg a málét. — Evvel lehet — nézett urára, aki Csonkával beszélgetett.

A nagymellű Bogyán Rávéka mellett Lisnyán Gávril, egy fekete arcú legény ült.

Az asztalnál az öreg Mojsán Mitru mind hangosabban erősködött a vejének:

— Ha nem hiszed, annyi, váljak varasgyíkká, ha nem hallottam.

A veje kételkedve nézte. Gyisa Styéfán is a fejét rázta.

— Mi van? — élénkült meg Buzbánné az apja felé.

— Mit hallottál, bágye Mojsán? — kérdezte Lisnyán Gávril is.

Az öreg körülnézett, aztán kibökte:

— A nekurátot.

— O, Damnye**! — vetette magára lelé Véta a keresztet.

Buzbán Gyorgye Csonkához fordult.

— Hiszed, Juánye?

— Ördög tudja, — vonogatta vállát Csonka.

— Osztán milyenkor volt? — kérdezte Buzbán az apósát.

---

* Prihozsált: rosszat jósolt.

** Damnye (Doamne): Uram.

— Úgy éjfél után. Tudod, alszok. Egyszer csak ráz valaki. — Felülök. Hát a bába* kuporog mellettem s ráz, mint a nyavaja. — Kérdi, hogy hallom? — Miazistent?! — kérdem dühösen. De aztán gondoltam, tán a juhokat zaklatják, kelek, hogy menjek. De megfog a vénasszony, ne menjek, mert a tisztátalan van kint, hallgassam csak...

— Jaj, istenem! — szaporázta lelé Véta a keresztvetést. Gyisa Styéfán úgy megszorította kupakos pipáját, hogy csurom víz lett a marka.

— Gyorgye te, — folytatta a vén Mojsán és a szívére tette a kezét. — Ne mozduljak innén, váljak kővé, ha nem úgy hallottam. — Lehalkult a hangja. — Mintha lánc csörgött volna végig az udvaron, kereken a ház körül, s aztán oda éppen az ablak alá. Olyan volt a hangja, mint a csecsszopó gyermeké, panaszos, hosszú. A kutyák ugattak bolondul, de egészen másképp, nem ahogy szoktak. Megijedtem, hogy alig tudtam a szent ikon elé menni. S hát amikor az első keresztet vetem, úgy elcsörgött ki az útra, mintha ott se lett volna. A szent keresztre, így hallottam. Némuljak meg, ha hazudok!

— Osztán mit csináltál?

— Meggyujtottam a gyertyát. Anyósod, mint az oltott mész... Reggelig virrasztottunk. Kuporogtunk az ágyon, egy három lejes gyertya egészen leégett.

— Jól megijedhettetek — jegyezte meg az öreg Gyisa s lopva az ablakokra nézett.

— Meghaltam volna — motyogta lelé Véta.

Lisnyán Gávril elgondolkozva ült.

— Nem tudom mit mondjak — szólalt meg vontatottan. — De hallod, bágye Gyorgye, én is hallottam a láncot, csak én a második kakasszónál.

A többiek rábámultak.

— Megébredtem — kezdte a legény — s hallottam... Valami csörgött a tornácba. Ki akartam menni, csak elaludtam. Még szerencse, hogy nem mentem.

— Biza szerencse — hagyta rá Buzbán Szuszána.

---

* Bába (babă) vénasszony

-- Megrontott volna. Ismered Szándut, a mutot*? Na azt mondják, azt is az rontotta meg.

— Hát Uca Ulikát? — vágott közbe lelé Véta, s indult belőle a szó, mint a nyári eső — Tudjátok, aki mindig fut. Elment a nagyanyjához késő este, hallotta, beteg. A falu végén lakott a vén bába. Hát éppen ott járt a nekurát. Boszorkány volt az öregasszony, Ulika nem tudta...

— Lelé Véta, milyen a nekurát? — kérdezte a nagymellű Rávéka.

— Tudjátok, drágáim, az olyan, mint egy tűzgomolya, úgy is jön le onnan, ahonnan jön. — Nekem a sánta öreg anyám mondta, aki látta. — Na, mikor leér, nagyot szikrázik, mint a földhöz vert parázs. s rögtön elváltozik fekete disznóvá, fekete macskává. vagy aminek akar, úgy megy aztán a boszorkányhoz, aki átváltozik fiatal leánnyá s táncolnak a második kakasszóig. Akkor a nekurát visszamegy, ahol lejött a földre, átbucskázik a fején s elsziporkázik. A vrezsitóra* is visszaváltozik bábává s másnap aztán nem tud felkelni, úgy el van fáradva az éjféli tánctól Fáj a dereka, beteg, hogy hal meg. Éjjel táncol, nappal beteg. Biza. De ha valaki rájuk botlik, megrontják. hogy sohase lesz épeszű ember. Úgy járt szegény Uca Ulika is. Ott kapta a nekurátot a nagyanyjánál. hát úgy elkezdett futni keresztül mindenen, hogy harmadnapra kapták meg az erdőben. Sohse lett jobban. Ha rájön a futás, meg kell kötözni. Biza, — ingatta fejét a vén Szávéta.

Csend lett, mint a halottas házban. Bogyán Rávéka nagyot sóhajtott. Csonka köhintett. — Tudja a fene, mit mondjak — ismételte előbbi szavait.

Bágye Gyisa visszacsúsztatta pipáját a tüszőbe, de aztán újra kivette. Buzbán Gyorgye a fejét vakarta. Anton Várvára, a csorba asszony, ki tőszomszédja volt Gyisa Styefánnak, megszólalt, de olyat mondott, hogy még jobban kizökkentette a fonót.

---

* Mut (mut): néma.

** Vrezsitora (vrăjitoare): varázsló, itt boszorkány.

— Vajjon nem azért döglenek a juhok a lunkán? Nálunk is megdöglött egy a tegnapelőtt.

— Nálam már kettő — rágta bajuszát a vén Mojsán. – Igaz, egyik a mult héten. De csak tudnám, ki a boszorkány... — hangosodott meg a szava.

— Vajjon ki? — ugrott közéjük a kérdés.

Mind hallgattak. Gondolataik szétszaladtak, szerte a lunkán.

Csonka visszatérítette őket:

— Könnyű azt megtudni — vontatta a szavát. – Ki beteg a lunkán?

A gondolatok megint szerte szaladtak. Leghamarább az Anton Várváráé tért meg:

— A Nyáguj Pétré kisfiát nyavaja rázza. -- De az még csak gyerek.

— Kisuc Pávelt is megnyomta a fa, igaz ő férfiember...

Csonka vén Mojsán Mitrura nézett s szemével Gyisa Styéfán felé vágott.

Bágye Mojsán elkomolyodott. Egy darabig hallgatott, míg megszólalt:

— Styéfáne, mi baja a feleségednek?

A pipa a ládára koppant. Az asszonyok fonni kezdtek sebesen.

— Mi legyen? — vörösödött el az öreg Gyisa

Csend lett.

Az öreg pislogva nézett egyikről a másikra.

Lelé Véta abbahagyta a fonást.

— Styéfáne, meg kell mondjam, azért furcsa asszony a feleséged. Mindig is az volt — tette utána.

Az öreg mondani akart egy csunyát, de aztán csak felállt s a guba után nyult. Szó nélkül magára akasztotta s kifelé indult.

— Ne menj még, bágye Styéfáne — marasztalta a háziasszony.

Az az ajtóból visszafordult:

— Meg vagytok gárgyulva! — pirult neki mérgesen. — Mit gondoltok az én feleségemről, hé? Beteg, mert... — itt megzavarodott — mert beteg...

Ánton Várvára visszavágott:

— Ne tüzelj, bágyé, ami igaz, igaz... furcsa asszo-

nyod van. Látszik, hogy nem idevaló. Ki tudja, honnan hoztad. Hogy lehet, hogy az ő kenyere arasszal magasabb? Fordítva veti a keresztet is. Furcsa asszony, biza.

— Menj a szegénységbe! — mordult rá az öreg s ugyancsak betette az ajtót.

Megrőkönyödve néztek utána.

Gyisa Styéfán csúszkált hazafelé. — A bánat egye meg őket! — gondolt vissza a fonóra. — Rosszak az emberek... — pislákolt a kucsma alól. — De valoban, hogy csinálja Ána, hogy araszos a máléja?... Tudja a fene — tűnődött, — otthon tanulhatta, ahová való.

Gyisa Styéfán nem a lunkáról házasodott, s nem osány lányt vett feleségül. Úgy hozta a harmadik megyéből annak idején. Nem járt az bocskorban, sem nadrágforma ingben. Csizmát és szoknyát hordott, guba helyett meg pirossal kivart posztó szumánt,* sokmindenhez értett. Irigykedtek is rá a lunkán. Gyisa Styéfán megbecsülte. Mióta együtt éltek, nem verte meg ötször.

Az öreg megállt fejét sunyítva. Az erdő felől zörgött a kocsán. Egy nyúl iklatott a fák közé. — Még megesz a nekurát... — fogta tréfára a megállást s idegesen pislogott maga köré. Megindult tovább, de a sötétebb dolgokat gyanakodva kezdte figyelni. Észre sem vette, s úgy belejött a sietésbe, hogy vizes lett a kucsma alatt.

Mikor hazaért, sebesen taszította be a kaput s megkönnyebbülve húzta rá a reteszt. A ház ablakai sápadtan virrasztottak. Megtörölte homlokát, s hátrament a juhokhoz. Csend volt, csak a kocsánból tákolt akolban hallatszott egy-egy mozgás. Bágye Gyisa a ház előtt gondolkozott. A tornácban megzavarodva riasztotta el a gondolatát. — Beteg, mert meghült — motyogta. Bement.

Az asszony aludt az ágyon. Az asztalon sajt és málé. Az olajmécses lehúzva égett, a szoba sarkaiban ott bujkált a sötét. Az öreg leült az asztal mellé, s enni próbált, de szeme úgy nézte a málét, mint kutya a

---

* Szuman (suman): zeke, szokmány

békát. Ledugott egy-két falatot, aztán vetkezni kezdett. Az öregasszony nyögve átfordult a másik oldalára.

Gyisa Styéfán nézni kezdte az asszonyt. Végigvizsgálgatta ráncos, öreg arcát, hegyes orrát s őszülő haját. Még soha így meg nem nézte asszonyát. Nem tetszett neki egy szőrös bibircsók a bába arcán. Mérgesen fújta el a mécset. — Bolond vagyok vagy miazisten! — húzta be magát dühösen a cserge alá, de idegenkedve érezte az öregasszony testét s lassan kihúzózkodott egész az ágy szélére.

Jó idő mulva arra ébredt, hogy nincs mellette az asszony, éppen akkor jött be az ajtón.

— Hol voltál?! — rivalt rá.

— Bajomra — nyögdécselt az. az ágyig. — Fáj a derekam, hogy szakad le.

Az ember morogva húzódott ki az ágydeszkára.

Másnap, mikor Gyisa Styéfán szénát hozott elé a juhoknak, a szomszéd Ormán Jákob megkérdezte tőle, miféle láncot huzigált éjjel az udvaron. Ő éppen kint járt, ugattak a kutyák, hogy hasadtak el.

Az öreg dühösen nézte végig.

— Mi bajod vele? Ne csúfságolj, mert elváglak! — hagyta ott az elképedt másikat.

Egész nap csak ténfergett ide-oda, nem ment be a házba, a vénasszony nyöszörgött. Kint próbált szöszmötélni, de nem fogta a dolog. Mind a gondolatait hesegette. Megszaporodtak azok, mint a varjak télen. Ingerült lett. Egyik juhát oldalba rúgta mérgesen. Este nem ment sehová, elévette a szent könyvet, s olvasott belőle, ujjaival kísérve a betüket.

A faluban már mindenki beszélte, hogy a lunkára bekapott a nekurát, Gyisáné boszorkány és azért döglenek a juhok. Ezen az éjjelen már huszan is hallották csörögni a láncot és Ruzsán Tódor megesküdött a Szűzanyára, hogy látott Gyisáék felé valami feketeformát.

Este a fonóban megkérték az asszonyok Csonkát, hogy csináljon valamit, mert a nekurát mind megrontja az aklokat. Menjen a pópához, hozza fel, hogy űzze el a gonoszt. Csonka megígérte, bizzák csak rá,

lemegy ő holnap. Reggel el is indult s csak délután jött vissza — pópa nélkül. De hozott egy csomó tömjént s szentelt vizet, hogy füstöljenek, locsoljanak a házak körül, mert az segít. És hogy még biztosabb legyen a nekurát-kergetés, küldött a pópa egy csomó imádságos könyvet, amit Csonka el is adott egy szálig.

De nem használt a füstölés, sem a locsolás, sem az imádság, mert a nekurát a következő éjjel is jelentkezett.

Szaladtak az emberek Csonkához. Az most kiválasztott közülük vagy hármat s Gyisa Styéfán házához vezette őket.

Az öreg kint motoszkált, fát hasogatott a tőkén.

— Bágye Styéfáne — állt szembe vele szigorúan Csonka. A többiek mellette szorongtak.

— Mit akartok?! — nézett rájuk hegyesen az öreg.

— Mi azt, hogy takarítsd el innen az asszonyodat, mi boszorkánnyal nem élünk a lunkán!

Élfehéredve emelte fel fejszéjét a vénember:

— Fussatok innen, mind elváglak! — hörögte bőszen.

Azok kiódalogtak a kapun s az úton megállva öklüket rázták.

— Felgyujtunk, Styéfáne, — kiabálták dühösen.

A vén ember bement.

Az öregasszony az ágy szélén ült.

— Kik voltak? — kérdezte az urát.

Az merően nézte.

— Csonka az osányokkal, — mondta.

— Mit akartak?

— Semmit... Jobban vagy?

— Egy kicsit. De mit akart Csonka?

Az öregember megrándult. Egy darabig még hallgatott, aztán erőltetetten felkacagott.

— Azt mondják, te, hogy nekurát jár a lunkán... És hogy... — eltorzult arccal kimondta: — ...te boszorkány vagy.

— Bolondok! — képedt el az asszony. — Buták az emberek, Styéfáne.

— Buták — hagyta rá az ember. Kényszeredett nevetéssel kiment. Kint egy csúnyát káromkodott.

Aztán hirtelen eszébe jutott valami. — Végére jár ő ennek. Az lesz a legjobb — bólogatott. Nekiindult szaporán a kertnek s a házzal szemben levő félszerbe bécipelt két kocsánkévét s egy rongyos cserge-darabbal letakarta.

A tömpe orrú fejszéjét is beállította a félszerbe. Aztán türelmetlenül várta az estét.

Az meg is érkezett idejében, csillagos hidegen. És az öreg Gyisa kiult a félszerbe nekurátot lesni. A vénasszonynak azt mondta, fonóba megy.

Ült a kocsánkévén a guba alatt s meresztette szemét a ház felé. Kezében a fejsze. A háza megvénülve rongyoskodott az estében. Eszébe jutott, hogy nem tett sót a juhoknak. De azért nem mozdult. Telt az idő, az este éjfélié vénült. A jobbláb fázni kezdett. Alája húzta a kocsánt. A hideg mind jobban kikezdte türelmét. Kifújta az orrát... A szomszédban ugatni kezdett egy kutya. Bágye Styéfán arra gondolt, hogy keríteni kéne már neki is egy kutyát. Az övé még a tavaly megdöglött. Igértek a faluból egy kölyök-kutyát, de az csak igéret maradt.

A szomszéd kutya rekedtes hangja elkergette a csendet. Az ember fülelni kezdett a félszerben nyugtalanul. Kinézett az erdőre, onnan az égre. Sziporkázva szaladt le egy csillag.

— A tűzgomolya!... — szaladt keresztvetésre a keze. Kapaszkodott a fejsze nyelébe, s szaporán nyeldeste a nyálát. Jó sokáig semmi sem hallatszott, s már felengedett keze a fejsze nyeléről, amikor valahonnan, talán a kocsánrakások felől, halk lánccsörgést hallott, s a kutya megint ugatni kezdett. Az öreg kővéváltan ült a kévén.

A lánccsörgés csilingelve csörgött mind közelebb. A juhaklot megkerülve már a ház mellett csörömpölt.

Gyisa Styéfánnak fejébe tódult a vér. A tornác homályában valami feketeséget látott mozogni.

— Szentkrucsa!* — kiáltotta s sűrűn vetette a keresztet.

A kiáltásra a lánc sebesen csörgött vissza az erdő

* Szentkrucsa (sfânta cruce): szent kereszt

felé s csend lett, hogy Bágye Gyisa meghallotta a szíve hangját. — Ána boszorkány! — vágta fejbe az írtózat. Pislogva ült a kévén, félt bemenni. Csak a harmadik kakasszónál állt fel elzsibbadt lábaira. De még mindig nem mert bemenni, csak mikor a világosság terelni kezdte a sötétséget vissza az erdőbe. Akkor bement.

Az öregasszony az ágyon kuporogva bóbiskolt.

— Hol voltál, Styéfáne? — kapta fel a fejét.

Az ember összeszorított szájjal ült le az asztal mellé.

— Hol voltál, na? — siránkozott az asszony. — Nem tudom, mi van veled. Egész nap nem ülsz a házban, magamra vagyok betegen. Most még éjjel is itt hagysz egyedül. Mi van veled, Styéfáne?

A vénember szembefordult vele, eltorzult arccal.

— Hallgass, boszorkány! — rikoltotta. — Tudom már, mi vagy! De eltakarodj a házból, boszorkánnyal nem élek! — köpködte a szót és a nyálát.

Az öregasszony sírva fakadt ott az ágyon.

— Ó, Májkádomnuluj!* Részeg vagy ,Styéfáne? Mi van veled, hogy ilyeneket beszélsz? Hová menjek, én öregasszony? Megvénültem s most el akarsz hajtani? Ó, istenem, istenem! — nyekergett, sírdogált. hangja tele volt keserűséggel.

— Ne beszélj! — ordította az ember. — Amit láttam, nem beszéled ki!

Megvirradtak. Az ember előszedett egy tekete csíkos átalvetőt, abba beletett egy darab málét s egy darab sajtot Felvette a gubáját, vállára dobta az átalvetőt, a kucsmát fejére igazítva az öregasszony elé állott. Kemény volt a hangja, hogy szinte ütött.

— Te! Felmegyek az erdőre. Mire visszajövök, ne kapjalak itt! Érted? — rántott egyet az átalvetőn s az ajtónak fordult.

— Styéfáne! — sírt utána az asszony. — Jaj, istenem, felakasztom magam!...

Az vissza sem nézett, magához vette a fejszéjét s szemébe húzott kucsmával kiment.

Fele útnál járt már, mikor eszébe jutott, hogy:

---

* Májkádomnuluj (Maica Domnului) szűzanya

mi lesz a juhokkal? — Azistenit! — köpött ki keserűen. Felért a vágatáshoz. Kurtán felelgetett az ott dolgozók kérdéseire.

— Mi az, Styéfáne? Megvert az asszony? — vigyorgott rá Muntyán Tódor, a félszemű osány.

Gyisa Styéfán úgy nézett rá, hogy az nagyot nyelt s elhallgatott.

Mogorván dolgozott egész estig, akkor lement a többiekkel a téli kalibához s a gubába burkolózva lefeküdt, hátat fordítva a tűznek.

A többiek beszélgetve ültek a tűz körül. Egyik felállt közülük s félre ment a sötétbe.

— Vigyázz, megfog a gonosz! — ijesztgetett utána egy öregebb osány, ki a bocskorát kente faggyúval. Mikor meg visszajött, megkérdezte tőle:

— Na, nem láttál semmit?

— Mit hogy lássak?

— Nagy hangod van hé! — nézett rá egy másik, ki a fejszéjét fente.

— Mért ne legyen — vonta fel a vállát s a tűz mellé heveredett. — Nem félek én semmitől, temetőben is aludtam én a háborúban. Mégsem láttam semmit... Buta hisz az ilyesmiben csak.

Bágye Gyisán megmozdult a guba.

Az embereknek lassan szemükre ült az álmosság.

Az öreg Gyisa sokáig virrasztotta gondolatait. Reggel alig tudták a többiek felrázni.

Ebéd után elhatározta, hogy hazamegy. Mikor fele úthoz ért, szembe találkozott Lisnyán Gávrillal, ki vállán capinával* felfelé igyekezett.

Kurtán fogadta a legény köszöneset.

A legény megállt s utána kiáltott.

— Bágye Styéfáne, megfogták a nekurátot — s kacagni kezdett.

Az öreg szídni kezdte csúnyán.

— Ne szídj, bágye, igazán megfogták. Tudod, a Pétyola Pável fekete bakkutyája volt a patakról. Elszabadult s lánccal a nyakában elcsatangolt, nappal kint tekergett az erdőben s éjjel bejött a lunkára

---

* Capina (ţapină): fakitermelésnél használatos szerszám.

baklatni. Ma fogta meg Pável egy kocsánboglyában, — kacagott a fekete arcú fiú. S megigazítva szerszámát a vállán, elindult.

Bágye Gyisa úgy állt, mint aki sok pénzt talált. Derengeni kezdett az arca s azon gondolkozott, ne kurjantson egyet? Felszegte fejét, s nekiigazítva bocskorát az útnak, lódult hazafelé.

De ahogy terpeszkedni kezdett az este az erdőre, úgy terpeszkedett bágye Gyisára is az aggodalom: csak nem bolondult meg, hogy elmenjen? — Erre elkezdett sietni, mint akit a nagyidő kerget.

A házak szemei kinyiltak, mire a lunkára ért. Gyujtogatták a gyertyát s a mécseseket.

A kapunál megcsendesedett, a ház ablakai feketék voltak. A pitvarban hangtalan sötét fogadta.

— Ána!... — szólította az asszonyt.

De csak a csend.

— Te, Ána!! — kiáltotta el rémülten.

Ujra csak a csend.

Kivágta szélesre az ajtót s belódult a házba.

Gyufát gyujtott kapkodón, de senki.

Kibotorkált az udvarra, onnan a színbe. Ottan csak beleütközött egy csüngő valamibe...

Motozó kezei megmerevedtek egy pillanatig, aztán csak odakapott vadul, mint aki nem akar hinni.

— Te Ána! Jaj istenem, Ána! — ordított s nem tudta, mit csináljon..

1939

TARISZNYÁS KIRÁLYOK

A FALU TELE VOLT HÓVAL, örömmel. Jézusvárással. Kántálók nyikorgatták az úton a fagyot. Öten voltak, öt apró legényke. Kettő, mint nagybotú pásztor, csillagos istállócskát vitt ügyelettel. A másik három, háromkirályokként lépdelt utánuk. Borzas kucsmájukra papírkoronát húztak. Le nem vették szemüket a csillagos istállócskáról, melyben gyermekjézus is szendergett — papírból. De még kicsi gyertya is fényesedett ügyesen elhelyezve. Két egész délután rakták a boltos fáját a színes papírért, de megérte. Kékre fagyott akkor a körmük, de most melegedik még a szemük is, ha reá néznek.

Egyik pásztor megcsuszzant s nagyhirtelen térdre bukott.

— Jajte, jaj!... — rémült rá a másik.

Ijedten billent helyre.

— Rontsd szét, nagyügyes!... — mordult rá az egyik király, talán éppen Gáspár.

Menyhért meg Boldizsár is csak csóválta a fejét s nézték aggódva, nem dőlt-e le a kicsi gyertya, nem lelte-e valami a kicsi jászolocskát.

Nem lelte semmi, mehettek tovább.

— Kis Minyáékhoz bemegyünk-e? — kérdezett vissza az egyik pásztor.

Erre már megálltak.

Gáspár király gondolkozott. Végül is végigtörölt az orrán.

— Menjünk... — mondta ki komolyan s elészedte a féltve dugdosott kicsi csengőt, amit a bornyú nyakáról vett le ma nagy titokban. El is borult hirtelen az arca, de aztán megnyugodott. — Úgy is visszateszem, — aztán ő is csengővel kántált, mikor kántált... — gondo't az apjára. Erre már rázni kezdte a csengőcskét s bement a kapun nagy bátran. Utána a többiek is ügyesen. Gáspár végigcsengette az udvart s az ajtó előtt jóhangosan elkiáltotta:

— Elindulánk háromkirályok, béeresztnek-e, halljják?...

— Ha már ilyen csengősen jösztök... — nyitott nekik ajtót egy fiatal asszony. — Né, micsoda egy jászlotok van... — csodálkozott. — Ti aztán igen... Gyertek be na, gyertek!...

A pásztorok kevélyen pacéroztak be a házba, ahonnan tódult ki a jó meleg. Be a háromkirályok is koronásan, tarisznyásan s egy kicsit szégyenkezve.

— A Pisti Ferié vagy, ugye? — kérdezett Boldizsárra a gazda, aki az asztal mellett ült. Előtte üveg s mellette a komája.

Boldizsár király csak inteni merte, hogy igen.

Egy szöszi leányka, alig hároméves, az istállócskát bámulta elnyitott szemmel.

— Né, hogy nézi... Egyem a szemedet!... — gyönyörködött benne a nagyanyja, egy már alig valamire való öregasszony, ki a futtó mellett ült fiatalra pirulva. — Gyeride lelkem — húzta magához örömmel.

— Na lám, mit tudtok? — komolykodott a gazda a királyokra.

Azok neki is láttak a dolguknak egyszeribe. A két pásztor letette az istállócskát s ledőltek melléje ügyesen. A háromkirályok rákezdték nagynyújtva:

Ugorj fel, bojtár, a talpadra,
Ne legyen gondod a nyájadra,
Amott egy dombocska, megellett juhocska,
Vedd válladra...

S így tovább. A két pásztor felkelt ügyesen s együtt fújták a többit, ahogy Gáspár király nagyanyjától tanulták egy hétig a sütőben.

— Tudtok, na... — ismerte el a gazda s pénzt tett ki az asztalszegeletre.

— Jó kántálók — hagyta helyben a komája is.

Rózsácska az istállócska elé merészkedett s leguggolt, úgy nézte. A két pásztor hagyta kényszeredetten, de ügyelték félősen, hozzá ne érjen valahogy.

— Hagyjátok, nézze... — kerte a venasszony. — Sze ő is tud kántálni... Ugyi, lelkem, tudsz?

A leányka rábólogatott szaporán s bujt utana szégyelősen.

— Kántálj na, kántálj... — bíztatta a nagyanyja.

Rózsácska végül is elkezdte vékonyka hangján:

Én kis morzsa, gyenge rózsa
Még nem jártam iskolába,
Mégis tudom azt az egyet,
Az Úrjézus ma szuletett.

— Dicsértessék! — fejezte be kedvesen.

— Ő, édesem te! — kapta ölébe a nagyanyja. — Látjátok, hogy tud... — dicsekedett a királyok felé.

— Tud, — biggyent el Gáspár király. — Csak kicsi, aztán leán...

— Te meg nagy vagy, ugye, s király... — kacagta a gazda. — Hadd el, legén, topogsz te még a kapunk előtti hidegben, ne félj...

Az asszony is elnevette magát.

Gáspár király nézte a padlót dacosan.

— Mennyünk, na! — szólt aztán a többire nagyosan.

— Ezt itt ne hagyjátok — vitte oda nekik a pénzt az asszony s galambost is dugdosott mindegyik tarisznyájába.

Kint a kapuban megálltak.

— Mennyit adtak? — kérdezte rögtön Menyhért Gáspártól.

Az mutogatta a markát.

Köréje gyűltek s megnézték egyenként.

Gáspár zsebre tette.

— Ide gyüjtsük, aztán elosszuk, — mondta.

Ráhagyták s mentek tovább boldogan.

Végig kántálták a nagyutat s a nagy boltnál tanakodtak sokáig.

— Menny bolond! — förmedt egyik pásztor Boldizsár királyra. — A zsidónak nincs Krisztussa, hogy menjünk...

— De engem hívott, te — erősködött Boldizsár. — A fiatal boltosné, amikor a csillagot adta, aszonta, elmenjünk, lássa ő is...

— Te mit mondsz? — kérdezte a pásztor Gáspárt.

Az csak gondolkozott.

— Én azt mondom, menjünk, — mondta ki nagykésőre — jól fog akármi, csak adjanak.

Bementek.

— Ugye, megérte, — dicsekedett a pásztor, mikor kijöhettek.

Boldizsár hallgatott, mit is szólt volna.

Az új hídnál román kolindásokra akadtak. A román paptól jöttek ki nagy vígan. Szép piros csillagot hordoztak. Megnézték a királyok is ugyancsak.

— Menjetek a vén paphoz... — biztatták őket a kólindások, né mennyit adott... — mutogatták.

De indultak is a királyok egyszeribe.

Kaptak ők is jócskán. Aztán vették tovább az utcát. Még a jegyző úrhoz is bementek nagybátran. Az borozott a volt magyar jegyzővel éppen, aki agglegény létire itt köszöntgette a karácsonyt s vitatta a politikát.

Jöttek be a háromkirályok s szipogtak nagyokat, kiolvadt orruk a hidegben. Pénzt adott nekik a jegyző s még tésztát is biza. Finom egy tészta volt.

Már indultak volna, mikor jöttek be a kolindások is a gyönyörű piros csillaggal. Boton hordozták magosan.

A királyok hátra vonultak, a kolindások kezdték az övéket jó hangosan.

Sede gazda lângă masă*
şi găzdoaia veseloasă...

Tetszett a fiatal jegyzőnek nagyon, kétszer is megénekeltette őket. Aztán pénzt adott nekik is.

A volt magyar jegyző az istállócskát nézegette, Gáspár király a kolindásokat kérdezgette bizalmasan:

— Mennyit gyujtöttetek, hé?...

Egyik azok közul megsúgta nekik.

— Mi is majdnem annyit, — dicsekedett Gáspár, — de mi csak öten vagyunk.

A fiatal román jegyző odaszólt az öregnek lelkesülten: — Ugye, hogy szépen kolindálnak...

Az elkacagta magát.

— Nekem ez szebb volt, — mutatott az istállócska felé.

A fiatal jegyző is nevetett. Mindig az elsőbbségét vitatták népuknek. Hirtelen egy fura gondolata támadt.

— Énekeljetek egyszerre, lám melyék a szebb... — kacagott.

Az öreg vállat vont.

— Na, énekeljetek egyszerre! — kacagott a jegyző. — Várjatok csak... — jutott eszébe valami. Mindegyikbe belediktált egy pohár bort. — Na, most énekeljetek... — küldte helyre őket.

Azok szégyenkezve pislogták egymást, de aztán csak belekezdtek.

Furcsa dolog lett belőle. A hét kolindás jobban győzte szusszal s még hozzá Boldizsár elvétette s félre vitte a királyokat egészen.

Megálltak meghökkenve, a fiatal jegyző erre diadalmasan kezdte inteni a taktust a csillagosoknak.

Az öreg jegyző hallgatta egy darabig, aztán csak rákiáltott a megnémult királyokra:

---

* Asztal mellett ül a gazda
S a jókedvű gazdaasszony.

— Fújjátok, te!... — s még ő is rákezdte nagy veresen.

A fiatal jegyző már felállt s úgy vezényelt.

Lett olyan hangzavar, hogy ijedten jött be a jegyzőné, ki addig a sülő rucát öntözte forró zsírral.

— Jaj, te, jaj!... — csóválta fejét az urára.

A két férfi szégyenkezve ült le.

— Ezek aztán tudnak bőgni, — fogta tréfára a fiatal jegyző. — Menjetek, menjetek! — küldte ki őket.

A betlehemesek kivonultak.

A jegyző toltött.

— Igyál öregem! — kínálta. Zavart volt. A másik is.

— Békesség, na! — itták ki poharaikat s hallgattak utána.

Kint a nagyút két oldalán ott állingáltak a csillagosok s az istállósok. A kolindások csúfolták a királyokat s azok vissza őket.

— Ti csak bőgni tudtok, — csúfolkodott az egyik pásztor.

— Ti csak bőgni, mee, akár kecske!... — szólt vissza egyik onnan. — Bújj istállódba, kecske!...

A kolindások kacagtak jóizűen.

Ezt már nem tűrhette Gáspár király.

— Hát az mi a kezedbe, hé?... — kérdezte vörösen. — Az már igazán, hogy nem csillag, az olyan izé, né... csingaleu — találta ki hirtelen.

Menyhért kacagva ismételte:

— Csingaleu, e jó...

Nekiállltak kacagni.

Felhorkantak a kolindások.

— Ti eszitek nyersen a húst... — kiáltotta oda az egyik. — Tudom én, mondta a domnu tanító...

— Csingaleu! — meregte vissza Boldizsár.

A kolindás lehajolt mérgesen s fagyott havat hajított a királyok közé. Nem találta csak a csillagos istállócskát, amiben el is lobbant egyszeriben a kicsi gyertya.

Jaj, de fellobbant Gáspár király.

— Melyiketek volt?... — meredt azokra.

Azok csak kuncogtak.

— Melyiketek volt, mert odamegyek!

— Gyere, kecske, gyere!...

Gáspár király lehajolt bőszen s jeget vágott a kolindások közé.

Azok vissza hamar.

Neki erre a két király is s a pásztorok is letették egybe az istállócskát.

És keverni kezdték egymást a hóba. Összeheverték az utat ügyesen.

— Eresztessz el?... — acsargott Gáspár király hasa alatt a szétnyomott piros csillaggal. Két kolindás gyúrta fejét a hóba. — Eresztessz el? — de már sírt mérgiben. — Budös mokánya! ..

— Mit csináltok te! — nyitott ki rájuk ablakot a jegyző. — Takarodjatok! Nézz oda! Fene a bőrötöket!

Szétszaladtak, nem maradt ott csak a széttaposott istállócska meg a laposra nyomott szép piros csillag.

— Fene a bőrötöket! — mérgelődött utánuk a jegyző s becsukta az ablakot.

1939

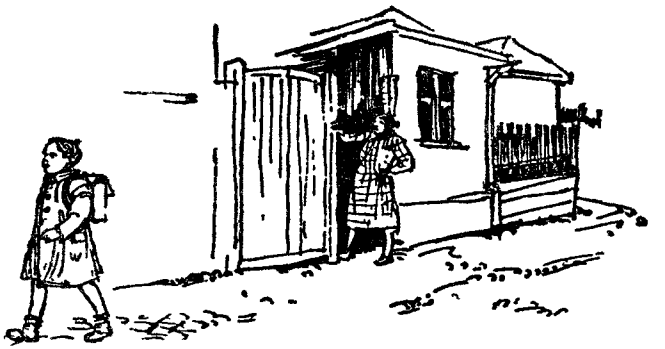

NEMZETESDI

NAGY ESEMÉNY történt nálunk. A házigazdámék 6 éves kis fia, a pöttömnyi Ferike, iskoláś lett, pacalista. Napok drukkolása előzte meg ezt a nagy eseményt. Lázban égett a gyermek már egy hete és a kérdések özönével árasztott el engem, ki azelőtt is sokat foglalkoztam vele.

— Pista bácsi, milyen az az iskola?... Milyen az?... Mit csinálnak ottan?

Én biztattam őt derekasan:

— Ne félj, öcskös, az iskola az nagyszerű dolog. Az a tudás bölcsője, ahol a tanító bácsi megtanít sok mindenre, amikre szükséged lesz majd az életben. Irni, olvasni, számolni és még sok mindenre.

Ferike hallgatta nagy figyelemmel, és amikor én már kifáradtam a sok kérdezősködéstől, akkor aztán az apját vette elő és attól kérdezett tücsköt-bogarat összevissza az iskoláról. Apja, az egyszerű, háborútjárt kőműves, aki csak a féllábát és megrokkant derekát tudta hazahozni, kurtán csak annyit morgott a bajusza alatt:

— Az iskola? Az jó, fiam, mert anélkül nem vesznek fel majd inasnak.

Nos, elérkezett a nagy nap. Ferike újjáfoltozott nadrágjába öltözve, útra készen állt. A szülők egy kissé elfogódva nézték. Hát hogyne, mikor ez a harmadik puja, amelyik már ennyire felcseperedett Féltve-féltett Neumann-gombos kabátjában, amit 150-ért vett az anyja az őszeren, elindult Ferike a nagy ismeretlennek. Az anyja még sokáig nézett utána az ő pacalista fiának.

Telt az idő és biz jómagamnak is többször eszembe jutott Ferike a délelőtt folyamán. Kíváncsian vártam a hazajövetelét, hogy mesélje majd el az első iskolai nap élményeit.

Félegy lehetett, amikor nagyosan, büszkén hazajött Ferike. Úgy jött be a kis kapun, mint aki már mindent tud, vagy mint akinek sok a pénze.

Ebéd után aztán behívtam magamhoz és leültetve a kicsi székre, kikérdeztem.

— Na, hogy tetszett az iskola?...

— Jól. Annyit játszottam, hogy csak! — válaszolt fölényesen. — A tanító bácsi azt mondta, hogy ez az első nap, tehát nem tanulunk. Felírta nevünket s kivitt az udvarra játszani. Annyi új játékot tudok, — tört ki belőle a dicsekvés. — A nemzetesdi... az a legjobb... A tanító bácsi mutatta...

— Nemzetesdi?... Milyen az te?

— Az olyan, hogy van egy lyuk s abban egy labda, aztán mikor a tanító bácsi kiáltja, hogy: — „német", akkor a „német" megdobja a „franciát", hogy csak úgy huppan.

— Hogy-hogy, te, francia is van az iskolában?

Nagyot kacagott.

— Hogy Pista bácsi milyen buta! — Nincs francia, csak a tanító bácsi azt mondja az egyikre, hogy — te vagy a francia s akkor az a „francia". S van még „német" és „angol" is ám...

— Hát te mi voltál?

Nagyot nyelt.

— Én? Én „kínai"... Azt mondta a tanító bácsi — úgyis olyan sárga vagyok...

— De tudja, Pista bácsi, annyit kacagtunk. — A Bumi volt a „zsidó", őt vertük ki a leghamarabb..

Mindenki őt célozta. Én is eltaláltam... Ép a fejét. Adtunk a zsidónak!

Meghökkenve hallgattam. Hát ezt a csendes, vékony kis legénykét, aki maga volt eddig a szelídség, akit én két éve ismerek ilyen szelídnek, jónak, s aki eddig a szomszéd kis szeplős Bumi legjobb barátjának bizonyult, — hát ezt változtatta ilyenre az iskola udvara? Az első nap!... Nemzetesdi-játék...

Tovább nem kérdeztem Ferikét.

Hanem azt hiszem, hogy minden szövetségek, egyezségek és tárgyalások ellenére, Ferike is ott fogja végezni, ahol az apja.

1939

A PILISKÉN

OTTHON VOLTAM a Piliske tövén. Szép hely az, igazi szép hely. Valami kimondhatatlan nyugalom van a vidéken, szokatlan csend nekem a hosszú városi élet után. Kuporog ott a Piliske fejszenyírta üstökével, mint valami vén ember. Egyik nap nekiindultam, hogy nézdelődjek róla szerteszét.

A vén hegyen kint ült már a tavasz. Ibolyák kukkantak felém minden bokoraljból, mint valami ijedős gyermekszemek. Sárga kankalinok virítottak, szellő simogatta fürtös fejüket. A vízmosta utacska neki-nekiiramodott merészen s mind feljebb és feljebb vezetett engem. Mogyorófabottal döfködtem az avart, melynek rőt őszi színéből tört elő a zöldelő élet.

A száraz leveleknek hirtelen nekiszaladt egy fekete rigó, akkora zajt verve, akár egy medve.

— Bolond cigánya! — ijedtem meg. — Várj csak, mert... — s arrafelé mentem, ahonnan kirepült.

Elémbe cserrent éktelen zajjal s csalogatni próbált ijedt bókolással, amikor közelebb mentem a fészke felé.

Jobbról vadrózsabokor kapaszkodott belém, balról meg egy galagonyabokor.

— Még lehúznak... — gondoltam s mivel a rigónak is elég lehetett a lecke, otthagytam hát őket istenhírével.

Aztán egy mogyorós tyúk ijesztett rám csúful, alig három lépésnyiről repült fel hangos burrogással.

Odébb az erdő ácsa szegezgetett szaporán. — Kop.. kop... — kopogtatott egy didergős nyárfát.

— Ez harkály, — gondoltam megállva.

— Ez ember! — gondolhatta ő is, mert elrepült nagyhamar.

Így jártam még egy nyúllal, az is megismerte bennem az embert, s szaladt, hogy csak a szemem érhette utól.

Egy pirók rám támadt nagy zakotával: — Ripők.. ripők... ripők!

Billegette magát egy törpe vadalmafán, amely hiába ágaskodott, hogy elérjen egy fiatal bükkfát. Ez merészen egyenesedett mellette, feszített büszkén, szembenézett egy virágba boruló vadcseresznyefával. A cseresznyefa mellett vén tuskó korhadozott.

Szép volt a cseresznyefa, de én azért inkább megbámultam az én legkedvesebb fámat, a fehér héjú nyírfát, amelynél szebbet nem is tudok. Kellett tudnia, hogy jövök, kiszépítette magát frissen. Zöld fátyolat borított fejére s lengette felém az ott futkosó szélben.

Visszaintettem, látom, s tovább mentem a hegyre.

Háromszor is le kellett ülnöm a gyöngyös mohára, míg megérhettem, hogy a Piliske legtetejéről nézhessek lefelé.

Kóricáltam ott aztán sokáig.

Lementem a vágásba is, ahol mindenféle formájú csutakok korhadtak összevissza. Úgy néztek ki, mint valami óriási csontok. Ez maradt meg egy gyönyörű nagy erdőből, ez a furcsa temető.

Tovább mentem a vadfokhagymák között, át az élen, be az ép erdőbe. Pettyes héjú bükkfák nyújtozódtak magasan. Egy-egy cserefa is vegyült köztük mogorván, ágaikon tavalyi levél csörgött-zizegett.

De ahogy mentem, hirtelen furcsa zajfélét hallottam. Mint amikor egy macska dorombol.

— Mi lehet?... — álltam meg után.

Jobbra tértem az útról, hát még jobban zsong az a valami. Mentem tovább a fülem után. Ráakadtam aztán egy nagy horgas bükkfára, az dorombolt, zsongott olyan furcsa módon.

Megkerültem a nagy fát, hát látom egy méternyire a fa közepén lukacska van a fában s azon vadméhek repdesnek ki-be, dongva. Vadméhek tanyáztak a vén fa odvában.

Óvatosan a fa mellé álltam s figyeltem őket.

De szorgalmasak voltak. Dolgoztak fáradhatatlanul, akár a földet túró paraszt.

Egyenként jöttek ki a lyukon, egy kicsit ténferegtek, aztán zizzz... neki az erdőnek. Cicabarkáról kankalinra, vadcseresznyére s más virágra szálldostak fáradhatatlanul. Aztán nektárral, mézzel megrakodva haza. Csak úgy húzták virágporral megrakott sárga lábaikat be a lyukon. Lerakodtak, aztán ki újra, s ez így mehet egész nap, gondoltam meghatódva.

Sokáig elgondolkoztam a parányi bogárkák hasznos voltáról. Egész életük a munka, a hasznos munka. Virágokat termékenyítenek meg, mézet gyüjtenek, új rajokat nevelnek, semmi kár nem származik parányi létükből.

És jó ideig elnéztem a vén bükkfa oldalát.

De egyszerre csak valami furcsát láttam magam előtt a földön.

A bükkfa alatt temérdek barna derekú, fekete fejű hangya táborozott. Hatalmas, jól megtermett hangyák. S ahogyan nézem őket, csak látom, hogy ha egy-egy túlterhelt méh, terhét alig bírva leszáll pihenni a száraz levelekre vagy mohára, a barna derekú fickók, hárman-négyen is rajtaütnek, lefogják, hangyasavval lefecskendezik s mikor megölték, cipelik-vonszolják el onnan valamerre. A bükkfa alatt már garmadával volt a döglött méh.

— Na, nézd a rablókat!... — háborodtam fel. — Hát ezek honnan jönnek? — Körülnéztem s csak látom, egész országút vezet hangyákból egy harmine

méternyire levő hatalmas hangyabolyból. Akkora bolyt sem láttam még életemben.

Odamentem a bolyhoz. Bükkfa-makkból, rügyekből s száraz ágacskákból épült egy korhadó csutak tövén. Tele volt hangyával s mind újabb és újabb raj indult onnan a méhek bükkfája felé.

Elgondolkoztam.

Lám, itt is van egy szorgalmas bogárfajta. Bolyt épít magának, nemzedéket nevel, de milyen más szellemben... Gyilkolnak, rabolnak, ebből élnek. Hadseregeik vannak, erős rágószerekkel, savakkal ellátva, előőrseik, osztagaik, de mind csak támadásra.

Visszamentem a méhekhez.

Ott már a bükkfa is tele volt hangyával s lent az avaron, mint egy országúton, új hangya-oszlopok menetteltek.

Tovább nem vártam. A bolyhoz mentem, megraktam száraz ággal és felgyujtottam minden lelkiismeretfurdalás nélkül, — a méhekért.

1939

BOLONDOK

Ö TÉVES SEM VOLTAM, olyan pufók arcú kis totyogó, kinek a világ még csak a léces kiskaputól a hátulsó kertkapuig terjed. Állomáson laktunk, előttünk sínek húzódtak végig, s azokon vonatok pöfögtek el mindegyre. Hogy hova, azt nem kérdeztem sem magamtól, se mástól. Éltem, játszottam, mondom, ötéves sem lehettem.

Nekem a háború is vonaton jött el. Virágosan, énekesen, és csujogató katonákkal.

Húzódott a szép virágos vonat s mindenki kiállt háborút nézni, integetni, lelkesülni. Apám és anyám is a ház előtt álltak s integettek pirosló jókedvükben. Én a lécek közül kukucskáltam a vonatot s rikoltoztam boldogan, tetszett nekem a nagy vígasság.

Élt a szomszédunkban egy félkegyelmű fiú, Jánosnak hívták, ha jól tudom. Favágásra, tehénőrzésre tartotta az állomásfőnök. Na, ez is ott állt a körtefa mellett, vagy hol. Hát a nagy vígasságban, csak elkezd üvöltözni, bőgni rettenetesen. Aztán futni kerge módra. Végül is beugrott az istállóba s úgy elbújt a jászolba, hogy alig tudták előhúzni. Faggatták,

hogy mi a baja, de nem szólt semmit, csak nyekergett, reszketett s folytak a könnyei. Egész nap az istállóban bujkált, még enni sem jött elő.

Sokáig találgatták, hogy mi lehetne, míg rájöttek, hogy egyetlen hozzátartozóját, a bátyját siratja. Kora árvaságuktól fogva az nevelte, gondozta s a tegnap vitték el katonának. Őt siratta hát a buta fiú s még azután is napokat sírt, nyöszörgött szegény feje.

Kacagták, de sajnálták is szegényt. — Ó, te bolond! Szegény fejed, te igazán bolond vagy! — mondták.

Na, erre emlékszem vissza valahogy, de lehet, ezt is csak hallomásból tudom, mondom, ötéves sem voltam.

Azután eltelt vagy huszonöt év. El a háború és el a béke is. Újra láthattam katonákat a vonaton s köztük magamat is.

Ültünk a kupéban virágtalanul. A nyitott ablaknál morcos, nagybajuszú öreg katona állt komolyan, hallgatóan. Kezében orvosságos üveget tartott s abból ivogatott valami pálinkafélét. Kacagtató egy üveg volt, rajta piros vignetta s azon fekete felírás: „Extern". Az öreg meg használgatta belülről. Ivogatott s közben összehúzott szemmel figyelte, nézegette az elmaradozó, sárguló kukoricatáblákat, a tájat.

— Érik a kukorica, apám lelkem! — szóltam oda neki.

Bólintott némán, aztán csak rámnézett keserűen.

— Érik az — mondta csendesen. Hirtelen vörösre lobbant: — Érik az, hogy az úristen...! — Azzal úgy kivágta az orvosságos üveget a töltés oldalának, hogy az szilánkokra freccsent.

A vagon másik felén felébredt egy siheder forma legényke. Papírbokréta rikított szalmakalapja mellett, amelynek félig szakadt karimája alól kibujt nagy haja s füle. Szaporán pislogott s el-elvigyorogta magát. Kezével mutogatott mindenkire s egy öregasszony, akivel utazott, elmondta, hogy néma ez a fiú. Ki tudja, hogy mehettek. Egy mellette ülő fiatalabb katona kicserélte a szalmakalapot katonasapkával s ez tetszett a némának nagyon. A papírbokrétát is amögé tűzte s feszített vele büszkén. Végül is örömében

énekelni kezdett a maga módján: üvöltözött, rikácsolt állati hangon.

— Elhallgass, te! — ordított rá dühösen az az öreg katona, de aztán zavartan elfordult tőle. — Bolond! — legyintett fáradtan. A mellette űlő rábólintott: — Az a, bolond, — aztán egymásnak dűltek aludni.

Nagyot fordult a világ, — gondoltam vissza hirtelen tizennégyre. Már csak a bolondot bolondíthatják... — Aztán aludni dűltem én is és hagytam a vonatot menni.

1939

KUPORIAK

EGY LÉGY döngicsélve neki-nekivágódott az ablak üvegjének, de nem bírt szabadulni. Buta konoksággal újra meg újra kezdte a harcot, hogy aztán sírós zümmögéssel lecsússzék az üvegen.

A szoba hűvös volt. Egy öregasszony feküdt az ágyban. Sárga arca fonnyadt volt, mint a fán száradt vackor. Mozdulatlanul hevert, csak a szeme hunyorgott a szűkre szabott ablakokra, amelyeken bearanyozott rá az áprilisi nap. Sértette szemét a napfény, de azért hagyta, hadd futkossa be arcát egy kis jó meleg.

Kint felhő terpeszkedett a nap elé. Árnyékos lett a szoba.

Az öregasszony tekintete otthagyta az ablakot s a gerendákra lebbent, hogy ott pihenjen meg fáradtan. Gondolata utána villant a tekintetének.

— Új ház, lesz miben ágáljon — s a vejére gondolt. Lehunyta a szemét. Valami fojtogatta a torkát. Kőhögni kezdett kínlódva, sokáig. Nyála kicseppent az állára, szerette volna letörölni, de alig bírta emelni a kezét. Inkább hagyta. — Jaj, be odavagyok... — ült rá hirtelen az ijedtség. — Még meghalok... — Az ajtó felé kezdte forgatni a szemét. — Juli...

Juli, te! — próbált kiabálni, de hangja nem ért el, csak az ajtóig. Elhallgatott s lassan újra végighordta szemét a szobán. — Lesz mibe poszogjon — gondolt a vejére. — Hogy az isten bolondítsa meg! — húzta össze szemét a harag.

Gyűlölte nagyhangú vejét, ki mindíg kicsúfolta a vagyonát.

Eszébe jutott valami. Nyugtalanul rebesgetett egy ideig, aztán kezével kínos nehezen maga alá matatott a szalmazsákba. Nem bírta erővel, újra elfogta a köhögés. Mikor kiköhögte magát, úgy elfeküdt fáradtan, mint aki nem is él.

Kis idő mulva fiatal asszony jött a szobába a külső házból. A kasztenben motorászott s rá-ránézett az öregasszonyra, aki lehunyt szemmel már csak alig pihegett.

Valamivel zörögni kezdett s a kasztenfiókot is betolta jó hangosan. Az öregasszony csak nem mozdult. Végre az ágy elé állt.

— Alszik, édesanyám? — kérdezte.

Az felrebbentette a szemét.

— Bár aludnék, de nem tudok, Juli, — siránkozott Gyenge hangját alig értette a lánya.

— Megjavul, aztán alszik maga, ne féljen — próbálta vigasztalni.

— Igen én, a fődbe — lehelte az öregasszony s újra lehunyta a szemét.

Lánya az ágy szélét kezdte babrálgatni és kétszer is nekifogott, míg megszólalt.

— Édesanyám, hajja! Adjon valami kicsi pénzt, ha akar... Bandi Feri elhozta a vetnivaló pityókát, nincs mivel megfizessük... Mihály a tegnap bankot fizetett. Az isten szakassza meg a nyakukat, azt se tudja az ember, mit fizessen hamarább!

Egy darabig csend lett. Csak egy szekér zörgése hallatszott be az útról. A fiatal asszony türelmetlenül állt és várt.

— Ad-e, na? — kérdezett aztán az anyjára.

— Honnét, Juli, honnét? Nincs nekem pénzem. Mit gondoltok ti az uraddal együtt... Jaj, te Juli, jaj! — fulladozva köhögni kezdett.

A fiatal asszony nézte egy darabig, aztán kifordult a szobából s ugyancsak becsapta az ajtót.

A külső házban megállt, maga elé nézve. A kékre meszelt boglyakemence mellett egy négy éves leányka bölcsőt lóbált, amiben gyerek nyekergett.

— Mámá, Sanyika mind sír, — szaladt anyjához a leányka s annak a szoknyáját kezdte rángatni, mikor látta, hogy nem figyel rá.

— Mit akarsz, na? — nézett le rá az anyja.

— Sanyika mind sír.

— Rengesd csak, majd elhallgat — tolta el magától a kisleányt s azzal kiment. Hátrament az udvaron a színbe, ahol az ura, egy nagy fekete ember, nyelet szorított egy kapába.

Megállt előtte.

Az ránézett.

— Na, adott?

— Nem az, Mihály.

— Piriistenit a vénségének, de meghalni nem tud! — káromkodta el magát az ember.

— Hadd el te, sze már alig lehel.

— Ne féjsd te aztat, — legyintett az ember. — Ismerem én az ilyen kuporit. — Nem hal az meg olyan könnyen. Hamarább megdöglök én. Nem tud az meghalni, ít tartja a vagyona. Féíti, hogy nekem marad.

— Ne szidd, sze anyám — csendesítette az asszony.

— Disznó az, hallod, fukari vén disznó — mérgelődött még jobban neki az ember. — Kotol a pénzén, hogy a tűz vesse fel. Fösvény kutya, mindég is az volt... Összekaparta volna a világot.

Hallgattak egy darabot. Az ember piszmogott a kapával.

— Most mit csinálunk a pityókával, Mihály? — kérdezte az asszony.

— Tudja az ántiisten — vágta le a kapát az ember. — Mit mondott, mért nem ád?

— Azt mondta, nincs pénze.

— Mit csinált a tinó árával?... Azt is azért adta el, hogy ne maradjon nekem.

— Fukari, az igaz, — ismerte el az asszony is. —

Nem tudom, hova dugdossa a pénzét... Apámmal is úgy csinált. Dohányra se adott, hiába kért az öreg. Eltagadta, hogy van.

— Igen, mert lágy ember volt az öreg — bólogatott az ember és újra felvette a kapát.

— Ketté is vágnálak, ha olyan lennél.

Az asszony megindult elfelé.

— Ha jő Bandi Feri, mit mondjak? — kérdezett még vissza.

— Mondj, amit akarsz, — mordult utána az ember.

Az asszony vállat vont, még leszedte a száradni tett gyerekrongyokat és bement a házba.

A bölcsőben a gyerek már aludt, a kisleány főtt pityókát majszolt az üstből.

Az anyja rászólt: — Linuska te! Menj, lelkem, hajtsd ki a tyúkokat a kertből, ismét benn vannak, fene a lábukat! Eriggy, lelkem, hamar.

A leányka kiszaladt szófogadón.

Ő tett, vett. Egy jódarab idő múlva eszébe jutott az anyja. Bement, hogy lássa.

Félig nyitott szemmel feküdt az öregasszony, a szája kinyílva.

— Nem kell valami magának, anyám? — szólt oda hozzá. — Csend volt.

— Hallja, anyám? — lépett közelébb az ágyhoz.

Az csak fekudt csendesen.

— Jaj, még meghalt!... — ijedt rá hirtelen.

— Édesanyám... hallja, édesanyám — kiabálta és próbálta összecsukni az öregasszony száját, de annak visszaesett az álla.

— Jaj istenem, Mihály... — szaladt ki hátra a színbe. — Meghalt édesanyám, te...

— Na, szegén — tette le csendesen az ember a kapát.

— Most immár mit csináljak?

Az ember gondolkozott.

— Hát talán megmosnád szegént. Én addig beszólok János bátyádhoz, meg a paphoz, csak ezt a kapát rakjam el — szedte össze a szerszámokat.

Az asszony visszament a házba. Egy üst vizet feltett melegedni, aztán bement a halotthoz. Keresztet vetett és egy darabig nézte. Majd a csergét levette

róla, elterítette a padlón, aztán leemelte rá a halottat. — Jaj, de megsovánkodott — tapogatta végig fejét ingatva s nekifogott, hogy rendbe tegye az ágyat.

Ahogy rázogatta a szalmazsákot, valami megcsörrent a keze alatt. Meghökkent, majd kutatni kezdett nagyhamar. Egy összecsomózott sarkú kendőt húzott elő. Kibontotta. Egy csomó papír- és ércpénzt talált benne.

— Né, hová dugdosta, — eszmélt rá, hogy milyen pénz az. Gyorsan visszakötötte a kendőt. Felállt, kilesett a külső házba. Sietve a másik ágyhoz ment, felhajtogatta a párnákat és a legaljára bedugta a kendőt a pénzzel. Aztán visszarendezgetett mindent, lesimította az ágyat és gyorsan kinyitotta az ajtót.

Egy darabig hallgatózott, aztán visszaemelte a halottat az ágyba és letakarta a csergével. Kiment a külső házba és szappant készített elé. A gyermek felsírt a bölcsőben, rengetni kezdte.

Az ura éppen akkor jött be.

— Na, megmostad? — kérdezte.

— Csak melegedjék a víz. Hát megy bátyámhoz?

— Előbb megnézem szegényt, aztán megyek — nézett be a szobába az ember.

— Sován, ugyi? — kérdezte az asszony, mikor kijött.

— Sovánnak sován. De szép halottat hol látsz? — vonta meg a vállát az ember. — Na, megyek. — Te, Juli, nincs egy szikra dohányom se, — szólalt meg végül. — Adj pénzt, hogy vegyek.

— Honnét adjak, Mihály? — riadt fel az asszony. Honnét? Tán bolond vagy, hogy tőlem kérsz? Nincs nekem pénzem, te.

— Tudja az isten, neked soha sincs! — indult ki morogva az ember.

Az asszony felrándította a vállát s összerszorított szájjal tovább lóbálta a bölcsőt.

1939

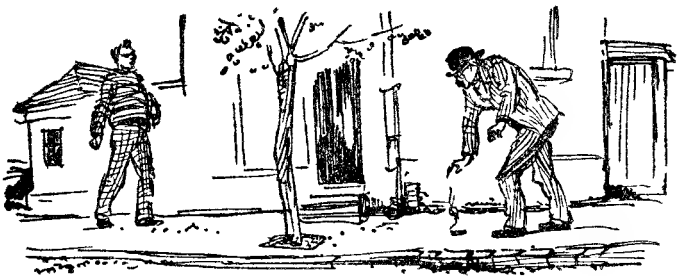

A CIGARETTAVÉG

AZ EGYIK KEVÉSBBÉ forgalmas utcán hevert ez a cigarettavég. Jól megtermett példány, aranyozott vége sziporkázott a napon. Nem szelelhetett, vagy gazdája volt már torkig füsttel.

Egy ember jött az utcán. Szemüveges, kopott fekete ruhába öltözött idősebb ember. A fején zsíros coli. Hajlott háttal jövögetett. Fakó bajusza felett vékony, szinte átlátszó orr hegyesedett.

— Kh... Kh... — köhécselt aprókat és jött öregesen.

Hirtelen megállt. Szemébe virított a cigarettavég. — Kh... kh... — toporgott zavartan. Óvatosan végiglesett az utcán, jobbra-balra nézett, aztán nagy lassan a föld felé. Az utolsó pillanatban azonban észrevette, hogy jön valaki. — Kh... Kh... egyenesedett ki zavartan. Szemüvege felett a közeledőre sandított. Még egyszer a cigarettavégre nézett, aztán nagy lassan egy oldalt levő üzlet kirakata elé totyogott s onnan, mint egy tükörből leste, hogy mikor halad már el a közeledő.

A másik magas, fedetlen fejű fiatalabb ember volt. Kérgig koptatott cipőt viselt és rojtos nadrágot.

Jött, jődögélt. Hopp, megállt hirtelen, a cigarettavég felvirított rája. Állt, zavartan simította végig a haját. A kirakat előtt ácsorgó szemüvegesre nézett. Majd ő is lassan egy másik kirakat elé állt és leste, hogy mikor megy el a szemüveges.

Álltak és vártak. Mindkettő szeme a cigarettavégen.

— Csak menne már ez a vén trotyi — gondolta a fiatal.

— Csak indulna ez a fickó! — gondolta az öreg.

Egymásra néztek, aztán zavartan kapták el a szemüket s bámulták tovább a kirakatot.

— Vén hülye! — duhöngött a fiatal.

— Taknyos! — mérgelődött az öreg.

Egy kis idő mulva egymásra néztek türelmetlenül S akkor egyszerre villant meg a felismerés.

A cigarettavégre néztek.

Egyikuk sem mozdult.

A fiatal lazára eresztett lábbal mutogatta, hogy ő kész várni akár estig is. Nézte az öreget szemtelenul.

Az öreg összeszorított szájjal várt, szemüvegét harciasan villogtatta.

Álltak konokul. — Ha én nem, akkor te sem! —

Egy harmadik ember is közeledett.

Nagy hasát kevélyen hordozgatta. Orra alatt vastag szivar meredezett. Szuszogott, nyögött, pölékelt. Hozta száz kilóját. Lábain irdatlan nagy cipők.

Jött, jövögetett.

A cigarettavég halk reccsenéssel eltűnt az egyik cipő alatt.

— Szsz... — sziszegett a szemüveges.

— Híjazta! — szívta fogát a rojtos nadrágú.

A cigarettavég szálakra formálódott a cipő alatt.

Elképedve nézték a tovapöfögő harmadikat.

Aztán kárörvendve, gonoszul egymásra pillantottak.

1939.

FAVÁGÓK KÖZÖTT

EGYIK NAP az ablaknál néztem, hogyan pelyhedzik az első idei hó. Szeretem nézni a hóhullást. Mintha láthatatlan anyókák tollút tépdesnének a magasból. Nézegettem, amíg meg nem akadt szemem az udvaron gubbasztó fél öl fán, amit akkoriban vettem.

Ahogy nézegettem a fahasábokat, valahogy eszembe jutott az az idő, mikor a vén Suta bával, meg az öreg Pityikkel méterfát vágtam egy jókora nagy erdőben.

Régen volt. Tizenhét esztendős lehettem szűken s úrfi az apám után. Legalább is a vén Suta mindig úrfit etetett a fenével, ha valamit elügyetlenkedtem. Én ugyan már rég nem éreztem magam úrfinak, sőt szégyeltem és igyekeztem igazi favágónak látszani. Még durvábban próbáltam szidni az istent, mint ők, rongyoskodtam akarattal, s vizet se sokat prédáltam magamra. Mind csak hiába, úrfit éreztek ők bennem, mint ahogy a kuvasz is megérzi maga között a fajkutyát, ha éhesebb s csatakosabb is, mint ő.

Nem is volt semmi tekintélyem előttük. A paraszt, ha semmittevő urat lát, azt gyűlöli, a leromlott dolgozó urat azonban megveti.

Rossz volt, míg megszoktak. Csúfolták hólyagos tenyeremet, amely nehezen bírta a fűrész s a fejsze

nyelét. Gúnyolták nehezen-kelésemet hajnali sötétben, gyámoltalanságomat az erdei életben. De valahogy csak megszoktak, ha el nem is ismerték. Én megismertem őket. Durva őszinteségüket, nyers igazságaikat, elbújó jóságukat, amit szégyelnek mutogatni. Szidtak gorombán, de megfenték fűrészemet, új nyelet faragtak fejszémbe, hogy menjek valamire. Csúfoltak, de megtanítottak a favágás bajaira, mert fortélya van annak, senki sem hinné.

Lassan rájöttem, hogy ami itt nekem durvaság, az nekik természetes. Ilyenek ők. Nyersek, kemények. Munkájuk nem is tűrné a lágyságot. Náluk enyelgés, ami máshol ízléstelenség. Hányszor hallottam a vén Suta bát, kedvesen dicsérni az öreg Pityiket.

— Fene egyen meg, te Pityik, okos egy ember vagy poják létedre.

Na, hogy megszoktak, nem sokat törődtek azután velem. Tréfáltak, beszéltek előttem szabadon. A szegény ember, csak a magaszőrű szegény előtt nyílik meg igazán, úr előtt bezárul bizalmatlanul. Velük szídhattam az istent s a céget a kicsi keresetért s velük örültem, ha becsaphattuk a csunyaszájú erdészt, ürességet hagyva az ölfarakásban, vagy más ilyen favágófortéllyal.

Mondom, a vén Sutával, meg az öreg Pityikkel dolgoztam együtt, s külön kalibában is aludtunk hárman.

A vén Suta balkezes székely ember volt Gyergyóból. Ugyancsak megroggyant rajta a harisnya s deres bajusz meredezett összevissza az orra alatt. A hatvan s egynéhány év lassúságra szoktatta az öreget. Inkább az eszével dolgozott, mint az erejével. Ismerte fortélyát fának, fejszének. Mondogatta is eleget:

— A fiatal erővel, az öreg ésszel vágja a fát, úrfi.

Az öreg Pityik tót ember volt, valahonnan Árvából ragadt ide székelynek még a háború után. Itt megházasodott, elvett egy özvegyasszonyt, s hát mit ad az isten, fia is született vénségére.

Jaj, hogy szerette az a fiát, a „Jánikát", fukari lett érte, mind csak puliszkán, hagymán élt, csak hogy szerezzen. Volt az asszonynak valami húsz lé-

pésnyi telke, na, arra házat akart az öreg akárhogyan.

Beszédben is fukari volt Pityik. Igen, mert kikacagták mindég, ha nekikezdett. Furán is beszélt magyarul, az szent, még a felesége sem értette mindég.

Egyszer egy hét vége felé elfogyott az élelme. Leküldött hát az erdésztől egy levelet a feleségének a faluba. Ez volt ráírva:

— Birikákigyéni, pityik.

Az asszony forgatta, sillabizálta, másnak is mutogatta, de mindenki csak a vállát húzigálta. Végül is eltette, hogy szombaton, ha haza jön, majd megmondja Pityik, hogy mit írt. Az meg éhezett az erdőn atyásan s szidta az asszony „anyásténit", de mennyit. Mi kínáltuk egész nap, de ő csak mind az asszonyt várta: „Kélának jéni!"

Hát egyik szombaton meg hogy járt. Beültünk fizetés után illogatni egy korcsmába. Én eldugtam magam jól közéjük, nehogy híremet vigyék haza. Volt közöttünk egy Szarka Pál nevű nagy veres favágó. Zágonból, vagy honnan. Csendes ember volt az jozan korában nagyon, de megette a fene, ha egy kicsit ivott, kötődött még az élő fával is. Na, elég az, hogy bécsiccsantott akkor is, aztán odaállt mindenki elé s verte a mellét, hogy tudják ki ő.

Ráhagyták, látták, hogy nincs kivel.

De valahogy Pityikhez is oda került.

— Tudod, ki vagyok én! Én vagyok Szarka Pál! — biggyesztette magát veresen.

— Tudó, tudó, szártkápál — bólogatott jámborul Pityik.

De dühbe borult a másik.

— Nem szárkapál, az istenedet! — ordította — hanem Szarka Pál! — tagolta neki.

— Ige, ige, Szárt-ká Pál.

Úgy szedték ki szegényt a részeg kezéből, hogy tönkre ne verje.

Igy hát az öreg inkább nem beszélt, minthogy csúfság érje.

De a hatéves kisfia is utána tanult meg magyarul. Azt egyszer az anyja egy vasárnap délelőtt apja

után szalasztotta, csak úgy hajdonfőnt. Pityik a zsidónál kuglizott. Világlátott ember létére ez volt a szórakozása.

Na, érkezik haza lihegve a kölyök, de egyedül.

— Hát apád hol? — kérdezi az anyja.

Az csak elkezdte sebesen: — Kugli bábá kugli, kápá náná kápá, tátá kirdi, hun kápá, pákti házá!

Az anyja máig is találgatja, hogy mit mondhatott.

Mikor Suta bá ezeket mondani kezdte esténként, hát sokszor úgy megharagította vele a vén Pityiket, hogy az csak nyekegett mérgében s olyankor még azt is elfelejtette, ami kicsit tudott is magyarul. Zagyvált összevissza, keverte belé úgy a totot, hogy majd megfulladtunk a kacagásba.

De ezek csak olyan játékoskodások voltak. A szegényre is ráfér a kacagás a sok dolog után, mert az volt annyi, hogy több mint elég. Sokszor nem bírtam a derekam a sok hajoldozásban s kétrét jártam fiatal létemre, mint az öregek. Szigorúan tőből kellett kivágni a fát, mert spórolt az erdész a cégnek, mintha az övé lett volna az erdő. Kellett, hogy igyekezzék, biza, mert Erdélyben manapság több az erdész, mint az erdő. Neki meg nagy családja volt, élhethette a kenyerét.

Mondom, dolgoztunk keményen. De akármilyen bajosan telt is az idő, s nehezedett meg estére a munka, visszahúztuk volna mindég szívesen a napot, hogy süssön még egy kicsit, hogy keressünk is valamit. A pénz soha nem elég, kivált, ahol nincs. Az erőnkkel nem sokat törődtünk, hajszoltuk a fűrészt látástól vakulásig. Mire vége lett a vágatásnak, csak lötyögtünk a ruhában megszigorodva. Soványak lettünk, mint a tavaszi veréb. Pénzünk ép úgy nem volt, mint az elején. Megettük mind, megkívánta a fárasztó dolog. Legjobban a cég járt, az kövérre gyarapodott. Vett azután kétakkora erdőt, mint amit levágtunk s azt kezdte vágatni.

Közülünk egyedül csak az öreg Pityik gyarapodott meg vagy két szekér kővel s vagy húsz szál gerendával. Háznak szánta az öreg. Koplalt érte annyit, hogy a végén reggelente bajosan kelt s este meg tá-

molygott, mint az őszi légy. A szegény ember csak a hasán, ha spórol.

Mi kacagtuk, de irigyeltük is, hogy ki akar gazdagodni közülünk.

Na, ha az öreg meg is vette a gerendákat, de annyira már nem tudott menni, hogy ház is legyen abból. Ott ehette a szú, vagy rothadhatott kedvére. A végén megütötte Pityiket a fa s az asszony el kellett, hogy adja a gerendákat, de még a telket is, hogy eltemethesse s élhessen is valamiből.

Csak hálával tudok visszagondolni Pityikre, meg a vén Sutára. Közöttük tanultam igazán népismeretet. Esténként a kaliba tuzénél heveredve, fűrészfenés vagy bocskorszírozás közben nyilt meg nekem igazán a két öreg favágó. Ott lestem el tőlük tréfáikat, szokásaikat, egyszerű szavaik igazságát. Hallhattam meséket lidércről, prikolicsról, fekete macskáról, fehér emberről, meg a többi titokzatos népi dologról.

Egy este elmondta Suta bá, hogyan járt ő egyszer legény korában. Azzal kezdte, hogy — bizonúristen igaz volt, hallgassuk csak meg. Aztán elmondta.

— Még legén koromban volt — kezdte —, hogy volt minálunk egy igen szép leán, de mint a csillag. Csak a híre volt rossz. Csúf öreg anyja volt, mindenki úgy tudta a faluban, hogy boszorkány. Nem is járta a házukat egy fia legén se, pedig mondom, szép volt a leán, mint a nyíló rózsa vagy még annál is szebb.

Na, de én akaratos egy legén voltam fiatal koromban, nem féltem én istent se, nemhogy a boszorkányt. Elkezdtem én járni a leánhoz, csak úgy virtusból, pedig mondott anyám a fejemnek eleget. — Ügyej te! Bajod lesz, meglásd! — Dehogy törődtem. Jól fogadtak, még a széket is megtörölték, szép volt a leán, osztán engedékeny, jártam én oda, mint korsó a kútra egy egész télen.

Igen, de jött a tavasz s kellett favágni menni. Mentem is többed magammal, dolgoztam is egész nap, de este akármilyen fáradt is voltam, ahogy ettem, már nem leltem helyem a kalibában. Mintha bolond lettem volna, neki én az erdőnek, meg sem álltam a faluig, s ott egyenesen a leánhoz. Tíz kilo-

méterre volt biza a falu. S így én mindennap. Úgy megszokta a kutyájuk is, egy nagy fekete bakkutya, hogy kezdett már elémbe jövögetni a falu elejéig.

Társaim csak kacagták az elején, igen, de egy hónap alatt úgy lehitvánkodtam, hogy csak zörögtem, mint az őszi fa. Már dolog közben is ejtegettem fejem a nagy fáradtságtól.

Beszéltek nekem, szidtak, de mind szidhattak. Ahogy jött az este, már csak azt néztem, hogyan meneküssek.

De volt ott két jó legén cimborám, azok egyebet csináltak aztán. Összesusmogtak még kettővel, osztán vacsora után egyet se szóltak, csak megkaptak kétfelől s valami kötéllel megkötöttek, de úgy, hogy rúgni se tudtam. Osztán lehengerítettek a kaliba sarkába s csak reggel ódoztak fel. Ott mind szidhattam őket, nem törődtek semmit. Másnap újra s egy hét alatt úgy kigyógyítottak a leánból, mint a semmit. Mert, hogy meg voltam csinálva, az biztos. A fekete bakkutya az anyja lehetett. Bizonúristen, így volt — fejezte be Suta bá, s nézte, hogy hisszük-e.

Az öreg Pityik bólogatott.

— Bizá sok furcsá ván világon — mondta. Azután ő mesélt el egy prikolics-históriát, ami Árvában történt meg valamikor. Ő is erősítgette minden mondatát, hogy „bizá igáz".

— Jött fekete kutyá leánhoz — mondta —. Nyákkátá ijfilkor, de mindennáp. Méghált szíp leán, filiv állátt méghált, bizá igáz.

Másik este meg a rablókról beszélgettek Suta báék. Azok az ő szemükben nagy erejű hősök voltak egytől egyig, akik köré dicsőséges legendákat szőttek bőven. Szerintük mind szegénységből fellázadt bátor emberek voltak ezek, a gazdagtól elvettek s a szegénynek adtak, s akiket a szegények által nem szeretett törvény üldöz szigorú csendőreivel.

Ezek köré szőtték minden kimutatni nem mert lázadásukat, elégedetlenségüket. Szájról szájra adták egymásnak s megtoldotta mindegyik a maga bajából kigondolt valamivel. Dalt csináltak róluk, s ha el is pusztult az csendőrgolyótól, vagy egyéb módon, a szegények között élt halhatatlanul.

Az öreg Pityik mind Mátyót emlegette, aki híres rabló lehetett valamikor Árvában.

— Éjen kicsi vótam ni, mikor Mátyó ílt — mutatta kezével, ahogy magyarázta. — Egy égen szip léán Eliszábéta kecskéket őrézte hégyén. No, há egyszér csák jő Mátyó. Szíp mágos émbér vót. Erős, fekéte. Szíp lová vót, sárgá, olyán táncos. Lészállt á lórul, odá ként léánhoz. — Csókujj még Bétá? — kérte igen szípen. A szíp léán nem filt, mégcsókultá. Há csak odá átta gyéplüt kézibe. — Neszé, Béta, sárga csikó — mondtá s ával élként. Bizá igáz, gávalir vót Mátyó, bizá igáz — dícsérte az öreg.

— Ügyes egy ember lehetett — hagyta helybe Suta bá. Azután ő kezdett beszélni Blénesi Pistáról, aki meg az ő kedvenc hőse volt. Az a gyergyói hegyekben rablóskodott nem is olyan rég.

Erről a Blénesiről én is hallottam annyit, hogy egy gyergyószentmiklósi nagygazda ember fia vo't. Előbb csak otthonról lopott, majd mástól, s a végén már a Bucsin-tetőn állítgatta az autókat, amíg el nem fogták.

De bezzeg máskép szerepelt ő a Suta bá meséiben, de milyen máskép.

— Jaj, micsa ember volt — dícsérte. — Micsa ereje volt annak, jajajaj! Egyszer hét csendért pocsékolt össze, — magyarázta. — Pedig mindegyik puskával volt, s ő csak egy kicsi fejszével. Hiszik-e? — Hát mikor az alfalvi jegyzőt megcsúfolta — lelkesedett az öreg — azt hallgassák meg — kezdte rá.

— Az úgy volt tudják, hogy a jegyző agglegén volt, osztán nála szógált Kis Eszterke, egy vékon leányocska, alig tizenhat esztendős. Biza a jegyző csúffá tette szegént, osztán letagadta. Az apját meg, hogy kiabált, hát az őrsre is elvitette. De ez nem is volt az első, akivel úgy csinált. Na, de egyik éjjel csak beállít a jegyzőhöz Blénesi Pista. Máig se tudják hogy jutott bé, pedig a jegyző a csendőrörs mellett lakott. Aszongyák, majd összecsinálta magát ijedtében, mer Blénesi egyszeriben nekitartotta a pisztolyt s parancsolta hatalmasan, hogy vessen le mindent, de hamar. Pedig. csak gatyásan reszketett a

jegyző. Na, de le kellett vesse azt is, ha Blénesi mondta. Le is vetette bajosan, akkor aztán Blénesi odakötötte úgy csórén az ágy lábához, s egy jó bogos szíjustorral úgy elverte, de úgy, ahogy csak tutta. Csak nyögött a jegyző, mert kiáltani se hagyta, aszonta lelövi, ha kiált. Mikor elvégezte, csak ki az ablakon s ereszd, ott se volt, egyből. A volt a legény! Na, ugyi! A jegyzőt úgy kapták reggel csórén az ágy lábához kötve, csupa hurka volt s megbánás, bizonuristen.

— De há mikor a nagy autót megállította tele adópénzzel, — folytatta az öreg. — Utolsó krajcárunkat fizettük bé, hogy végre ne hajtsák a falut, mert ránk ijesztettek volt nagyon. Jaj, vitte az autó a drága sok pénzt. Igen, de másnap már jött a híre, hogy megállította Blénesi s elszedte tőlük egy szálig ügyesen. Aszongyák szét is adogatta a falu szegényei között, csak azok titkolták, mert volt eszük.

Diadalmasan nézett ránk Suta bá.

— Na!... De hát, mikor a gazdag zsidót rabolta ki, aki pénzt adott a szegénynek nagy kamatra, osztán eldoboltatta feje alól a párnát. Kibabrált biza avval is atyásan. S hát mikor kirabolta a szentmiklósi nagy trafikot, — csillogott a szeme büszkén. — Elhordta onnan a jó vastag szivarakat. Osztán a mezőn szétadogatta a kinn dolgozóknak. Mindegyikhez odalukkent szép fehér lován, a Szellőn, s marékkal adta a szivarat. Biza. Egyszer meg egy tehenet állított bé borjastól egy nagyon szegén özvegy asszonyhoz. Reggel, mikor ment ki az asszon, há csak ott a tehén s rajta egy írás, amit Blénesi akasztott volt a nyakába. — Ez a magáé, hajja! — az volt reja írva Ijjen ember volt az! — büszkélkedett Suta bá.

— Dérik émbér vót, — örvendezett az öreg Pityik. Én is feltüzesedtem nagyon s nekem is hősöm lett Blénesi Pista a fehér lovával és sokszor kívántam, hogy bár arrafelé is eljönne igazságot tenni.

Mondom, rajongott Suta bá Blénesi Pistáért, s ha valaki közbeszólt, hogy — igen, de elfogták, — hát csak legyintett az öreg.

— Azt csak az urak hazudják. Dehogy lehet azt

elfogni! Nincs az a csendőr, ki arra kezet tegyen nincs az a börtön, amely azt fogva tartsa, csak most bujkál valahol, várja, hogy csendesedjék az üdő, osztán eléjő az..

*

A favágókra gondoltam vissza, ahogy néztem e felől fámat, melyre csendesen telepedett a hó, s eszembe jutott az is, hogy annyi szomorú igazságtalanság van minálunk, hogy muszáj béállni Blénesi Pistának, akárhogy is. Ki ceruzával, ki más egyébbel

1939

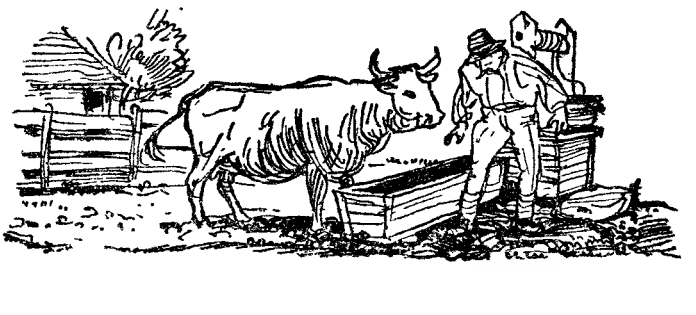

A DOHÁNY

BIMBÓ VOLT OKA az egésznek.

Úgy történt, hogy Álózsi bá megállt a vályú mellett, amíg iszik a Bimbó, addig ő sodor egy cigarettát. Csakhogy a Bimbó nélkül számított, mert amikor elővette a dohányos dóznit s ujjai közé szorítva a papirt, dohányt tett bele, a Bimbó hirtelen felkapta fejét a vályúból s az öreg felé fordulva, fejével meglökte kezét, hogy a dózni dohánnyal együtt repült a vályú melletti pocsolyába.

— Az istenit! — káromkodta el magát az öreg. — Ezt megcsinálá...

A Bimbó, mint aki jól végezte dolgát, fordult az istálló felé, beletaposva a még összekaparható dohányt is a sárba.

Egy egész pakli dohányt tett tönkre, mert éppen akkor töltötte meg Álózsi bá a dóznit, egy szivar híja sem volt.

Azt sem tudta, mit csináljon mérgében az öreg. Megütni nem merte, ellős volt az állat, nagyon várandós, de szidta, mint a bokrot.

— ...Rusnya állatja! Hát nem dohány nélkül hagya!... Mit szól az asszony, sze most kértem tőle dohányra...

Álózsi bá mindennap dél felé odaszólt a feleségének. — Te Lina, adj csak pénzt dohányra! — aztán elballagott a nagyboltig, megvett egy pakli dohányt s hallgatott vele másnap olyankorig. Elég pontosan addig. Most is elég lett volna, ha a rusnya állat...

— Na, mindegy, — gondolta az öreg. Bekötötte a tehenet s bement a házba.

Lina né ott tett-vett a konyhán, pörölt a macskával, hesegette a tyúkot.

Álózsi bá leült a kanapéra s egy darabig hallgatott, aztán csak megreszkírozta.

— Te, Lina, adj még egy pakli dohányra.

Lina né, mint aki nem jól hall, kérdezte nagy csodálkozva:

— Mit akar, Álózsi?

— Nincs dohányom, na.

— Sze most adtam, alig egy órája...

— Igen, igen, de elszórta Bimbó... Kiütötte kezemből a dóznit.

— Hát aztán? Én ma kiadtam, hogy adnék még egyszer.

— Ne izélj na, hallod, hogy kiütötte a Bimbó...

— Ugyelt volna reá! Dehogy adok, én aztán nem!

— Jaj azta!... Hát sajnálod tőlem, te, sajnálod?...

— Én nem a rendest, hallja. De volna istene így prédálni, két paklit egy nap, mikor egy is sok... — prézsmitált Lina né, sőt kezdte az Álózsi bá minden létező és nem létező bűnét felsorolni.

A vénember nekivörösödött. Felugrott a kanapéról az asszony elé.

— Hát nem adsz, Lina?

— Nem, Álózsi!

— Na, ha nem, hát veszek én! — rándult meg az ember s nagy léptekkel az első szoba felé tartott.

De az asszony megelőzte. Beugrott a szobába, nekivetette hátát a nagy komódnak s úgy kiáltotta:

— Innen aztán nem, Álózsi!

Az megállt az asszony előtt. Ránézett erősen s csendesen mondta:

— Ne szállj szembe, Lina! Ne szállj szembe!...

De az asszony csak állt dacosan a komódnak vetve hátát.

Álózsi bá megragadta a komódfiókot s nagyot rántott rajta. A fiók kirepült s Lina né egyből leült a földre, olyan hirtelen, hogy a kontyát is beleverte a komód sarkába, hogy csak úgy koppant. Úgy is maradt egy darabig. Ült szótlanul, úgyannyira, hogy Álózsi bá ijedten hajolt le hozzája s engesztelve mondta:

— Ugye mondtam, hogy ne szállj szembe, Lina?

De már erre megjött az asszony hangja.

— Elmennyék innen, vén gyilkos! Hát nem megüte... Vénségemre üt-ver, — jajgatott Lina né — agyonver a dohányért... Hát ember ez?... Pokróc ez, nem ember! — sírt, jajgatott szakadatlanul.

Álózsi bá meghúzódva várta a veszedelem végét. bánta már a dolgot.

— Itthagyom én... — állt fel Lina né. — Itt én még a mai szent napon.

És szedegetni kezdte ruháit batyuba.

— Megyek a lányomhoz, hadd lássa az is, hogy ki az apja!

De már erre felcsattant az öreg is.

— Egyet se, Lina, sohse menj! Elmegyek én, ne félj! Világgá megyek, ha kell, örökre!... Maradhatsz a pénzeddel!... De utánam ne gyere, te, hiába jössz, — s azzal kiment az ajtón.

Előbb a kapu felé tartott, de meggondolta s a hátulsó kapun ment ki a kertek alá.

Kutyája, a Csobán, nagy farklobogtatással ugrott ki utána.

Álózsi bá rákiáltott nagy mérgiben:

— Nem mész vissza, te!... — Ütésre emelte a botot.

A kutya ijedten ült le a farkára s úgy sunyított az emberre.

— Ejnye, de benne vagyok az ütésbe — szégyelte el magát az öreg. — Gyere na, — szólt a kutyára, — legalább nem megyek gyalog...

Csobán a fogait mutogatva, örvendezett bolondul.

Na, nem úgy Álózsi bá. -- Igy bánni vélem, — gondolta keserűen. — Hát ki kereste? Hát igazság?... Sajnálja tőlem!!... Na, megállj, Lina! — dühödött neki. — Megmutatom én! Dehogy megyek haza!

Lassan kiért a kertek alól egy dülőútra, amely a földek között vezetett a határra.

Ragyogott a júniusi nap. Pipacsokat pirosított a gabona közé. A búzavirág kékült, mint a szőke lány szeme. Rengett-ringott a kenyér, mint a tó vize, szépnek igérkezett a termés. Álózsi bá gyönyörködött is benne. Egészen felvidult bele, úgyannyira, hogy majd elfelejtette az ő nagy baját. Végigsimította az árpakalászokat, megdícsérte a zabot a szép növésiért s elcsodálkozott a krumpli közé búját borsón.

A falu harangja kihallatszott a földekre. A delet húzták. Az öreg keresztet vetett s az ebédre gondolt. Aztán felszegte a fejét. — Várhatsz, Lina!... Dehogy megyek!...

Egy árokból nyúl ugrott fel ijedten, Csobán nagy kaffolással iramodott el a nyomán.

Álózsi bá utánakacagott: — Ugyelj, te, még utóléred... — De az nem törődött már vele, szaladt esze nélkül s nemsokára eltűnt az öreg szeme elől.

— Ez hamar itthagya, — pisolyodott el. Aztán befordult egy mellékútra, amely az ő földjére vitt.

Leány jött szembe vele, mezitláb, kezében korsó.

— De finom a strimflid, te Linus... — mutatott Álózsi bá a lány meztelen lábára.

— Ugye, papó!... De van ebből nekem egy rend gunyám is... — adta meg a választ a lány.

— Viseld egészséggel, csak szegbe ne ülj véle, akkor jukas lesz te, — vágott vissza az öreg s tovább lépdelt önelégülten.

A földjére ért. Körültekeregte, szurkálta a bottal, simogatta a kalászokat. Búza volt belé vetve, acélos szemű búza.

— Ilyen sincs akárkinek, — bizonykodott az öreg — Milyen nehéz... szakított le egy kalászt. Felszúrta a kalapjára. — Hadd lássa Lina is a termést.

— ...Lina?... Dehiszen ő nem megy haza többet...

— zökkent a haragjába. De azért kalapján hagyta a kalászt.

Megindult tovább. Elcsavarogta az egész délutánt. Bejárta a határt, oda-odaszólt a kint dolgozókhoz. Egyik úton menyecskével találkozott, abba is belekötött.

— De elvarrták a ruhádat, Márcella — nézte végig hamiskásan. — Elől rövidebb, mint hátul, te...

— Az uram után viselem — vágott rá vissza az asszony.

— Nó, nó, nincs hiba... Aztán még meddig viseled?...

— Már csak aratás utánig, akkor leteszem. Bárcsak fiú lenne... — tette hozzá ellágyulva.

— Egyet se bánd, Márcella! Katonának való lesz, akár így, akár úgy... — biztatta az öreg.

Az asszony tovább ment, Álózsi bá meg visszakerült a földjére. Ott leült egy határkőre. Gondolkozott, tünődött. Valami hiányzott neki. Aztán csak úgy szokásból, eléhúzta a dohányos dóznit. Az még mindig üresen tátongott biza.

— Aki megistenelte, — borult be újra az öreg. — Még egy szivaram sincs.

Ott dohogott a kövön sokáig. Már a nap is készült lebukni a Bucsin-tető mögött. Mind hosszabbak és hosszabbak lettek az árnyak és egy árnyék ráfeküdt az öreg szívére is.

— Itatni kéne a marhát, enni adni a malacoknak... Az asszony eddig a leányánál van... Bimbót most nem szabad szomjaztatni...

Mind komiszabbul kezdte érezni magát. Mind kevesebb lett benne a maradás és több a mehetnék. Ilyen csúfságot vélem! — dühösödött.

Egyszer aztán nem bírta tovább, felállt, hogy hazamegy szégyenszemre. De ahogy felállt, a gabóna közti úton egy fejkendős alakot látott jönni. Rögtön megismerte. Lina né jött, a felesége. Menten visszaült a kőre. Jól elterpeszkedett. — Dehogy megyek, nem én soha! — Térdére könyökölt, markára támasztotta fejét és csak lopva pislantott egyet-egyet a közeledő felé.

Lina né odaérkezett lihegve, fújva.

— Hát itt van, Álózsi?

— Én itt. De akár itt se volnék!

— Annyit kerestem, hogy csak.

— Hijába kerestél, Lina.

Felcsattant az asszony:

— Ne higgye, hogy maga után jöttem, ne higgye! — Elhallgatott. De látta, hogy az ura csak nem szól, hát kivágta:

— Megborjadzott a Bimbó.

— Na, az istenit!... akkor megyek, — ugrott fel az öreg. — De csak azért, Lina! — tette hozzá keményen.

— Én se jöttem másért, Álózsi, csak azért.

Elindultak a dülőúton. Az ember ment a jobbfelén az útnak, az asszony a balon.

Mentek szótlanul. Az asszony lopva mind az urára nézett. Aztán nem bírta tovább, megszólalt:

— Bikabornyú lett, Álózsi. — Közelebb ment az urához.

Egy darabig csend lett, aztán Álózsi bá kérdezte csendesen:

— Piros-e legalább?

— Piros az, — sietett válaszolni az asszony. — Mint az anyja... Milyen erős, ha látná. Még le se nyalta Bimbó s már felállt szopni.

— Jó pár lesz a Bojtosnak, ha utóléri — jegyezte meg Álózsi bá.

— Ha utoléri? El is hagyja, hallja, el az, olyan az.

— Na, az se kicsi, Lina, — védte az ember a Bojtost.

Az asszony már az ember mellett lépdelt szorosan, úgy dícsérte a bornyút lelkendezve.

— Ha látná, olyan lábai vagynak, mint egy-egy csutak. És mind a négy fehér, hallja. Aztán a homlokán egy akkora csillag, mint a kujakom.

— Csillag van a homlokán?

— Annak igen.

— Akkor Csillagnak hívjuk, — mondta ki Álózsi bá. Aztán az öregasszony felé fordult: — Mekkora

is a kujakod, hadlám? — Kezébe fogta az öregasszony öklét s nézegette.

A falu elején Lina né az urára nézett.

— Kerüljön a nagybolt felé, Álózsi.

— Hát oda mért?

— Hogy vegyek egy pakli dohányt magának, — szólt Lina né s a zsebkendője sarkát kezdte kibogozni.

1939

FALUN

SÁNTA ÁRON, a hirdető póstás trombitával a kezében lefelé bicegett az út közepén. Úgy ment, mint aki a magáéban megy. Mehetett is, mert amit ő itt kimondott, abból sem lejajgatni, sem lealkudni nem lehetett. Legfeljebb szidni lehetett érte, de ő azt sem bánta, — szidni az istent is szokták, — mondogatta.

Szembe véle, szoknyáját felfogva, öregasszony lépegetett a latyakban.

Sánta Áron odaszólt neki:

— Csak a tetejire, Déboráné.

Az ránézett:

— Már hirdetsz, te? Mi jót találtatok ki megint.

— Adót az öregasszonyokra, — nevetett rá a sánta ember, majd az apróka öregasszony mellé érve feléje ölelt — áttegyem-é a sáron?

— Ülhess te, ne izélj! Öreg vagyok én már, ne kapdoss te hozzám — védekezett Déboráné.

— Már hogy volna öreg — engedte el a postás. — Magának is megvan még a leánykori...

— De fog a bolondság. Mit kuvékolsz na?

— Meghallja, csak várjon — bicegett ki az út közepére Sánta Áron s megállt szemben a Grósz Ármin

boltjával. Egy darabig várt, aztán belerecsegtetett a régi trombitába.

Végig reccsent a hang, mint vásznon a szakítás s beszaladgálta az utcaszélire kirakott kékre meszelt házak udvarait.

De biza kétszer is végig kellett, hogy recsegtessen Sánta Áron, míg egy-két ember kitámaszkodott a kapuba.

— Hirdetmény — kezdte rá aztán nagy hivatalosan. — Közhírré tétetik, hogy akinek valamijjen főggye van a csere alatt, szántó, kaszáló, akármijjen, az jelentkezzen a községházán a jegyző úrnál, vagy pedig Ilers mérnök úrnál, aki a Bonka Laci házában lakik! — Elhallgatott s ütögetni kezdte trombitájából ki a nyálat.

Egy pár ember kijjebb jött a kapuból.

— Te, Áron! — szólította meg az öreg Nagy András. — Mi baj van a csere alatt? — Bizalmatlanul nézte a postást.

— Tán magának is van ott? — kérdezte az vissza

Az öreg tétovázott, hogy eltagadja, vagy ne.

— Hát vanni van — tanácstalankodott zavartan. — De mi van ott te? — hajolt közelébb bizalmasan és suttogóra fogta a hangját.

De Sánta Áron szigorúan utasította, — menjen a jegyző úrhoz. megmondja az.

— Hagyja el, András bá! — próbálkozott ravaszul egy hosszú magos ember, Török Feri. — Annyit tud ő is, amennyit megrágnak neki s azt is mind mondja, hogy valahogy el ne felejtse.

Az emberek kacagni kezdtek.

Sánta Áron dühös szigorúan nézett hosszú Törökre.

— Jó kedved van hé, de majd nem lesz, ha elveszik a földed vasútnak! — vágta oda nekivörösödve, aztán elbicegett lefelé.

Az emberek elmeredve tátogtak utána.

Hosszú Török vállat vont:

— Nincs is földem a csere alatt.

— Na van nekem az istenit! — káromkodott öreg Nagy András. — Mit mondasz. micsináljak? — tépelődött.

A magos ember felhúzta a vállát és hallgatott.

— Krisztusát a sánta bagjának! — szitkozódott a vénember.

Török Feri nevetett.

— Maga is, András bá, úgy csinál, mint az egyszeri ember. Az is, mind a bábát akarta agyonverni, mikor gyereke született. Aszonta, micsináljon annyi nyomorúsággal, mert volt még néki vagy öt. Na, maga is Sánta Áront szidja, pedig nem ő szűli a törvényt.

Az öreg legyintett s dühösen indult a kapunak Hosszú Török is bément Grószhoz.

Az öregasszony is feljebb fogta a szoknyáját s kerülgetni kezdte a sarat hazafelé.

— Jaj, csak el ne vegyék azt a kis földet a csere alatt — gondolta, ahogy ment. — ...A jegyző úr tud kiabálni, hogy reszket az ablak. — Elhaladt a kovács előtt, ahonnan kicsengett hozzá az üllő. Azon kezdett töprengeni, hogyan is hívják azt a másik urat. — ...Hers úr... Aza — örvendezett, hogy kitalálta. Az esze forgatni kezdte Hers urat. — Mifelé ember lehet vajjon?... Aszondják zsidó... Nem lehet igaz — gondolta, — sze nincs is szakálla... Grósz úr az igen, zsidó.

Szép lassan hazaért.

A nagyszájú Sós Pálné menye a szomszédos ház falát meszelgette sárgára.

— Mit csinálsz, Marika? Sze holnap újra kenheted. ha jő vaj egy autó, — szólt oda a vénasszony.

— Mondja anyósomnak, — húzta fel az a vállát.

Déboráné az ő háza felé pislantott, amely itt vénült a kőház árnyékában. — Annak se ártana egy kis mész, — méregette a vályogfalakat, ami felett úgy ült a rongyos deszka fedél mint szegényen a sok éves sapka

— Hát haza jött a fia? — kérdezte a fiatal asszony

— Dehogy jött, honnét veszed?

— Éppen olyanforma embert láttam az udvarukon.

— Tán csak nem, de akkor megyek, — hökkent meg az öregasszony és nekisietett a kilincs nélküli kiskapunak.

— Itthon vagy, János? — tolta be magát az első

házba. Ott csak a csendet találta, de a vaskályha melletti ládán egy csíkos átalvető kuporgott.

— Ez hazajött, — nézte meg az átalvetőt.

Benyitott a belső házba, de ott sem volt senki. Kiment az udvarra. — Hová lett el? — nézdelődött. — Hátra ment. Ott a nagy összevisszaságban kapanyél-faragásban találta a fiát.

— Haza jöttél, Jánosom? — örvendezett neki. — Osztán még nem is köszönsz édesanyádnak?

A legény nevetve ölelte át az apróka öregasszonyt.

— Hát jónapot adjon az isten édesanyámnak!... Na, most jól van?... Né, még meg is ölelem, lássa-é? Hová vigyem? — emelte meg játékosan. — Kiviszem a kertbe rózsának, akarja-é?

— Már engem a temetőbe, ha viszel... Jaj te, ne szoríts?

— Már pedig összeszorítom, ha ilyeneket beszél — engedte le végül a fia.

— De megsóvánkodtál, te János, — nézte fiát az öregasszony.

— Nem adják szolgának hiába az ételt — nevetett a legény. Többet dolgoztam a szásznak, mint az ökre.

— Az ünnepre jöttél, ugyi fiam?

— Én arra, de egész nyáron ünnepem lesz.

— A jó lesz, csak osztán milyen kalendárium után ünnepelsz?

A fiú elkomolyodott.

— A magamé után. Nem szolgálok többé, hallja.

— Na, hát miccsinálsz? — borult el az öregasszony.

— Elmondom én magának, csak adjon enni — porolta le magát a legény s indult eléfelé.

Az anyja némán követte. — Vajjon mit akarhat? — töprengett nyugtalanul, amíg tette ki az ételt a fia elé. Fejében mind jobban nőtt az aggodalom. — Szegény embernek egyebe sincs, csak a szolgálás — gondolta, s lopva nézegetett a fiára, aki elgondolkozva ült.

— Mondjad, na, mit akarsz — futott ki belőle.

— Én-e... Hát bévetek egy nagy darab födet tiszta pénzzel, osztán magát megteszem pénzpásztornak, hogy ügyejje, ha terem.

— Az jó lesz, csakhogy előbb meg kell szerezned a vetnivalót belé, — vágott vissza az öregasszony.

— Hát gondoltam, kölcsön kérek magától vagy két vékával...

— Eriggy már, ne marhujj! — mérgelődött az anyja — Mondjad, na, mit akarsz.

— Hát ide hallgasson, — kezdte a fia. — Van ugye, egy darab földünk a csere alatt?... Na én azt tele ültetem káposztával, murokkal, aztán nézze meg, mit szedek ki abból. Tavaly egész nyáron azt csináltam, értek én ahhoz.

Az öregasszony arcán ott fonnyadt a nemtetszés

— Itt még senki sem csinált olyasmit, te — rázta a fejét. — Ki veszi meg tőled?

— Attól maga ne féljen, megveszik a városban állt fel a legény. — Tudja, egyszer Ősz Mihály tanító úr is mondott ilyesmiket a gazdáknak, csak, tudja, bé volt rúgva, osztán kikacagták. Azt mondták, hogy a fenébe lehetne megélni murokból, ha még búzából is bajosan.

— Na látod — vágott közbe az anyja.

A legény türelmetlenül intett.

— Igen, de én láttam. mi pénzt szedett ki murokból szász gazdám. De szedek én is, ne féljen.

Az öregasszony el volt szontyolodva.

— Bánja a fene, ha pénzt szedel, csak öreg vagyok immár, sokat láttam, hallottam, s azt az egyet tudom, hogy aki furcsa cipőt hord, az furcsán jár. Itt a faluban senki sem csinál másként, csak ahogy a szomszédja, s a szomszédja se másként, csak ahogy az apjától tanólta. De egyél, hallod, míg meleg az a paszuly.

A legény leült enni.

Az anyja egy darabig tett-vett mellette. Valami szorongatta a torkát. Csendesen kiment hát. Az udvaron is szégyelt sírni, bement hát a sütőbe, s a sulykolópadon kezdte irtani a szeme sarkában bujkáló könnyeket. Hovatovább már csak a kendője csücskével győzte meg. — Az ura is sok bolondot csinált, de ilyet az se... — Megvillant valami benne. — De hiszen mibe tesz ő murkot? — jutott eszébe Sánta

Áron. A remény szárítani kezdte a szemét. — Nincs baj, na, — mötyögte, s ment is már, hogy szóljon a fiának. Az éppen jött ki az ajtón, száját törölve.

— János, te! — szólt rá az öregasszony. — Jó volna, amit akarsz, csak hogy baj van a földdel.

— Mi baj? — ráncolta homlokát a legény.

Az anyja kikerülte a nézését.

— Jelentkezni kell, fiam, a földdel a jegyző úrnál, elveszik vasútnak. Éppen ma hirdette Áron.

— Na a jóistenit! — ijedt meg a legény.

— Látod, te, — próbálkozott az anyja, — kár volt csak úgy otthagyd a jó helyet...

A fia ránézett ingerülten.

— Az még megvan, ne mind izéljen! — Megigazította fején a zsíros kalapot. — Megyek, megnézem mi van...

— Eriggy, fiam, eriggy.

A legény kiment.

— Mégis csak jó az isten, — örvendezett magában a vénasszony. — Ez a kolontos most otthagyná a jó helyét. — Bólogatva hagyta helybe a gondolatát. — Mégis csak jó az isten. Ila nem vóna isten, elbolondulnának az emberek.

Az udvaron ténfergett egy darabig, amíg meg nem szúrta szemét a kerítés mellett nekiinduló burján. — Fene a gyökereteket, — motyogta. — Hogy kikapáltam tavaly. Hiába, olyan ez, mint az adó, mind fizessük, osztán mégis csak van.

Eléhozta az újnyelű kapát s beállt a kerítés mellé gazot irtani.

1939

A VIRTUS

SZOMBAT VOLT, szombat este.

A kocsmaasztal ott nyujtózkodott az ivó közepén. Rajta pálinkás poharak s pálinka-tócsák. Körülötte erdőből bejött faragó emberek ültek. Ingükön a heti szenny s a posztó ujjas. A széles bárdokat, tömzsi fejszéket, meg a nagyfogú fűrészeket az ivó egyik homályosabb sarkaba állították du v- v-znú -tv-vetőikkel együtt.

Itták a pálinkát, egymás szájából vették s adták a szót. Lehettek vagy tizenketten.

A terem faláról fenyőgallyak s rikító színű papírszalagok fityegtek.

Az ivó fényesebb felén, melyet fényesebbé a barna gerendáról lelógó kormos petróleumlámpa s a király képe tett, kisebb asztal állt piros abrosszal leterítve. Ott ült az öreg igazgató-tanító, a falubíró, s a nyugdíjas szemlész. Előttük bor, musttal keverve.

Jókora ember volt az igazgató-tanító. Ősz bajusza széle nedves volt a bortól, sárga a nikotintól. Ült az asztal mellett s bölcsködött:

— Telik az idő, Józsi, mintha csak lopnák...

— Lopja a halál s az ellen nincsen bíró... — bó-

logatott a sovány szemlész. — „Édestatának" csúfolta a falu, feleségét meg „Édesmamának", így becézték egymást, mikor veszekedtek is.

A bíró bele-beleenyelt a borába. Szigorúan ült, nagyra volt hivatalával ez a ravasz paraszt. Csellel, erőszakkal újra és újra kivívta magának a bírói rangot.

A hosszú asztal mellett hangos volt a zsivaj.

— Végy egy litret te is!... Na, te osztán fösvén vagy... — botránkozott meg egy tömpe orrú legény szomszédos társán, ki óvatosan szedegette elé zsebkendőjébe kötözött pénzét.

Öreg asszony jött a kocsmába.

— Jóestét! — eresztette el csendesen a hangját. Egyik kezét a köténye alatt dugdosta. A pult elé suhogott. A kötény alól üveget tett a pultra. — Egy kis üveg szeszt, Lukács úr!... — dunnyögte. Aztán fejkendője alól végignézte az ivót.

Az ajtón csizmás ember jött be. Ujjasán szalmaszálak, kezében vasvilla.

— Egy decivel, Lukács úr!...

Lukács úr szeszt tett a vénasszony elé.

— Egy pakli dohányt is!... — kérte az csendesen.

A villás ember ránézett az üveg szeszre.

— Csecset visz az urának, Máriné?... Kedvet csinál neki estére, ugyi...

— Menny, bolond!... Mennyi lesz, Lukács úr? — s alaposan megszámlálva tette le pénzét a pultra. Felvette a dohányt, üvegét köténye alá dugta s kiment. Egy pillanatra kivülről belesett a falusi sötét.

A villás ember kezefejével végigtörölte száját, aztán a hosszúnyakú decisbe kortyolt.

A kis asztalnál a tanító a multat emlegette.

— Jobb volt régen... — mondta ki kurtán.

— Biza jobb... — hagyta rá a bíró, de nem nagy meggyőződéssel. Nem is olyan rég a vasúthoz járt napszámba.

— Mások voltak az emberek — meredezett a szemlész. — Más volt a fiatalság...

— Más — helyeselte a tanító. — Igazad van, Józsi. Virtusosak, magyarabbak... Például a szegény fiam...

Mindég a fiával hozakodott elő, aki a háborúban esett volt el. Beszélt hát a fiáról. A szemlész s a bíró hallgatta.

A pálinkázók egy része énekelni kezdett. A tömpeorrú legény furcsa vékony hangon, mint egy klárinét sikoltozott az énekbe. Elnyúlva, mint a füst tekeredett a nóta.

A tanító a zsivajt túlkiabálva magyarázott a fiáról.

— ...Hát ő vállalkozott... Elindult... Csúszottmászott, ahogy tudott. Elég az, hogy elért egy szőlős elé, ott egy nagy présházhoz... Nézi... Hát ott a gépfegyver, amit keres... Akkor még hadnagy volt... Elég [illegible] h[illegible]á, [illegible]skődött a veginyék mö ül. H ldviiá volt, őr a közelben egy se... Nem ondolták, odamer sz edi valaki... Na, csak felállt, a nyitott ablakon éppen belátott... Az olaszok bent ültek jámboran az asztal körül s ettek. Szembe az ablakkal, — mondta a fiam, — egy fekete göndör hajú fiatal talián ült... Akkor aztán elévette a kézigránátot... Elévette, kihúzta a zsinórt, aztán sitty... bé az ablakon... utána a másikat, ahol a gépfegyver állott... s szaladj... — Azt mondta: volt visítás, mint disznóöléskor...

— Másnap az egész század előtt kezet fogott vele az ezredes s egy hét mulva főhadnagy volt... — Az volt a legény, ugyi... — feszült ki a vén tanító büszkén... — Mint kapitány halt meg szegény... — komorodott el hirtelen. — Éppen levelet írt, mikor meglőtték azok, a...

Elhallgatott.

A másik asztalnál is csendesedett az ének. A tömpeorrú legény felállt s kiment az udvarra nyiló ajtón. Mikor bejött, észrevette a villás embert s odaszólt neki.

— Szerusz, Mihály! Hogy nem jöttél a héten?...

— Nem érkeztem, komám.

— Hetfűn jössz?...

— Hetfűn?... Akkor igen.

— Ülj ide, te! — invitálta a legény.

Az villáját a falnak támasztotta s leült a komája mellé. A másik oldalon egy simahajú, nagy darab

legény az öccsének magyarázott. Az az asztalra könyökölve hallgatta.

— ... Hát azt tudod, mikor Andriska Dénes csutaknak nézte Csata Laji bát?... Úgy volt te, hogy ülünk a kaliba előtt, én, Páll Náci, Csiki Imre s Csata Laji bá. Este volt, beszélgettünk... Egyszer csak jő ki Andriska Dénes a kalibából nagy álmosan... Nézzük, ez mit akar?... Csak megy egyenesen Laji bának. Ott megáll s matassa magát... Laji bá még jól odahajol hozzá, gondolta, ejsze mondani akar valamit... Hát csak felszökik nagy hamar s káromkodik... Mit csinálsz te, a szentségedet!... Csutaknak nézte s rávizelt. Kacagtuk, hogy majd megnyivadánk.

A zsivajon át odahallatszott a tanító dicsekedése.

— Három széket is felemelt egy kézzel...

A faragók közül többen odafigyeltek.

— Ember is ült rajta, ugyi, tanító úr? — kérdezte meg egyik nagy ártatlanul.

A tanító végignézte:

— Hát pedig elhiheti!

— Hiszem én, uram, hiszem — mondta az sunyin s macskabajuszát végigtörölte. A bortól vörös tanító felugrott az asztaltól s feléjük fordult.

— Hé, ki tudna egy kézzel három széket felemelni? Lássuk csak, hadd lám!...

— Én már csak a pohárnál maradok, ejsze — mondta a macskabajuszú. Száját megnyalva laposakat pislantott. A pálinka már a szemén ült.

A fiatalabbak vigyorogva állták körül a már egymásra rakott székeket.

— Most elválik, ettetek-e... — nézte őket a bíró

— Na, Gyuri, mit tudsz?... — biztatta a szemlész a tömpeorrút.

Az a fejét vakargatta, aztán a székhez hajolt.

— Hó, hó!... Nem úgy, hé, nem úgy! A lábánál fogva, legény... — szólt rá a tanító.

A legény nekivörösödve fogta meg az alsó szék lábát s emelni próbálta. A székek billegtek. Visszaejtette.

— Ügyelj, még felemeled... — csúfolták.

— Állj csak! — tolta félre egy tömzsi ember; annak bocskor volt a lábán.

Ő se bírt a székekkel.

A simahajú legény készült hát neki. Hatalmas kezével megmarkolta s lassan, nehezen, de felemelte.

— Jól van, legén!... — dicsérték örömmel.

Letette s pirosan, büszkén visszaült az asztalhoz.

Utána a villás ember próbálkozott. Kétszer is nekifogott, míg harmadszor valahogy ő is felemelte.

De rajtuk kívül aztán senki.

A tanítónak ez nem tetszett biza, csak hümmögött, s hogy vereségét leplezze, italt rendelt a kettőnek s visszaült a piros abroszhoz.

A faragók is ittak tovább.

A tanító rosszkedvűen hallgatott.

A szemlész, csak hogy mondjon valamit, a tanítóhoz fordult.

— Azért a legényt erősebbnek tartom.

A tanító rögtön vitatni kezdte.

— Szó sincs róla, Mihály a keményebb!

— Nem hinném, — állt a szemlész pártjára a bíró.

A tanító azért sem hagyta. A végén odaszólt a villás embernek is.

— Hallod, Mihály, azt tartják, Mózsi keményebb, mint te...

Az csak a vállát vonta.

— Lehet. Még nem küzdöttünk.

— Úgy hiszem, odatenne... — nézte végig a bíró — Odatennéd, ugyi?...

A legény mosolygott.

— Ő sem hagyná magát, ejsze...

Mások is belevegyültek a vitába. Egyrészük Mózsi-, másrészük Mihály-párti lett.

— Küzdjetek meg! — biztatták őket.

A legény s az ember csak nézték egymást. Tréfával szerették volna elütni a dolgot. Egyikük sem akart birkózni, de nem akartak gyáváknak sem látszani.

— Itt nem lehet küzdődni, — próbálkozott szépszerével a legény.

— Félsz, híres s annyi! — legyintett a tanító.

— Én?... Én aztán senkitől!... — vörösödött el a fiú.

— Na, Mihály!... — biztatták erre a másikat.

Az tétován felállt s a legényre kacagott.

— Gyere, töltsük kedvük...

A legény is felállt s levetette magáról az ujjast. Az ember is le. Egy szabadabb helyre mentek s összekaptak.

Keményen markolták egymást. Hátukat kipúposítva próbálták a másikét betörni...

Egyik sem engedett. Forgatták, emelték egymást, fújtak, izzadtak.

— Nó, Mózsi, nó!... — buzdított a bíró. — Szorítsd, legény, szorítsd!...

— Ne hadd, Mihály, ne hadd!... — toporgott a tanító.

Végül is a legény megragadta a másik harisnyaszíját, felemelte s hirtelen oldalt dűtötte... Mind a ketten a földre estek. A villás ember alól, a legény felül

— Ugyi mondtam! — feszült ki a bíró.

A tanító mérgesen protestált.

— Igen, csak a Mózsi akasztott!... Birkózzanak még egyszer, rendesen.

A szemlész a bíróra nézett.

— Nem láttam, hogy akasztott volna. De jó, birkózzanak még egyszer...

A legény izzadt homlokát törölgette.

— A pap se prédikál kétszer, tanító úr... — mondta s nevetett.

— De te akasztottál, legény!

A villás ember, az csak felhajtott egy pohár italt.

A faragók egy része helyeselt, mások tiltakoztak

— Tán félsz, Mózsi? — kérdezte a bíró.

A legény megmakacsolta magát.

— Még az istentől se, hallja! Csak nem küzdök többet — s nyomatékul az asztalra könyökölt.

— Nincs ezekbe virtus... — legyintett a tanító s leült újra borozni.

A nagy asztalnál azonban tovább folyt a vita. Csúfolták a villás embert, aki mind sűrűbben hajtogatta a poharat.

— Úgy néztél ki, mint Ámáli a szalmán, hasán a legénnyel! — hunyorgott rá csendesen a tömzsiforma faragó.

A tömpeorrú ráröffent:

— Mit tudsz te ahhoz, Dádácsi! — A csúfneve volt annak.

— Hát te mit tudsz, Filibok! — vágott az vissza.

Valami ott lógott felettük, mint érett búza felett a jég.

Nagyokat ittak, mind csípősebbek lettek.

A villás ember részegen acsargott:

— Sze úgy vágnám oda, hogy isten se szedné összse!... — S csak nézte konokul a legényt.

Egyszer aztán odament hozzá, torz mosollyal az arcán.

— Gyere legény, küzdjünk még egyet — mondta s szemében ott ült az ördög.

— Nem én, Mihály, — nézett az rá erősen.

— Hát akasztani tudsz-e?!... — s a legény vállára tette a kezét.

— Az az én bajom, testvér!

A többiek feszülten hallgatták őket, részeg volt valamennyi.

— Jössz, testvér, vagy vigyelek!... — s két kezével megmarkolta a legény mellén a kabátot.

— Ulj veszteg, testvér! — rántotta az ki magát.

Abból csak kiugrott a düh.

— Na, a szentségedet! — mondta s öklével a legény arcába vágott. Az nekiesett az asztalnak, meglódulva. De kiugrott, aztán öklével ment neki az embernek.

— Antiistenit az anyádnak!

Az nekibukott a falnak, orrából preckelt a vér.

A tömpeorrú legény odaszökött, de mielőtt a legényhez ért volna, valaki a hajába markolt s lerántotta a padlóra.

És összefutottak mind, vadul káromkodva.

Lukács úr szaladt a csendőrökért. A szemlész utána menekült. A bíró s a tanító választani próbálta őket.

— Emberek, az istenit, hát van maguknak eszük?! — ordított a bíró. Üveg zúgott el előtte. Hátrálni kezdett hát, feje fölé tartott kézzel.

A tanító a simahajú legénybe kapaszkodott:

— Mózsi fiam, legyen eszed!... Hát állatok vagytok, te, állatok?!...

Feketén a duhtől taszított rajta a legény. Vérbeborult szemmel egy széket ragadott fel. A villás ember a zsebébe nyult. Egy páran a sarokba rohantak, ahol a fejszék álltak.

A tanító futva bukdácsolt a bíró után, ki az útra, ahol összegyűlt emberek figyeltek a kocsma felé. Bemenni nem mert senki.

Bent már egy ordító gomolyag volt az ivó. Székek emelkedtek s reccsentek szét, a lámpa lobbanva ingott-harangozott, kormos füstöt fújva.

A simahajú legény leeresztette a széket s csodálkozó szemmel állt egy darabig. Nyakából dőlt a vér. Dulingézve futni próbált, de csak megroggyant s arccal a padlóra bukott.

Csendőrök tódultak be. Puskatussal s bikacsökkel hadonásztak, káromkodva.

A macskabajuszú öreg faragó négykézláb igyekezett az eldőlt padok közt az udvarra nyiló ajtóig. Gyér haja közül vér szivárgott elő, le végig az arcán. Lemászott három lépcsőfokon, ott nehézkesen felállt s a ház falába támaszkodva hátratámolygott. Ott nyögve behúzta magát a szénás csűrbe.

A csendőrök közrefogva kísérték a véres, kalap nélküli embereket. A kocsma előtti ácsorgókat mérgesen hajtotta el az ajtó előtt hagyott csendőr.

Az ivóban kormosan pislákolt a lámpa, mintha csak ráhunyorgott volna a simahajú legényre, aki ott feküdt az elgurult páinkás poharak között, a piroskockás abrosszal letakarva.

1939

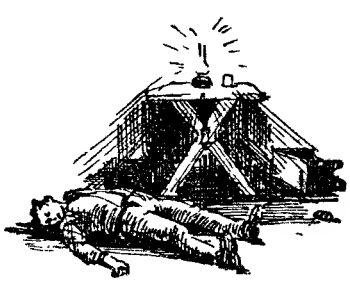

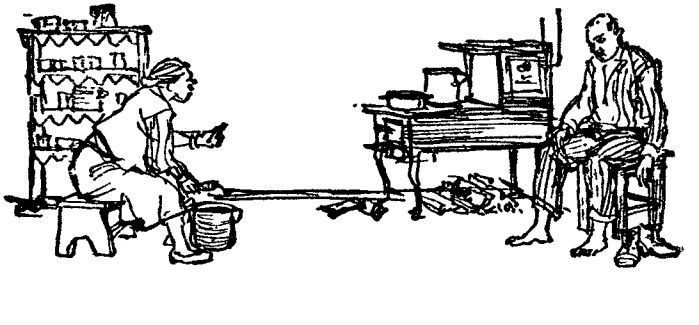

BALOG-SZINHÁZ

VASÁRNAP VOLT, külvárosi vasárnap. November elején, úgy délelőtt.

A szoba ajtaján meszes kabát lógott a szegen. Gazdája, Balog Mihály, a kőműves, bent lapult az ágyban. Ötvenéves esze mind azt forgatta: keljen, ne keljen?... Fog kárálni egy hétig... — gondolt a feleségére. Szégyelte is magát s bánkodott is eleget. — Fene a dolgomat! — morogta. — Na mindegy... — nyugtatta meg magát a végén, s mivel szégyelte annyit heverni, nagyokat nyögdösve, kivackolódott az ágyból.

Felrángatta a nagy trottyú nadrágot, fejére tette sapkáját s csak úgy mezítláb, nagyokat köhögve kiment. Mindég köhögött, ha szánatni akarta magát.

De a felesége most nem akart tudni a köhögésről. Komoran ült a kicsi széken s murkot vakart.

Az ember zavartan csetledezett a vederig. Szomjas volt, nagyokat klutyolva nyelt s két csupor vizet is megivott, bár furcsán kotlósnak érezte az ízét. Aztán hallgatva leült a kályha mellé cipőt húzni. Szeme óvatosan kerülgette az asszonyt.

Annál állhatatosabban nézte az őt. Egy darabig

csak szemével ette az urát, végül kiugrott belőle a harag.

— Hát mondjad, te Balog, van neked istened?...

Az ember pislogva nézte a cipőit.

Az asszony rákezdte:

— Várom az este, nem jön... Teszem ki a vacsorát, nem jön... Tíz óra elmulik... El éjfél, nem jön... Nézem az órát... Két óra. S hát csak matat haza részegen, mint egy disznó!...

— Hogyne disznó, — emelte fel fejét morogva az ember. — Mit tudod te...

Az asszony rámeredt.

— De az istenedet, nekem ülj itthon!... — kezdett kiabálni. — Ne idd el azt a kicsi pénzt is, amit keresel!... Vén vagy már, ki ád a szádba pápát, ha eliszod előre?... Hogy én nem tudom?... Tudom én, híres, ki vagy te! Ha én nem volnék, mi lennél?... Rég elittad volna ezt a kicsi tetőt is a fejünk felől...

— Mindég rossz voltam, ugyi?... — keseredett el az ember ennyi ráfogás hallatán.

— Hát tán jó vagy?... Oh, lelkem! Alig élünk s te iszol! A beledtől nem sajnálod, de ha mi szeretnénk valamit, mindjárt ordítsz, hogy nincs... Nagy lányod van, s egy rongyot nem tudsz neki venni, kell dolgozzék, mint egy ló. Sehová sem megyünk, sehová, de te bezzeg járod a kocsmát...

Az ember már odáig volt a megbánástól.

— Ne izélj na, ne izélj! — dörmögte engesztelően

De biza az mind izélt. Egész nap kint kellett matatnia, hogy ne hallja a száját. Még a leánya is, a tizenhét esztendős Iboly is úgy nézegette, hogy mindjobban szégyelte magát.

Törte is a fejét, hogyan békítse ki őket.

Másnap estig aztán kitalálta.

Akkor vacsora után odafordult a leányához s mondani kezdte nagy csendesen:

— Iboly! Lesz vagy hat túlórám, gondoltam, elviszlek vasárnap tüteket a színházba...

Iboly csak nézte hitetlenül. Apja eddig, ha ő csak moziról vagy ilyesmiről beszélt, mindjárt rákiáltott,

hogy olyan helyre csak urak, meg gazemberek járnak. Becsületes embernek nincsen arra pénze... S ha mégis nyaggatta, rászólt, hogy ne politizáljon.

Csodálkozva nézte hát az apját, majd a duzzogó anyját, kinek szintén arcán ült a csodálkozás.

Az öreg aztán, mint egy vértanú, belavírozott a sötét szobába s nagy hallgatva ráült az ágy szélére. Füle azonban mind az ajtón vo't.

A konyhán sugdolóztak ugyancsak.

Egyszer aztán bejött az asszony s odaszólt szeliden:

— Nem iszol egy forró teát, Balog?... Az éjjel is annyit köhögtél...

Igy hát szent lett a béke s várni kezdték a vasárnapot. Akkor este még lefekvés után is sokat beszélgettek a sötétben.

Az asszony elmondta, hogy biza ő leánykorában volt színházban eleget, s egyszer egy olyan szép darabot látott, de egy olyant, mint egy mese. Kezdte is mondani, de már az elején megakadt s bevégezte azzal, hogy nagyon szép vo't.

Balog is elmondta, hogy ő is volt színházban katonakorában sokat. Bécsben szolgá t a közösöknél s egy szakácsnő ismerősének istene volt a színház. Neki igaz, nem igen tetszett, mind németül gagyogtak ottan s őt a végén mindig a szakácsné ismerőse költötte fel.

Iboly megkérdezte, hát mióta házasok, nem voltak sehol?...

— Volt egyéb dolgunk, fiam — dörmögte az apja

— Mind ezt a rongy házat kuporgattuk, — sóhajtozta az anyja is. — Tudja a fene, úgy eltelt, észre sem vettük. Ugye, te?... — lökte meg a mellette fekvő urát.

Az morgott, hogy biza.

Iboly erősködött, ha ő férjhez megy, nem lesz bolond, mind csak dolgozni, dolgozik ő most eleget s mióta csak tudja, háromszor volt a mozíban, s abból is egyet a keresztanyja fizetett. De csak menjen ő férjhez... Minden héten elmegy legalább egyszer, — fogadkozott a recsegő diványon.

— Hadd csak, hadd! — intette az anyja. — Én is

mind azt mondtam, menjek csak férjhez... S nem úgy lett biza. Mindég volt egyéb bajunk, mint szórakozni. Született bátyád, aztán te, aztán apád lett beteg, aztán nekifogtunk a házra gyüjteni, de mióta csak asszony vagyok, mindég így... Egyszer mentünk el lakodalmat nézni egy este, akkor is bátyád magára húzta a lámpát s elégett, hogy majd belehalt. Te akkor voltál másfél esztendős biza. Apád még el-elmegy egyszer-egyszer, de azt egy asszonynak nem lehet biza. Majd meglátod, ne félj. Dolgozz, szoptass ennyi a tiéd...

— Hogyne, én mindég csak dolgozzak!... Mert bolond leszek! — mérgelődött előre Iboly.

Az anyja nem felelt, csak sóhajtott.

Lassan elaludtak.

Aztán másnap, harmadnap és egész héten készülődtek a vasárnapra.

Balogné végigdicsekedte a környéket is a színházbamenéssel. Az ura azonban törte a fejét, miből kerítse ki a színházpénzt. A túlórákból semmi nem volt igaz, örült, ha a rendeset kidolgozta. Végül rászánta magát, hogy a dohánypénzt áldozza fel színházra. Télire tartogatta azt, ha majd nem lesz munka. Házsártos asszony mellett erre is kell, hogy gondoljon egy dohányos kőműves. Csak a jövő heti füstölésért aggódott egy keveset. — De csak lesz valahogy, — gondolta és szombaton azzal jött haza, hogy ügyeljenek, mert valami „Hattyút" adnak.

Na, eljött vasárnap s el az este is.

Balogék már jó korán készülődni kezdtek. Kint laktak valahol az aszfalton túl s messze volt oda a színház.

Öltözködtek.

Balogné mind rimánkodott az urának. — Végy nyakkendőt, Balog! Hogy nézel ki, jaj, hogy nézel ki?... Látszik, hogy kőműves vagy, látszik...

Megmakacsolta magát az öreg. — Ő így is Balog Mihály, a krisztusát! — kezdte kiabálni. Hagyjanak békét neki, mindjárt nem megy sehová. Végül nagy dühösen mégis csak elővett egy rikító kopott nyakkendőt s azt aztán addig tekergette a nyakán, hogy

a nyakára csavarodott és tikogott tőle. Tépte, cibálta a bütykös ujjaival, míg valahogy letépte. Akkor kiment dühiben az udvarra, hogy csillapodjék. Onnan dugta aztán be magát minden öt percben, hogy: — Mija, megvagytok?... Mija, jösztök már?... Elkéstek te, elkéstek!...

El is késtek.

Mire valahogy jegyet váltottak s nagy nehezen megkapták a bejáratot s felértek a karzatra, már folyt az előadás.

Pislogtak tanácstalanul, hogy hová üljenek. De alig moccantak a nyikorgós karzaton, már pisszegtek rájuk mindenünnen.

Az asszony bátortalanul lökdöste az urát. menjen már a padok felé, de az csak a nyakát tekergette megrettenve. A legszívesebben már kiment volna.

Végre egy kicsike forma ember elvette tőlük a jegyet s odasúgta nekik nagy mérgesen: — Máskor korábban tessék jönni! — avval vezetni kezdte őket a padok felé.

A padsornak majdnem a másik végére szólt a jegyük. Szomszédaik alig akartak felállani a jegyszedő kérésére. Szidták őket, pisszegtek rájuk elől-hátul.

— Tessék már bemenni, ne itten állani! — sürgette őket a jegyszedő.

A tömzsi Balogné igyekezett is előre, lábakat taposva, de úgy összeszorult egy szuszogva álló nagy kövér asszonnyal, hogy se előre, se hátra.

— Mi lesz ott, hallja?... Üljön le! — sziszegték mindenünnen. — Menj már na, menj már!... — taszigálta az ura is, igen, mert őt meg Iboly sürgette, akit meg a jegyszedő biztatott.

Balogné kétségbeesetten préselte magát előre. A másik szuszogva nyögdösött:

— Ne nyomjon, jaj, hogy nyom!...

Egy darabig egymásba forrva himbálóztak, mint akik birkóznak, míg végül Balogné átrándította magát a túloldalra, egyenesen egy fiatalembernek, aki ezitkozódva esett le a padra.

Balognak már valamivel könnyebb volt az átkelés, bár préselődött ő is eléggé, csak ő az asszony

kerekebb feléhez, mert az okulva, megfordult. Iboly is átjutott, végre leülhettek s nézhették az előadást. Szerelmi drámát adtak.

Az öreg Balog meresztette is a szemét, csak melege lett nagyon. Döglés vo't a karzaton. Nem bírta sehogy. Felállt, hogy letegye a kabátját. Igen, de elkezdődött a pisszegés. A felesége is rángatta ijedten. Visszaült hát kabátosan s nézte, hogy lásson valamit.

A színpadon egy hosszú feketekabátos úriember mind csak mondo't valamit egy szép úriasszonynak, aki egy cifra diványon ült.

Egy darabig hallgatta az öreg, aztán kőműves szemével észrevette, hogy rezeg a szinpadi fal. — Papír! — biggyesztette el a száját.

Az asszony is a színpadot figyelte áhítattal s igyekezett kitalálni, hogy mit mondanak azok ott lent egymásnak. Egy kicsit nagyothalló vo't Balogné. De ezt még az ura elől is titkolta.

A színpadra berohant egy másik feketekabátos úr és ugyanakkor az első feketekabátos kirohant s most ez a másik kezdett el beszélni a nőnek, majdnem ugyanannyit, mint az első.

Balogné ebből sem sokat értett. Oldalba bökte hát Ibolyt.

— Mit mond?... — kérdezte súgva.

Iboly próbálta visszamondani, dehát kezdtek pisszegni rögtön.

Ijedten kapták szét fejüket s meredtek tovább a színpadra.

Végre is szünet lett. Balog is levethette a kabátját s Balogné is szétnézhetett alaposabban. Iboly odasúgta neki:

— Jobb a moziban, hiszi...

Az öreg Balog a nyakát tekergette. Rájött a dohányzás, de nem látott füstölni senkit s nem tudott pontosan visszaemlékezni, hogy Bécsben szabad volt-e vagy nem. Addig tanácstalankodott, míg megkezdődött a második felvonás. Savanyúan húzta vállába a fejét s nézni kezdte tehát a színészeket, igen de rájött, hogy az előbb is mind csak ezeket látta. Meg is lökte a feleségét, hogy: mi van?... De az

visszalökte, hogy hallgasson. Hát hallgatott csendesen addig, míg szép lassan elaludt. Még horkantott is egyszer-egyszer.

Annál inkább figyelt az asszony. Megígérte a szomszédasszonyának, hogy elmondja, mit látott. de hiába, ha nem értett semmit. Végül már beletörődött abba, hogy ma ő itt nem sokat hall, hát legalább látni igyekezett, de már a harmadik felvonás vége felé ő is ejtegette a fejét gyökkentve.

Iboly is ásítozott mindegyre, csak akkor élénkült fel, mikor azok ott lent csókolózni kezdtek, de akkorra vége is lett s ők jöhettek kifelé.

Fázósan indultak neki a külvárosnak.

Mentek szótlanul.

Az asszonynak eszébe jutott, hogy nem fizethette ki egészen a fűszerest, mert harisnyát vett Ibolynak. — Lesz kontó szombaton!... — gondolta sóhajtva.

Iboly álmos volt, hogy dűlt el. A reggeli felkelésre gondolt, a gyárra. Be sem engedi a portás, ha elkésik. — Sietni kezdett, rángatva az anyját.

— Bolond vagy! — szólt rá dühösen. — Rángassa az embert.

— Igen, én elkések!... — nyafogott a lány.

— Hát menj előre a francba! — förmedt rá az apja, aki mind a jövő heti dohányra gondolt.

Iboly duzzogva ment mellettük. Hallgattak egy darabig, csak cipőjük kopogott a néptelen aszfalton.

— Fene a színházát, én azt mondom!... — tört ki végül mérgesen az öreg. — A nyavaja látott ilyent! Ott né, mind csak beszéltek... Nem ért semmit...

— Az már igaz — szólalt meg az asszony is. — Én sem értettem semmit... Tudja a fene, az egyik kiszaladt, a másik beszaladt, azt sem tudta az ember, hová mind szaladgálnak... Jobb lett volna megegyük, én azt mondom...

— Igen s én hogy kelek fel korán?!... — siránkozott Iboly.

— Na, nekem ne nyavalyogj! Kelj fel, ha kellett színház... — mordult rá az apja.

— Hát nem édesapám hívott, igen...

— Igen, mert apádnak istene a prédaság...

— Kinek, te!... — állt meg az ember.

— Neked, neked!... Jó pipa vagy, hallgass!

— Jaj, az istenit, hát nem ti kívántátok a színházat, mondjad!?... — fortyant fel az ember.

— Kívánta a frász! — csattant neki az asszony. — Nálad nem fér el a pénz, mert te csak azt tudod, inni, prédálni!...

S így szépen összevesztek. Hazáig mind egyet szidta, okolta egymást a három szegényke ember, osztották, hogy melyikük a hibás...

1940

ANGYALVÁRÁS

MÁRTON IGNÁC vakolatlan faháza úgy nézett ki a hó alól, mint egy őszbeborult cigányember. A ház eresze megszakállasodott, pedig nem is volt valami kemény az idő. Havazni készült. A sütő ablaka kivirágzott, mint a fehér rózsa nyár derekán. Bent a boglyakemence agyagos padkáján ott szuszmogott lisztesirizzel, meg mindenféle színű, tarka-barka papírral Sandri, a Márton Ignác fia. Kihajtotta anyja a házból, mert — úgymond, — csak szemetet csinál. Mellette meg ott mesterkedett két iskolás cimborája. Lajika, a Pál Pisti fia, bicskával faragcsált. Tele volt az öle forgáccsal. Ahogy ült egy régi fejőszéken, összeösszehúzta száját szigorúan, s nyesegetett egy darab fácskát nagy vigyázattal. A másik, egy szikrányi fiúcska, színes papírral ragasztott teli egy fából tákolt kicsi ház-formát, melynek teteje is volt szalmából, akár egy igazi háznak. Az első fala hiányzott, benne fajászolka állott. Ennek a legénykének is fülléig csúszott báránybőr-sapka volt a fején, mint a másik kettőnek. Meg-megdörzsölte csirizes kezével kivörösödött szemét, mert szivárgott a repedezett hasú öreg kemence s a sütőben nagyobb volt a füst, mint a meleg.

Sandri, ki csak úgy mezítlább kuporgott a padkán, végiggyönyörködött a kicsi házformán. — Ugyan valóst szép lesz, — nézett a másik kettőre.

— Hát még csillaggal... — duplázott rá a szikrányi fiúcska, kit Fehér Béni picusé-nak hívtak az apja után, akinek olyan egy-két szál bajusza volt, mint egy macskának.

— Hű az ántiját! — falta be az ujját Lajika. Belenyisszentett a bicsokkal.

— Nincs egyéb, mit vágjál! — nagyoskodott rá Sandri.

— Kaparj meszet rá. Édes'ám azt szokott nekem — tanácsolta kicsi Béni.

— Vaj tegyél pókhálót rea. Az meggyógyítja. Nanyó csak tudja — jóakaratóskodott Sandri.

Lajika nagyokat szívott az ujján s köpött pengőformákat. Majd legyintve fordította el a dolgot. — Kitelik a fóttyából.

Tovább ragasztgattak, faragcsáltak.

Kicsi Béni Sandrihoz fordult.

— Hogy nem jöttél a héten, te? Gaál Emri feladott a tanító úrnak, azt mondta, nem is igaz, hogy nincs papucsod, mert azt mondta, látott iszánkodni a patakban.

— Azt mondta?

— Azt.

— Akkor hazudott. Ha bémenyek, mind béhasogatom a fejét... Persze, hogy nincs papucsom. Szemma vesz édes'pám Szeredán, ha eladja a fát, amit vitt. — S elhallgatott. De aztán megint kitört belőle: — Hazudik az Isze mióta leesett a hó, nem is járhattam ki a házból, csak bajomra. De mennyek csak hét!

— Ne bánd egyet se — szólt oda Laji. — Nagy irigy az. Mindenkit béárul s a tanító úr hisz neki

— Ha hisz annyi! — pattant fel Sandri. — Legfejjebb megbújok... bújtam én még — tette hozzá

— Engem is megcsapott a tennap, mert eldőtöttem a téntát — vallotta be Lajika.

— Eldótotted?

— El azt. Igen, mert Bandi Bálind mind hátra rugdosott. Mondtam: Ujj veszteg, Bálind! De csak

rugdos. Hát megharagudtam. Odaütök, oszt leütöttem a téntásüveget is. Folyt végig a padon, mint a patak. Észreveszi a tanító úr, hogy mi van, aszongya, — Páll Laji gyere ki! — Kimegyek. Aszongya — bújj meg! — Megbújok... Megcsapott úgy a mogyorópácával, hogy gondoltam, elszakadok. — De adtam én Bandi Bálindnak azért. Kitőtöttem a bosszúm. Mikor mentunk haza, békevertem a hóba, hogy hazáig bőgött. Biza.

Fehér Béni Sandrit bíztatta:

— De ne félj, te, sze nem csak te vagy, ki nem jött a héten. Legalább tízen maradtak otthon a papucs miatt.

— Még jól jártak, mert mü annyi havat hánytunk, meg fát hordtunk a tanító úrnak, hogy csak. Az egyik nap majd lefagyott a körmöm...

— Pedig „picus" köröm nélkül nemigen van, hallod, — kacagott rá Lajika.

— Hallgass! Te mi vagy?... Csolokán! — röffent vissza kicsi Béni.

Sandri elvigyorogta magát. Páll Lajikát Csolokánnak csúfolták az apja után. Mert egyszer Lajika apja, Páll Pisti, valahogy megpénzesedett úgyannyira, hogy gondolta, na vesz két lovat. Át is ment Moldvába, hallotta, ott olcsó a jó ló. Meg is vett két aprócska, nagyhajú lovacskát. Megkérdezte aztán a régi gazdát, hogy hát, hogy is hívják a lovakat. — Csolokán és Bolokán, — mondta neki a nagytüszőjű román ember. — Haza hozta őket. Másnap, vasárnap befogta a szekérbe, s végigbüszkélkedett veluk a nagyúton. Csak úgy táncoltatta őket, ha akartak ha nem. Hadd lássa a falu. — Gyi Csolokán! Hi Bolokán! — pa tingatta felettük az ostort. Másnap aztán már Csolokán Páll Pistinek hívta a falu. De ez még nem volt elég. Egyik vasárnap elmegy hozzá Ambrus András, a komája, valami járatban. Dél már eltelt ugyan, de Páll Pistit még az asztalnál kapta. Ette a pityókatokányt. Szegényes étel biz az, kivált vasárnap fejében, de ha nem akadt egyéb. Szégyelte is Páll Pisti erősen a komájától s vártig bizonygatta, ő mennyire szereti a pityókatokányt, még a húsnál is többre tart-

ja. — Látod, koma, még vasárnap is ezt eszem, mert van ugyan, háláistennek — de ha úgy szeretem. — Kínálta aztán Ambrus Andrást, hogy — egyél te is, ha nem útálod. — És hiába szabadkozott az árva, belediktált egy tányér főtt krumplit.

Egy pár nap mulva már azt fújták a faluban, — Gyi Csolokán! Hejsz Bolokán! Páll Pistiékni tő a pityókatokán. — A lovat már rég el kellett, hogy adja adó vagy más efféle végett, de a csúfnevén nem tudott túladni, rajta maradt végkép. Sőt már Lajikát is Csolokánnak kezdték csúfolni.

— Hallgass, Csolokán! — nézett rá keményen még egyszer kicsi Béni Lajira.

Az visszavigyorgott.

— Nete né, picuska...

Sandri rájuk szólt:

— Ülhessetek immán!

Azok elhallgattak s tovább szőszmötéltek. Csend lett. Sandri megszólalt:

— Szebb lesz ez, mint a réformátusoké. Hiszitek?

— Biztos, hogy hoz apád csillagot? — kérdezte Lajika.

— Biztos.

— Akkor jó. Kell az a tetejére. — szólt Lajika. A réformátusoknak az nem lesz. De még senkinek — tette hozzá örvendezve.

Kicsi Béni nem hagyta helybe.

— A románok is csillaggal járnak, te.

— Azok igen, de szökős csillaggal és istálló nélkül. Ne félj, e lesz a legszebb.

Sandri felegyenesedett a kuporgásból s kinyujtózódott.

— Csak jó a karácson, ugyé? — kérdezte a másiktól.

— Jó biz' a, mindenfélit ehetsz, amit miesnap nem látsz. De bé is lakok én tőtelékes káposztával, hogy csak. Megeszek egy köblöt — csillogott a Lajika szeme.

— Igen, én is galambost, ne félj — pirult ki a kicsi Béni.

— Hát az édes tészta, a mi? — ragyogott fel

Sandri. — Édes'ám azt is szokott csinálni. Még húsvétkor is csinált, — dicsekedett. — Hejába, minden ünnep, jó ünnep — tette hozzá, de aztán elgondolkozott: — Mi is lenne, ha nem lenne ünnep?

Elmeredtek hallgatva. Végre Laji felijedt:

— Nem lehet a, hogy ne legyen. Sze akkor mikor ennénk tőtelékes káposztát?

— Abbiza — hagyta helybe Sandri.

Kicsi Béni odaszólt neki:

— Te Sandri, én hátra mennék egyet.

— Mennyél. Nem foglak meg.

— Te nem, de a kutyátok.

— Láncon van, ne félj, nem ér a ganyéig.

Kicsi Béni meghúzta a retesz madzagját s kiment az ajtón. Kintről visszakiáltott:

— Pilinkél.

Kint mintha valaki fehér rongyokat tépdesett volna, hulldogált a hó.

Az ölfa-rakás mellett a kutyaólba összetekeredve, mint egy nagy fekete rétes, feküdt a Sandriék kutyája.

Kicsi Béni félszemmel az ólat lesve kuporgott a ganédombon. A kutya rá se hederített.

Béni nekibátorodott, hógomolyát gyúrt s mikor lejött a ganéról, az ólhoz vágta.

A kuvasz rekedt ugatással ugrott ki. De a lánc visszarántotta.

Ijedten szökte meg magát kicsi Béni, szedte magát előlelé.

A házból egy öreg, fekete fejkendős asszony jött ki.

— Mit hergeled azt a kutyát, te! — ráncosodott szigorúra az arca.

— Nem hergelem, csak fog, nem üsmér ejsze, — vörösödött neki a hazugságnak kicsi Béni.

A kutya ugatott bolondul. Az öregasszony a topogó fiúra szólt:

— Eriggy bé már te, ne vadítsd.

Kicsi Béni iszkolt a sütőbe, nagy ajtót nyitva.

— Úgy jössz, mintha szekér szénát hoznál, — kiáltott rá Sandri. — Kiereszted azt a kicsi meleget.

Az öregasszony benézett hozzájuk.

— Eszel pityókát Sandri?

— Eszek, ha hoz nanyó.

Az asszony visszament a házba.

Bent a földes szobában egy fiatal, harminc éves forma asszony tett-vett csendesen a vaskályha körül. A Sandri anyja, az öregasszony lánya. Az anyja odaszólt neki.

— Aggy, vigyek pityókát Sandrinak.

Az asszony a vaskályhán levő üstbe vigyázkodott.

— Kemény ez még anyám, majd ha fő.

Az öregasszony leült a kanapéra. Kint már szürkülni kezdett. A kis szobából lassan mind kijjebb szorult a világosság. A tűz fénye mosolyogni kezdett a kályhából.

Az öregasszony komolyan nézte a lányát. Jó darabig hallgatott, míg megszólalt.

— Te Juli, hát tulajdonképpen mért nem szóltál eddig, csak most? — kezdte a nem régen abbahagyott beszélgetést folytatni. — Hát nem vagyok én anyád? Sze én anyámnak mindent elmondtam annak idején.

A fiatalasszony csak hallgatott.

Az öreg tovább beszélt:

— Sze most már a forró feredő se használ, ha egyszer három hónapos... Ignác tudja? — kérdezte hirtelen.

— Dehogy tudja — sírt fel az asszony. — Összevág, ha megtudja. Megmondotta, nem kell több bitang nyomorúságra. Megmondotta. Azért nem szóltam magának se, féltem kikottyantja.

— Összevág? Hát tán ő nem hibás? Tán a víz hozta? — mérgelődött fel az asszony.

— Nem törődik az avval. Csak azt mondta, nem kell több koldustarisnya. Csináljak akármit, de neki nem kell.

Az öregasszony a fejét ingatta:

— Baj biza, tudom én, pláné most. Forró feredő kéne te — nézett a leányára.

Az legyintett.

— Próbáltam már, nem használ semmit. Erzse Mariné tanácsolta és még egyebet is, de hijába, nem használ.

Jó darabig csend lett. A lomha sötétség előjött a

szoba négy sarkából feketén, mikor az öregasszony újra megszólalt.

— Zsákkal próbáltad? — kérdezte csendesen.

— Nem én, mongya, az hogy van? — kérte a lánya.

— Az úgy, hallod, hogy... de azt később szokták, tudod a hetedik hónapban.

— Nem baj, csak mondja.

— Hát egy tele köblös zsákot megemelsz a hasadon, tudod minél nehezebb, annál jobb. Csak mondom, úgy hiszem, azt később szokták. Elhallgatott.

Újra csend lett. A fiatalasszony a sarokba nézett, ahol egy szemes kukoricával tele zsák állott a falnak támasztva. Most ugyan nem látta, csak tudta, hogy ott van. Gondolkozva állt egy darabig. Az anyja fürkészve nézte. Végül is az üsthöz ment, egy cseréptányérba kiszedett vagy öt főtt pityókát. Aztán az anyjához fordult.

— Vigye ki Sandrinak — kissé furcsa volt a hangja.

Az anyja ránézett, valamit mondani akart, de aztán szó nélkül kiment a sütőbe. Majd onnan kijőve a ház felé lesett. De nem ment be, hanem kiállt a kapuba s belenézegetett a hóhullásba.

Egy kurta erdőlő szán közeledett. A ló futtában megbotlott, prüszkölve kapta fel fejét, csengve csilingelt nyakán három kicsi csengő. Aki hajtotta, bebugyolálva, szinte mozdulalanul ült a szánon, be volt lepve hóval. Elhajtott a mindjobban kékülő estében, tovább a falu között.

— Ignác éjfélkor ha megjő. Messzi van Szereda — gondolta az öregasszony.

A sütőajtó megcsikordult. Hátranézett. Sandri szökött ki mezítlább a hóba s megállt a kerítés mellé.

— Nem mész bé, te varasbéka! — kiáltott rá a nagyanyja. — Megbetegedsz, osztán kurálhat anyád.

Sandri beugrott vissza a sütőbe. Ott ugyancsak sötét volt már. Kicsi Béni és Lajika a tűz mellett vakoskodtak. Már kész volt az istállócska, csak még a papírbárányokat kell beragasztani.

— Nagyszerű — nézte végig Sandri. — Evvel nem maradunk szégyenbe, ne félj. Csak osztán tuggyátok a kántálást.

— Én tudom az „Istennek szent angyala“ elejét, csak a hátujját még bajosan — szólt Lajika.

— Az a legszebb — hagyta helybe Sandri. Én tudom végig. Még tavaj is tudtam.

Kicsi Béni rájuknézett.

— Én tavaj, mikor még kicsi vótam, azt kántáltam, hogy — s mondani kezdte vékonyka hangján:

Én fogaim nagyok,
Szólani se tudok.
Ha nem adtok galambost
Kirúgom a kapusast.

— Ezt én! — végezte a verset. — Édes'pám tanított. Összeszedtem vele vagy két tarisnya galambost. A jedző úr még pénzt is adott. Adhatott, mondta édes'pám, ha mindannap karácson lenne se tudnám visszakántálni, amennyit ő oda adóba elhordott.

Sandri beleszólt:

— Hát akkor kántálhattad, mert kicsi voltál. De ha már jászollal járunk kántálni, hát kántáljunk rendesen. Legjobb az „Istennek szent angyala.“

— Sze én azt is tudom, te.

— Hát akkor mit lepcselsz — mérgelődött Lajika. — Inkább próbáljuk, hallám. Jó, Sandri?

Sandri válasz helyett énekelni kezdett. Cikornyázta a kántálást, cifrázta, mint a jászolos istállócskát. A másik kettő fújta utána ugyanúgy:

Az Istennek szent angyala,
Magos mennyből alászálla.
Éjjel mezőbe megálla,
Pásztoroknak nekik szóla.
Ne féjjetek, tü pásztorok,
Mennybul jöttem tühozzátok.
Elhoztuk az eleséget,
Miből tü es élhessetek.
Paradicsom kőkertében,
A legfelső kozepében,
Arany szőnyeg leterítve,
Ringó bölcső rajta vagyon,
Az Urjézus benne vagyon,
Jobb kezében aranyalma,
Balkezével felhanyítsa,
Lejöttében úgy zengeti.

Mikor elvégezték, újra kezdték vagy háromszor. Akkor Lajika megkérdezte:

— Hát a béköszöntőt tudjátok-e?

Azok hallgattak. Lajika rákezdte nagy hangosan:

— Sohasem láttam ilyen szép keresztfát, mint az Úrjézus keresztfája, vérrel virágozik, szentlélekkel gyümölcsözik. — Dicsértessék!

— E szép — dícsérte Sandri. — Hajjátok, mü osztán szépen fogunk kántálni.

— Mü osztán igen. De aprószentekezni is együtt megyünk — fogadkozott Lajika.

Kicsi Béni rámondta:

— De még aranyvízért is együtt első napján reggel. Én tavaly is hoztam édes'ámnak a küpüből, mert én úgy szeretem édes'ámat, hogy aki jobban szereti, hát a má sok.

— Próbáljuk meg egyszer a kántálást — szólt Sandri.

A tűz rőtvörösen rápislogott a boglyakemencéből a három összehajolt, vedlett báránybőr-sapkára s tekeredett a kántálás a sütőben, mint a vizes szalma füstje.

Az öregasszony ezalatt a kapuból bejött a ház elé s rálesett a két sötét ablakra, amely olyan volt, mint két lehúnyt szem.

A két lehúnyt szem hirtelen felnyilt s rávillant a leselkedőre. Bent a fiatalasszony meggyujtotta a fali lámpát. Az anyja még egy kicsit állt a ház előtt, aztán lassan becsoszogott.

Bent az asszony fáradtan rakosgatott ezt, azt. Az anyja fürkészve nézte.

Jó darabig hallgattak. Az öregasszony végigszemezte a szobát, de semmi nyomát se látta annak, amit látni szeretett volna. De aztán meglátta, hogy más sarokban áll a zsák, nem ahol volt s a lányának ugyancsak meg van izzadva az arca. Nem állhatta meg szó nélkül, odakérdezett halkan:

— Próbáltad, Juli?

Az csak a fejével bólogatott s a kezével legyintett.

— Osztán nem érzel semmit? — faggatta tovább az anyja.

— Nem én semmit, hajja — legyintett újra a fiatalasszony.

A vénasszony hosszas tépelődés után megszólalt:

— Te, Juli, mondanék va amit.

— Mit? — kapta fel fejét az hirtelen.

— Mondanám, hívnánk el Misinét, a vén bábát — szólt a vénasszony s csak félszemmel nézett a leányára.

Az rámeredt.

— Tuggya anyám, hogy járt Csíki Biri? — kérdezte.

— Tudom, te, tudom, de az csak egy. Nem mindenki hal bele, ne félj. Misiné érti a módját, nem mint az új bába. Ha most elhívom, osztán adnál neki miegymást — folytatta rábeszélően — az elcsinálná. Látod, Gergéj Linát, a Brodi Pali feleségét is ő kurálta ki, hogy úgy mondjam. A Kacsó Dénes feleségét is és még hányét, ajajaj... Gondolod, csak tü vagytok szegények a faluban?... Van valami vaskanala..., karácsonkor akár táncolhatnál...

— Kell a francnak a tánc. Nem az a fontos. Csak tudja, Ignác megöl, ha meghagyom...

— Éppen azér te, éppeg azér.

Hallgattak.

A fiatalasszony egyhelyben állt s nézett maga elé.

— Hát hívjam? — kerdezte csendesen az anyja.

— Hívja, ha akarja — mondta az halkan s a fal felé fordult.

Az öregasszony fekete hárászkendőt kerített magára. Még egyszer a lányára nézett. Aztán kicsoszogott a kapuig. Ott megállt, szétnézett lopva a kendő alól, aztán elindult a havas úton. A nagykendő lassan fehéredni kezdett. A sütőből utána kanyargott a kántálás.

...A legfelső közepébe
Arany szőnyeg leterítve,
Ringó bölcső rajta vagyon...

1940.

A MACSKA

NYÁR VOLT, DE MILYEN. Sütött a nap, ahogy csak tudott, tikkadozott a burján a kerítés tövén. A kerítés körüldűlingélt egy jókora udvart, melyen két ház is üldögélt. Egy ágálós szép kőház, piros tetővel, mögötte meg egy vályogfalú másik, kicsike ablakokkal, földes tornáccal. Zöldre mohásodott felette a deszkafedél.

A vén ház nyitvahagyott ajtaján macska futott ki hirtelen, fiatal, nyúrga, fekete macska. Visszahunyorgott, aztán lépdelni kezdett a csűr felé. A csűr hátul magasodott keresztben a kért előtt. A macska azonban nem ment a csűrig. Már a szín előtt megállt s visszanézett a ház felé. Na, ha ott nem is látott senkit, de igen maga mögött a farkát. Nekilendült hirtelen s kergetni kezdte, úgy né, macskamódra.

Ekkor jött ki a leányka. Kenderszőke, egyszál ruhácskában, mezítláb. Befont haja pirospertlisen fityegett utána igézés ellen. Kék szeme kereste a macskát ugyancsak, s mikor meglátta, indult is feléje szaporán.

— Cicii!... Cicicicii! — csalogatta kedvesen.

Az csak forgott maga körül bolondul.

— Cicii — menegetett a leányka s mutogatta ujjacskái között a semmit.

Az el is hagyta a farkát s várta elfeküdve, hogy mi jót adnak neki. Csak a fejét emelgette kíváncsian.

— Cicikém, cicic! — édeselte a kislány, aztán csak lekuporodott melléje ragyogó örömmel, hogy végre megfoghatta.

Egy darabig simogatta, aztán nagyokat nyögve felemelte derekánál fogva, s négyéves kis szíve minden szeretetével cipelte boldogan ide meg oda.

A macska nyávogott, lelógó farka idegesen verdeste a leányka lábát.

A kút mellett a leányka apja, Sánta Sós Márton rongydarabokkal dugdosta a vályút, amelyet megrepesztett a szapora meleg. Szép, magos ember volt, de egyik lábára sánta, még szuletésétől. Szégyelte is nagyon s örökké az anyját okolta érte. Felhányta neki, hogy sokat vétheteti az isten ellen s az avval verte meg, hogy nyomorék fia legyen.

Pedig az anyja templomos asszony volt világéletében s most még inkább az lett. Istennel kelt, istennel feküdt.

Dugdosta Sós Márton a vályút csak úgy ingujjban. A leányka elpacérozott mellette egészen a kóházig. Ott lekuporodott a tornáclépcsőre s babusgatta a macskát.

A régi házból kijött az anyja valami ruhákat teregetni. Hajoldosott, rengve-ringva, szoknyája megmegvillantotta lábát huncutul. Szép asszony volt. Szegényül hozta Sós Márton a szomszédfalubúl, de csak hogy megmutassa, sántán is kap szépet. Mindig több akart lenni, mint a többi jólábú ember. Az asszony ment nagy gazdánénak szívesen.

Teregette hát a ruhát ügyesen.

A kőház tornácára vénasszony jött ki feketekendősen. Végignézte szigorúan az udvart s a fiát, de még szigorúbban a ruhátterítő fiatalasszonyt. Nem szívelte a menyét sehogy, igaz, az sem őtet. Aztán csak meglátta a macskaval játszó leánykát. Össze is húzta egyből a szemét.

— Tedd le azt a büdös macskát, Iduka! — szólt le hozzá mérgesen.

A gyermek megrettenve nézett fel a nagyanyjára s ijedten szorította magához a macskát.

— Hadd a nyavalyába, nem kell az neked! — ismételte a vénaszony.

A leányka pityeregve felállt, de a macskát csak nem engedte.

— Hallod, hogy tedd le! — kiáltotta a nagyanyja s lépdelni kezdett lefelé.

A fiatalasszony odanézett.

A kislány megfordult hirtelen s a görcsösen szorongatott macskával elfutni igyekezett. A macska nyávogott keservesen.

— Sicc! Kácc! — hajkurászta dühösen a vénaszszony.

A macska nyávogva vicánkolt, végig is karmolta a leányka karját. A gyermek ijedten engedte el és sírva futott odasiető anyjához, aki elborult arccal kuporodott le melléje. — Szegénykém, te — simogatta anyásan. — Már azt is irigylik, ha játszol egy kicsit.. Na né, hogy megkarmolta... — látta meg a vörös karmolást. — Az isten verje meg az ilyet! — mondta ki jó hangosan.

Az öregasszony odaért melléjük.

— Engem veretsz istennel, Ida? — kérdezte haragosan.

— Én magát, ha a leánykát bántja! — állt fel a fiatalasszony. — Mondja, mit vétett magának?...

Az anyósa csak nézte nagy dühösen.

— Semmi bajom a gyerekkel, te, sze unokám, de a fekete macskát eltakarítsd, megmondtam, ugyi!

Az ember is odafigyelt a vályú mellől s összefutott a szemöldöke.

A leányka csak szipogott az anyjához bújva, aki dühösen nézett a vénasszonyra.

— Mit akar avval a macskával, mondja? — kérdezte. — Nem nyomja le a helyett, s osztán én etetem, nem maga! — vágta oda a végén.

— Bánom is én, etesd! Mind macskát etess! Egyébre úgysem vagy jó, de ezt eltakarítsd, aszondom,

fekete macskát nem tűrök, érted! Az csak a bajt hozza mindig.

A fiatalasszony elbiggyent.

— Na, maga jól tudja, hallja. Nem tud maga semmit. Sze a fekete macska éppen, hogy a szerencsét hozza. Csak magának istene a veszekedés.

— Én édes Jézusom! — nézett az égre a vénaszszony. — Halld meg, isten, miket fog rám!... Hát nem te rágol folyton, mióta idehozott a fiam, hogy inged se volt! Hát nem te ócsárolsz öregségemre minden áldott nap! Onokámat eltiltod, fiamat uszítod, mégis én civódok? — Összefogta kezét az ég felé. — Én édes istenem, rogyaszd le az eget. pusztíts el engem, vagy tégy igazságot! — Bőszülten fordult a menyéhez. — Te! Eltakarítsd azt a macskát, annyit mondok, vagy elpusztulsz innen véle egyutt, te, te... Lina lánya.

A menyének féleszű anyja volt, Bolond Linának csúfolták, míg élt.

A fiatalasszonyt vörösre öntötte a szégyen. Haragosan lökte el a beléje kapaszkodó leánykát s az öregasszony elé dobbant.

— Mért mondja ezt nekem, mért? Öreg létére csúfolja a más baját? Sze maga azt tartja, hogy jobban hiszi az istent, mint más, minek csúfol? — kiabálni kezdett. — Lina lánya vagyok, de nem szenteskedek s közben rágok mindenkit, tuggya meg! És azt is tuggya meg, a macska itt marad s annyi!

Az ember felkelt a vályútól s odament hozzájuk.

— Meg vannak maguk bolondulva? — szól az anyjára.

— Hát nem látod, miket csinál vélem? — kezdte az öregasszony. — Egy nap nem hágy békén, mindig kezd valamit. Fáj neki, hogy nem döglök meg, hogy nem ülhet az új házba, hogy poszogjon kedvére. De üljön abba, amit a bolond anyja hagyott! — hadarta, keresztbe állt szeme a dühtől.

— Hallgasson, az istenit, hallgasson! Egyik sem jobb, mint a másik, — csendesítette a fia. — Te meg menj dolgodra, ne mind anyámmal bajolj, — fordult a feleségéhez.

— Én bajolok, te, én? — pattant fel az dühösen. — Hát nem ő irigyli azt a kis macskát is a gyerektől? Rámfog mindent a szűk eszivel. Kell nekem az ő háza? Kell a francnak! Pedig te építetted azt is. Oreg létire felfalná a világot. Mi kucorgunk a rongy házban, ő poszog az újban, s az se igazság, csak amér anyád? De bánja a franc, csak hagyna békében. Bejött az a kis szerencse-macska, hát mi baja véle? Ő eteti? S még te is neki adsz igazat. Igen. mert te sem vagy jobb nálánál. Összekaparnád neki a világot, minket hagysz kucorogni. Egyformák vagytok, egyformák! Két rosszféléje!... — Itt elfulladt dühében s ölébe kapva a leánykát, sírva beszaladt a házba.

Az ember zavartan nézett utána.

A vénasszony csak tátogott.

— Hát így beszél vélem a feleséged, Márton? Rosszféléje vagyok én neki, te, rosszféléje? Hát ingyen beszélek én neked, azt hiszed? — Kiabálni kezdett dühében. — Mért döglött meg a bornyú, te. mért? Eső sincsen, mióta? Kell neked fekete macska, a kell neked? — Rámeredt a fiára. — Valamit csinált véled, hogy te ezt így tűröd, valamit csinált. — Verni kezdte a fejét a tornác deszkájához. — Megbolondította a fiamat, megbolondította a fiamat! Én édes Jézusom, szakaszd le az eget, haljak meg, ne tudjak semmit!... Ezt kellett megérjem öregségemre, a menyem dirigál, a menyem!... Egy senki, egy senki! — ordítozott s tépte a haját.

Az ember dühösen csapta oda a kezében tartott rongyot.

— Bolondok háza, a krisztusát, bolondok háza!... Egy macskáért, egy rongy macskáért!... Na, állj meg, macska! — Egyenesen a régi háznak rontott.

Dühösen taszította be az ajtót.

A leányka a kanapén kuporgott. Az asszony a csergével letakart ágyra borulva sírt.

— Hol az a macska?

Az asszony nem felelt, a macska meg, mintha meg tudta volna, a vaskályha alól bemenekült az ágy alá.

Az ember a szemével keresgélt egy darabig, aztán

az asszonyt kezdte nézni. Szerette volna, ha szólna valamit, ne csak hallgasson. Úgy tudott az hallgatni, hogy rosszabb volt, mint a veszekedés.

Nem kereste tovább a macskát. Leült az ágy szélére.

— Mi az isten van veletek? — kérdezte ingerülten. — Veszekedtek egy rongy macska mián, de agyon is ütöm én! — lobbant fel újra.

Az asszony felkapta a fejét. Vörös volt az arca a sírástól.

— Bánom is én, üssed. A szerencsédet ütöd. El is veszted te a peredet! — fenyegette urát.

— Na fene! — kezdett kacagni az ember.

— Kacaghatsz, majd nem kacagsz te, menj csak anyád után! — erősködött gyűlölködőn az asszony.

Az ember elkomolyodott.

— Mért bajolsz vele, Ida? — kérdezte csendesen — Hadd el, beszéljen, ne törődj, mit mond.

Az asszonyban felduzzadt újra a keserűség.

— Én bajolok te, én? Hát szólok valamit is? Sze úgy élek itt, mint valami kuka... Mit is szólhatnék én, a Lina lánya? — tört ki belőle. — Mért vetted el a Lina lányát, mért? — kiabálta dühösen. Megmegrándult a szája ahogy beszélt, a végén újra sírva fakadt.

— Ne sírj, na — szólt rá az ura. — Öreg már ő is, nem él míg a világ.

— Éljen míg a kövek! — vágta rá keserűen az asszony. Egy darabig még törölgette a szemét, aztán a legyűrt párnát kezdte igazgatni. Fekete toll bujt keresztül a cihán.

— Tán varjútollu van abba te? — kérdezte nagy sunyin az ember.

— Az hát! Nem mindenkinek nagygazdáné az anyja! — vágta oda mérgesen az asszony.

— Jó, jó, bolond! Tréfálni sem szabad? — állt fel nehézkesen az ember. — Kácc a nyavalyába! — riasztott rá az ágy alól kibújó macskára.

A macska ijedten kereste az ajtót, aztán vitte a farkát kifelé ugyancsak. A kislány is le hamar a kanapéról s utána.

— Riogasd csak, riogasd — szólalt meg az asszony. — Elveszted te a peredet, aztán örülhet Krekuc.

Az ember morgott valami csúnyát, aztán elgondolkozva kifelé indult.

— Voltál Gyurinál? — kérdezte utána az asszony.

Az ember kelletlen megállt. — Voltam, voltam — nézte a földet.

— Hát eljő?

— El az, ha megfizetem. A fene-franc álljon belé, annyit kér, hogy kimondani is sok — tört ki ingerülten. — Fél Krekuctól, hogy bezáratja.

Az asszony ült hallgatva.

— Látod — mondta aztán. — Azt mondják, bolond, nincs esze. Nincs a fenét! Több van annak, mint tíz okosnak.

— Több annak, Ida — hagyta rá az ember s összeráncolt homlokkal kiment.

Az anyja már nem volt az udvaron. Megnézte a kőházat, felvette az eldobott rongyot s visszaállt a vályú mellé, folytatni, amit abbahagyott.

De az esze nem ott járt, ahol a keze. Mind a perére gondolt. Perben volt a bíróval, a vén Krekuccal A vén Bori háza s földje miatt pereskedtek.

Vén Bori még életében odaigérte a házát s vagy két darab földjét Sánta Sós Mártonnak, ha eltartja öregségére étellel s mindennel. Másfél esztendeig küldte is a sánta ember a nagy kondér leveseket. Gondolta: jó az annak, úgy sincs foga s azt nem kell rágni. Igen, de a vén halnivaló megunta a sok levet s kifogott rajta ugyancsak. Nagy suttyomban megegyezett Krekuccal is, hogy neki hagyja a vagyonát, csak istápolja vénségére. Már félig holt volt, mikor ez történt. A bíró el is kezdte traktálni sült hússal s mindennel, de úgy, hogy két hét alatt belépusztult a léhez szokott öregasszony a nagy gondozásba.

Sánta Sós Márton nem tudott semmit az egészről. Hordatta a kondér levest mindennap s káromkodott, hogy mikor hal már meg. — Még megteszi a csúfot, s kivár engem — mondogatta mérgesen.

Na, de csak akkor káromkodott igazában, mikor a vén Bori halála után eléállt Krekuc, hogy övé ott minden s betelepítette a vejét nagyhamar a vén Bori vagyonába.

Jaj, de odáig lett szégyenébe-bújába Sós Márton. Azt sem tudta, mit csináljon. Beszaladgálta a falut jegyzőtől a papig, onnan a csendőrig, de mindenki csak a vállát huzigálta. Krekuc bíró vo't

Akkor beperelte. Tanúnak beadta Bolond Gyurit, aki míg élt a vén Bori, ott ténfergett annál favágni, vizet hozni, miegymást csinálni. Kapott a vénasszonytól szivarat, ezt-azt, és elhálhatott a konyhán.

Na, ezt a kelekótya Gyurit adta be Sós Márton tanúnak. Ez láthatta eleget, hogy majd kétesztendőn keresztül ki etette a vén Borit.

Hát az látta is, hogyne látta volna. De ha bolondnak bolond is volt, olyan már nem, hogy ingyen bizonyítsa a Sós Márton igazát. Aztán volt valami hárpia nénje is, aki eddig ugyan nem sokat törődott az öccsével, de most úgy kioktatta a kelekótya fiút, hogy Sós Mártont a fene ette meg fukari mérgében. De nem volt, hogy mit csináljon. Megigért Gyurinak mindent, hogy megnyerje tanúnak. Csak az nem hagyta nyugodni, hogy elfogadja-e a törvény egy bolond bizonyítását?

Mind erre gondolt a vályú mellett is. — Hiába, kéne még egy tanú. De ki? — forgatta az eszét. — Jaj, hogy az úristen!... — káromkodta el magát, mert eszébe jutott, hogy dugott pénze is lehetett annak a kupori vénasszonynak. — Annak már fuccs, az a Krekucé — gondolta keserűen. Mérgesen dőfködte a repedést s észre se vette, hogy a kapu kinyilt s egy kicsike öregasszony jött be, csendesen, akár az egér.

Szép Máriné volt, a falu füle. Abból élt, hogy hordozta a jó szót házról házra. Itt mötyögött erről, ott motyogott arról, valamit csak adtak. De ha egyszer öreg az ember. Élni csak kell valahogy, aztán mar sok úgy sincs hátra, azt tartotta Máriné. Leánykorában szép volt, akár a csillag. Szép Márinak is hívta mindenki. Volt kérője, hogy tíz leánynak sem

annyi. Ez is lett a baja. Fejébe vette, hogy nem megy akárkihez, csak úrléléhez. Hát azok meg is simogatták az arcát, meg ott né. egyebet. Egy fiatal jegyző még ruhát is vett neki, ügyest. De férjnek egy sem akart beállni. Az idő meg telik, úgy maradt biza leánynak, vénnek. Aztán már parasztnak sem kellett, s a „Szép Mári" lassan a csúfneve lett. Éldegélt úgy né, maga sem tudta, hogy.

Bejött csendesen, odaköszönt Sós Mártonnak s közelebb lépdelt.

Az ember megnézte, morgott valamit, azzal matatott tovább.

Máriné állingált kényszeredetten. Tudta, hogy ki nem állhatja ez a kevély ember s nem is hozzá jött, hanem az anyjához, de mégis szeretett volna valamit odahizelegni.

Állt tanácstalanul s lopva a kőházat leste.

— Szegény fejed, dolgozol eleget — próbálkozott aztán.

Na, eltalálta. Az ember ránézett sötéten. Nem tetszett neki, ha sajnálták, soha. Félt, hogy a sántasága miatt sajnálják s most amúgy is olyan volt, mint a láncos kutya, marós.

— Ne sajnáljon engem senki koldussa, hallja! Nézze mindenki a maga baját! — vágta oda büszke parasztul, s azzal hátat fordított az öregasszonynak.

Az ijedten toporgott s mentegette a dolgot.

— Sze nem azér mondom te, nem azér. Egész ember vagy te úgyis.

— Mi úgyis?... — kapta hátra vörösen magát az ember.

— Hát, úgy né, izé... — gyúrta a köténye szélét Máriné s lesütötte a szemét mötyögve.

Az ember rárivallt tele dühvel:

— Mennyen innen dolgára s ne papoljon, mer...!

— Ne haragudj, na, ne haragudj, — nyekergett a vénasszony s riadtan hátrált a kőház felé.

Az ember indulatosan kezdett dolgozni tovább.

Az öregasszony, mint aki nem tudja, mit csináljon, állt a kőház előtt. Puliszkalisztért jött s most

menjen el anélkül. Gondolkozott. Végül a kút felé nézett s óvatosan fellépdelt a lépcsőn.

Mire az ember visszafordult, már senkit sem látott az udvaron.

Máriné csoszogva lépett be az ajtón s már az aggyon istent elmondta, mikor észrevette, hogy senki sincs az első házban. Egy darabig a nyakát tekergette, meg köhécselt, hogy vegyék észre, de csak nem jött senki. Végre is lenyomta a belső ház ajtókilincsét s óvatosan bekukkantott a szobába.

Ott volt, akit keresett.

A jó hűvösségben, pápaszemmel az orrán, imádságos könyvből susmogott az asztal mellett a sánta ember anyja.

Az „Itt van, lelkem"-re odanézett mogorván a pápaszem felett:

— Mi jót hoztál, Mári? — kérdezte nem nagy szívességgel.

Az öreg Mári azért csak közelebb ment s nagy nyögdösve leült a tornyosra vetett ágy melletti barna kanapéra.

— Hát jöttem egy kicsit, de alig kapám meg — mondta kedvesen. — Látom, igyekszik — nézett az imakönyvre.

— Mire te? — kérdezte az értetlenül.

— A jó életre, Katusné, de jól is teszi, biza, — mondta ájtatosan.

— Hát gyönyörűség szolgálni az urat, Mári, — vette le pápaszemét a sánta ember anyja. — Csak kígyók között élünk, te, azok bűnre visznek akárhogy is. Reszket a szívem, hidd el, ma kétszer is káromlám az istent.

— Oh, szegény feje! — sajnálta meg Máriné.

— Biza te, kétszer is. De mit csináljak, Mári, sze a galamb se tűrné. Megértem, te, hogy a menyem dirigál öregségemre.

— Szegény jó asszony! S a fia hagyja.

— A fiam? Hagyja az, ne félj, asse jobb annál. Elvesztenének egy kanál vízbe. Az új ház, Mári, a fáj nekik, a fáj. A halálomat várják te, a halálomat

Máriné csóválgatta a fejét, közbe forgatta az eszét, hogy mi módon kérje a lisztet.

A Sós Márton anyja tele vo't panasszal. Most, hogy akadt, akinek elmondja, mondta is, mint aki kívülről tudja. Nem hagyott a menyén semmi jót.

— A halálomat várják, Mári — ismételgette minduntalan. — A kőház kell nekik, a kőház. De azt várhatják. Amíg az a drága úristen éltet, ide be nem teszik a lábuk, ide nem. Nem akarok úgy járni, mint az öreg Veresné. Azt szegényt, mikor már rájuk íratta a vagyont, a menye beültette a sütőbe s éheztette annyit, hogy belépusztult az öregasszony. Na, én nem akarok úgy járni, Mári, azt már nem! Coki, amíg én élek! — kiabált mérgesen.

— Jól teszi, biza jól teszi — sietett helybehagyni Máriné. — Igaza van, ne hagyja magát.

— Tudod, mit csinált a drága? — kérdezte Katusné.

— Szegény feje, hogy miket kell megérjen.

— Nem is hiszed el, te. Tudod, bejött ide egy fekete macska. Hát nem itt tartotta!

Máriné pislogni kezdett, nem egészen értette a dolgot.

— Na, mondjad Mári, a fekete macska nem a bajt hozza? Na, mondjad?

— Na, biza az a bajt hozza — sietett most már válaszolni Máriné. — Jaj, istenem, osztán maga nem mondta neki?

— Hát lehet annak mondani. Itt tartotta, csak hogy bosszantson. Azt hazudja, az ő falujukba a fekete macska szerencsehozó.

— Na, az már nem igaz — mondta ki Máriné határozottan. — Nekünk egyszer volt egy fekete macskánk, s hát nem meghalt apám abba az esztendőbe?

— Ugyi. De hát lehet evvel beszélni? Megbolondította a fiamat is, te — kesergett Katusné. — Hát a multkor is mit csinált? — jutott eszébe egyéb. — Megyek hátra a színbe valamiért, hát ahogy elmegyek előttük, csak kiloccsant egy csomó vizet, éppen a lábam elé. Akkor még gondoltam, bosszantásból teszi, csak azután mondta az öreg bába, akinek elmondtam vót, hogy ügyeljek, mert meg akart csi-

nálni, hogy haljak meg. Kiöntötte a vizet, hogy lépjek belé, hogy felvegye a nyomomat s osztán kuruzsolja.

— Jaj, de rosszféle! — botránkozott meg Máriné. — Az ilyennek igazán nem ártana a hét vasárnapi bőt.

— Mi, te? — kérdezte a vénasszony.

— A hét vasárnapi bőt. Tudja, az olyan — kezdte magyarázni Máriné, — hogy ha valaki haragosa sokat vét maga ellen, hát megbőtöl hét vasárnapot, s kéri istent, hogy tegyen igazságot. Nem eszik egy szikrányit sem, csak imádkozik ájtatosan. Osztán a hetedik vasárnap után, ne féljen: beteg lesz a haragosa, de olyan, hogy belé is pusztul biza. Én anyámtól hallám, ő is bőtölt a Ráb Erzsi halálára, aki mind apámat csábítgatta annak idején. Aszonta anyám, beteg is lett az olyan, igaz jó későre, hogy egy esztendeig egyebet sem csinált az akkori bába, csak őt kurálgatta, amíg valahogy helyrejött. De gyereket nem szulhetett többé, mert valami olyas baja volt. Úgy biza — erősítette meg, amit elmondott.

A másik hallgatott egy darabig.

— Nem visz rá a lélek, hogy megtegyem — szólalt meg végül. — Pedig de megérdemelné. Csak én bízom istenben, aki tudja s látja az én lelkem.

— Tudom én azt, tudom. Drága jó asszony maga. Éngem is hogy kisegít mindig a bajomból, de mindig — sóhajtott Máriné s elhallgatott.

Katusné nézni kezdte a földet.

— Ki én jószívvel mindig — szólt kénytelenül. — — Mikor van, mér ne segítselek, csak hát nekem sincs mindig — gondolkozott egy kicsit. — Eső sincs, aztán nem is őröltettem...

Máriné sóhajtott.

— Pedig, gondoltam, ha egy kicsi puliszkalisztet adna, be jól tenné.

A másik hallgatott konokul.

Csend volt, csak Máriné sóhajtozott.

— Megnézem, na — határozta el végre az öregasszony s felállt nehezen. — Jaj, a lábam, te — nyögdöste.

— Áztassa sós vízbe — tanácsolta buzgón Máriné.

— A fődl, Mári, a fődl — legyintett a vénasszony. — Hát hoztál, amibe vigyed?

Az elékotort egy eddig jól eldugott vászonkendőt s szó nélkül odaadta, majd ő is felállt.

— Maradj csak — intette le a háziasszony. Nem akarta, lássa a másik, hogy tele liszttel a láda.

Máriné ott is maradt a belső házban s elbámészkodott a fehér falakon s a nagy tisztaságon. A cifra poharakkal telerakott kaszten tetején almák pirosodtak jószagúan. Az öregasszony megnézte őket, majd az ajtót. Aztán odasettent s levett egy almát nagy hamar. Ahogy nyúlt utána, megkoccant egy pohár s el is dőlt csörrenve a tobbi közé. Elugrott az ajtóra meredve. Az almát lázasan dugdosta a szoknyája zsebébe. — Észreveszi — nézte a poharat, de azért nem merte visszaállítani, pedig a liszttel piszmogó vénasszony odaült még jócskán.

Addig kint a vályú mellett Sós Márton még mindíg a perét forgatta így is, úgy is. — Még egy tanú kéne, hiába, — gondolta minduntalan. — Csak ki? — jártatta az eszét. Egyszer csak megvillant előtte. — Máriné! — Úgy ahogy, ő is tud a dologról, meg aztán ez-az felfrissíti az eszét.

Egy darabig még piszmogott a kút mellett, de nem tudott nyugodni sehogy és ment, hogy szóljon az asszonynak is, mikor éppen jött ki az anyjától Máriné sok hálálkodás után.

— Máriné! — szólította meg, ahogy leért a lépcsőkön.

Az öregasszony meghökkenve állt meg. — Mit akarhat vajjon? — pislogott zavartan. — Mija te, mija! — szorongatta félősen a puliszkalisztet s fejét az ablak felé tekergette, nem hallott-e ez onnan keresztül valamit.

Az ember a földet nézte.

— Nem jönne be hozzánk egy kicsit? — kérdezte egész szelíden.

Máriné lopva a kapu felé nézett.

— Hát bemehetek — mötyögte zavartan s elindult az ember előtt. Nyugtalanul ment be az ajtón s kö-

szönni is elfelejtett ijedtében. Szipogva állt meg a ház közepén.

— Adj széket Márinénak! — intett feleségének az ember, aki nézte kíváncsian, hát ezt miért hívták ide.

Az ura szavára szó nélkül széket tolt az öregasszony alá, aki le is ült arra, de éppen csak a szélére.

Az ember is leült a kanapéra és szivart kezdett csinálni. Végül megszólalt:

— Máriné! Tuggya ugyi, hogy perbe vagyok Krekuccal? — Elhallgatott s a szivarát babrálta.

Az öregasszony egyből megérezte, hogy nincs baj semmi.

— Tudom, Márton, tudom. Biza ravasz egy ember az — csóválta a fejét megbátorodva.

A fiatalasszony kíváncsian figyelte az urát.

Az egy darabig hallgatott, aztán csak kimondta:

— Tanura van szükségem, Máriné — nézett az öregasszonyra. — Nem kívánom ingyen, — tette hozzá.

Máriné kezdett elhelyezkedni a széken.

— Hát biza, Márton, etetted eleget a vén Borit, tudja azt mindenki.

— Na ugyi, — vágott közbe a fiatalasszony. — Telehordtuk minden jóval a gyalázatost... Jaj, bocsásson meg isten! — vert a szájára. — Halottakról nem illik, tudom, de mikor igaz.

— Hallgass na! — szólt rá az ura. — Hát vállalja, Máriné?

Az ide-oda feszengett.

— Hát vállalni vállalhatom, csak nem szeretném, hogy bajom legyen. Tudod, Krekuc bíró...

— Hát osztán. Ne törődjön maga avval. Ő se az úristen! — vörösödött ki Sós Márton. — Osztán, ha maga nem is látta, de tudja...

— Jó, jó! Tudom, tudom, csak hát... — elhallgatott kelletlen. Az igazság az volt, hogy tudni akarta, mit ígérnek neki.

Az ember észre is vette. Csak ő meg azt számítgatta, hogy túl ne ígérjen. Végre csak nekifogott.

— Hát adok vagy két véka búzát, Máriné s a tárgyalás napját is fizetem...

Az öregasszony csak hallgatott.

— Puliszkalisztet is kap, amennyi csak kell, ne mondja, hogy fösvénkedek. Na, jó lesz? — ígért rá az ember.

— Jó lesz, fiam, jó lesz, — legyintett Máriné. — Nem az a fő, hanem az igazság... Igaz, fám sincsen... — mötyögte.

— Viszek én magának — ígérte az ember.

— Megköszönöm, Márton, de ha már ilyen jó vagy, hát adjál egy kis pityókát is, ha akarsz...

Az ember összehúzta a szemét, de azért csendes maradt. — Kap azt is, meg paszujt is, csak aztán állja a szavát.

— Állom én, Márton. Bízhatsz bennem, ne félj.

— Akkor jó, — állt fel az ember. — Ida, adjál miegymást Márinénak — szólt a feleségéhez. — A tárgyalás után megkapja a búzát is — mondta. Egy kicsit még állt, aztán kiment matatni újra.

A fiatalasszony hordott elő ezt-azt az öregasszonynak, még egy darab szalonnát is.

Máriné mohón nézte az összegyűlt mindent. Azt sem tudta, mit mondjon örömébe. De rájött hamar, hogy mit.

— Be szép macskád van, Ida — nézett a füttő alá s meg sem várva a választ, utána tette: — Szerencsehozó az ilyen, fekete...

Hát el is találta a fiatalasszony szájaízét egyből. Szidni kezdte az anyósát, de csúful. Elmondta, hogy a vén irigy bajnak mondta a fekete macskát, de csak mert irigyli a leánykától. — Irigyel az mindent, higgye meg, Máriné — panaszolta. — Elótana, ha tehetné. Ő poszog az új házban, mit bánja, ha más sínylődik.

Máriné rábólogatott okosan és megtoldotta azzal, hogy az ilyen vénasszonynak nem ártana már meghalni.

— Éljen, míg a kövek! — vágta oda neki is a fiatalasszony.

— Igen jó vagy, Ida, nem mindenki az — hüm-

mögte Máriné. — Tudod, mit csinált a vén kántorné menye? — kérdezte. — Te nem tudod, de tudja más mindenki.

— Micsinált? — kérdezte a fiatalasszony.

— Az azt, te, hogy csinált egy bubaformát rongyból az anyósa képmására s abba bevarrt macskakörmöt, aztán mindennap, pont éjfélkor összevissza szúrkálta tűvel s kuruzsálta. Aszondják, abba halt meg a vén kántorné...

— Na, ez is megérdemelné — mondta rá a fiatalasszony. — De bánja a franc, éljen. Pedig csak én tudom, mit eszi a napomat. Istene a civódás, higgye meg.

— Tudom én, rossz az ilyennel nagyon — bólogatott Máriné. — Na, de megyek — állt fel lassan s kezdte összeszedegetni, amit kapott.

— Várjon, adjak valamit, amibe vigye — szólt a fiatalasszony s adott is neki egy kosaracskát.

Az öregasszony hálálkodva köszönt el tőle is, meg Sós Mártontól is kint az udvaron.

— Hát akkor megegyeztünk, ugyi? — kérdezte csendesen az ember.

— Meg, fiam, meg — ígérte Máriné.

Sós Márton ki is kísérte nyájasan s jókedvűen jött be. Holnap bemegy az ügyvédhez, aztán perelj, Krekuc. Jött, hogy rikkantson egyet. Micsa lold a vén Borié, kivált az egyik...

A házból éppen kifelé lépett a macska, rakosgatta a lábait nagy ügyesen. Ránézte barátságosan, aztán fütyürészve látott a dolgához.

Eltelt az idő s a nap is. Bement az istállóba, hogy ellássa a marhát s a lovait. Lett volna miből, de nem tartott szolgát mégsem. Kupori volt, akár az anyja.

Az istállóban már sötét volt ugyancsak. Alig látott a lámpa felé botorkálni. Belébotlott a fejőszékbe zakatolva. — A fene, aki ide tette!... — morogta. A lámpa után tapogatott, amely ott szokott lenni felakasztva, de csak meghökkent hirtelen. A tehén felől valamit látott, mint két égő szivar. — Mi a franc?... — nézte ijedten. Hátrálni kezdett s újra nekiment a

fejőszéknek. A két pont csak eltűnt s valami kisurrant mellette.

— A macska! — találta ki, hogy mi volt. — Hogy a fene!... — szégyelte el az ijedtségét, aztán hirtelen eszébe jutott a mult héten megdöglött bornyú. Megkereste a lámpát, meggyujtotta s gyanakodva vizsgálgatta körül állatait. Nem látott rajtuk semmi különöset, de azért gondolkozva állt sokáig. És lefekvés után is mind a fejében motoszkált a macska.

Másnap beszekerezett a városkába az ügyvédhez. Az ügyvéd jól fogadta őt is, pénzét is, amit vitt. Elmondta, hogy mikorra van a tárgyalás, aztán egy óráig mind azt magyarázta, hogy hogyan nyerik meg Krekucot. Úgy teletöltötte reménnyel Sós Mártont, hogy az majd sántítani is elfelejtett, olyan büszkén ment végig egy szép hosszú utcát a korcsmáig, ahol a szekerét hagyta. Biza még azt is megtette, hogy ebéd után bort is ivott egy literrel, pedig ritka szokása volt. — Telik! — gondolt kevélyen a vén Bori házára.

Hazafelé elérte egy akkora eső, hogy csurom-csur víz lett. Jól jött az annyi szárazság után. — Lám, a macska... — gondolta hirtelen s elpisolyodott. De azért valahogy hitte is már a tréfát.

A felesége is azzal fogadta:

— Na, ugyi, lett eső! — Aztán elpanaszolta, hogy a vénasszony csupa irigységből kiöntötte a cseber esővizet, amit az új házról fogott fel.

Az ember rosszkedvűen hallgatta, nem szólt semmit, csak evett.

Az asszony azt is elmondta, hogy ma megint volt Máriné kukoricáért.

— Még idekap egészen — morogta az ember. — Tagadd le máskor, mondd, hogy nincs, amit kér — oktatta a feleségét.

Biza mind oktathatta, mert mikor Máriné újra eljött, és jönni jött az mindennap, hát ha letagadott az asszony ezt, ő kért azt, vagy egyebet. De üres kézzel el nem ment soha. De nem is merték ereszteni. Félték a tanúságát.

Sánta Sós Márton veresre mérgelődött sokszor Márinén, mert nem únta az meg járni sehogy. Közbe

volt egyéb is elég, abból több a rossz, mint a jó. Dehát az élet nem mézes madzag. Felesége s az anyja mindennap marakodtak. Ha az öregasszonynak elveszett egy tyúkja, ki tudja hova, mindjárt a menyének állt neki, hogy eltakarítsa a macskát, mert az csinál minden bajt. Aztán biza a fiatal asszony sem hagyta magát, sem a macskát s civódtak cigánymódra. Sós Márton már hallani sem szerette őket. Ma ez kezdte, holnap az.

Aztán Bolond Gyurival is lett baj elég. Azt a bíró kezdte ijesztgetni, még a csendőrségre is elvitette, csak úgy-né. Mikorra hazacsapták, azt izente Sós Mártonnak, hogy ő nem tanúskodik.

A sánta ember egy hétig egyebet sem csinált, csak mind Bolond Gyurit járta, meg a bírót szidta. Végre valami pénzráadással lelket vert a kelekótya fiúba, s az újra vállalta a tanúságot.

Krekuc akkor magára Sós Mártonra próbált ráijeszteni.

Felhivatta a községházára a tavalyi adó végett, amit pedig kifizetett már régen.

Szaladgálhatott egy hétig, amíg azt is elintézte.

De hát nincs olyan hosszú, hogy vége ne legyen.

Telt az idő s egy szombati nap elhozta a tárgyalást is.

De szép egy reggel volt, mint a pohár. Tiszta, ragyogó.

Sánta Sós Márton a hámot igazgatta a lovakon, ideges volt nagyon. Az idő telt s Máriné még sehol. Bolond Gyuri fent ült már a saroglyán nagy hallgatva, el volt ereszkedve valahogy s mind csak pislogott. Az ember egyre türelmetlenebbül nézte a kaput. Végre arra gondolt, Máriné talán odahaza várja, hiszen útba ejtik. Kinyittatta hát feleségével a kaput, felült s indította a szekeret.

Anyja a tornácról nézte.

— Ügyelj magadra, Márton! — szólt felesége is a kapu mellől.

Az ember csak morgott s megcsapkodta a lovakat.

A fiatalasszony nézett utána, amíg el nem nyelte egy kanyar. Akkor betette a kaputkurtán az anyósára

pislantott s hátrament a házba. Tett-vett, matatott, de nem fogta a dolog.

Az öregaszony is szótlan volt egész nap, mind az imakönyvét bújta s az órát figyelte. Máskor azt tartotta, ráér megnézni, hogyan telik el az élete, de most mind az órán járt az esze.

Telt a nap nehezen. Eljött a délután is. A fiatalasszony mindegyre kidugta magát a kapuba szekeret várni. Az anyósa is mind a tornácban ténfergett s leste az utat.

Na, azt leshette.

A Sánta Sós Márton szekere ott állt az alszegi kocsma előtt a pipáló lovakkal. Sós Márton meg bent egy asztal mellett itta a pálinkát komoran.

A kicsi kis zsidó kocsmáros a pult mögül nézegetett rá lopva. Az ember csak emelgette a poharat s nézett maga elé. Az elvesztett perére ivott. Csikorgatta a fogát s kapdosta fel a poharat, hogy ne tudjon gondolkozni. — Nincs isten! — nézte a semmit. — Falu csúfja leszek! — nyögött fel hirtelen. S hiába akart egyébre gondolni, mind a pere foglalkoztatta. Biza furcsán járt ő ma.

Márinét reggel odahaza sem kapta. Megijedt még jobban, de gondolta, hátha előrement gyalog. Eresztette a lovakat neki az útnak. Minden előtte menőben Márinét vélte, de nem látta ő annak színét sem a tárgyalásig.

Bár ott se látta volna. Ott csak előkerült, ki tudja honnan s kezdett tanúskodni nagy siránkozva a szigorú bírónak, aki ült egy nagy asztal mellett, mint aki kőből van, előtte kereszt. Mellette egy ablak s avval szemben egy kémény, mert emeleten volt az igazságnak ez a szobája.

Hát nyekergett ott Máriné magyarul s egy úrforma mondta utána románul, hogy a szigorú bíró is értse.

Máriné elmondta, hogy ő sokat nem tud, csak annyit, hogy Sós Márton felkérte tanúskodni és ő el is mondja az igazat, mert az is igaz, hogy Sós Márton vitetett eccer-máccor egy kis levest a vén Borinak, de az is igaz, hogy Krekuc egy álló esztendeig minden áldott nap húsokkal etette vén Borit. — Itt ránézett

az ott álló Krekucra, aki félhold földet igért neki háromévi ingyen használatra, ha mellette lesz a perben. És Máriné szaporábban rákezdte, hogy biza még bort is küldött Krekuc, mert jó ember az nagyon...

Itt Sós Márton nem bírta már hallgatással. Felugrott, hogy rákiáltson Márinéra, de a bíró rászólt szigorúan, hogy maradjon a helyén. Lenyelte hát, amit mondani akart, s elhallgatott mérgesen. De volt is, hogy mit hallgasson.

Eléállt a Bolond Gyuri nénje is és elkezdte dícsérni Krekucot, mint pap az istent. — Milyen egy jó ember az, akár a kenyér, hogy etette a vén Borit... ő csak tudja, hiszen az öccse ott szolgált... — alig tudták elhallgattatni, annyi jót rámondott a falubíróra. Ilogyne, mikor az a falu disznópásztori hivatalát az öccsének ígérte, s az avval járó kommenciót meg neki. Mit is csináljon avval az a kelekótya. Neki meg elkelt, de még hogy elkelt. Volt hat apró kölyke, meg egy nagy részeges ura, aki elitta, amit ő hozott innen-onnan.

Azután Bolond Gyurit szólították elő. Az oda is ment, de akármit kérdeztek tőle, mindenre csak azt mondta, hogy a nénjének van igaza. A szigorú bíró úr csak legyintett s visszazavarták Gyurit a nénje mellé.

Sánta Sós Márton úgy érezte, megfordult a világ. Mikor már őt hívták a nagy asztal mellé, hát csak kiabálni tudott haragjában, hogy: nincs igazság. Avval sokra nem ment, a szigorú bíró rászólt, hogy ott ne kiabáljon s helyére, küldte nagy mérgesen.

Na, annál szebben beszélt Krekuc, akár a vízfolyás. Elmondta, hogy ő nem haragszik senkire, csak szereti az igazságot, azt tudja róla mindenki, ezért is tették meg bírónak. Beszélt ott annyit, hogy csak. Avval végezte: ő a tekintetes törvényszékre bízza az igazát...

Azután még a két ügyvéd veszekedett egy csomót s avval vége lett a pernek.

Sós Márton azt sem tudta, hogy került ki onnan. Valahogy leért a lépcsőkön, az utcán az ügyvédje mérgesen fordult hozzá: — Na, maga ilyen tanúkat hozott! — legyintett s elment, hogy nem is köszönt.

Sós Márton azt kívánta, hogy bár szakadna össze a világ s veszne el mindenki! — Sápadt volt, mint a fal s jött, hogy sírjon nagy ember létire.

A háta mögött jött ki Krekuc az ügyvéddel, aki rázogatta a kezét jókedvében. A vénember arcán is ragyogott az öröm. Utánuk jöttek ügyesen a tanúk.

Vörösen ugrott Sánta Márton fejébe a harag.

— Hát mija, Máriné! — kiáltott a vénasszonyra. — Jobb a más pénze, mint az enyém?

Az a bíró mellé húzódott félénken s onnan mötyögte zavartan:

— Szegén asszon vagyok én, fiam, te meg nagygazda maradsz így is, úgy is... — Szipogott, topogott, szégyelte is magát egy kicsit.

A bíró is megállt s odaszólt nagy sunyin a sánta embernek:

— Hát mija, te, tán haragszol?...

Sós Márton előtt fekete lett minden. Odadobbant a bíró elé.

— Csaló, bitang, az úristen ne adjon szerencsét hozzá, soha, érti, soha!... — elakadt a nyelve az indulattól, csak állt kifeketedve.

A vén Krekuc megrettenve húzódott előle.

— Hallotta, doktor úr, hallotta? — kérdezte megijedve. — Csalónak nevezett, bitangnak... Beperelem, be én...

Az ügyvéd szaporán bólogatott, hogy bízza csak rá s avval mentek is.

Sós Márton megállt utánuk meredve. Végre valahogy helyrejött s elindult ő is. Ment, de csak ő tudta, hogy megy.

A kocsmaudvarról kivezette a lovakat, felült a szekérre s meghorgadva hagyta, hogy vigye a két ló. A város végén bement valami kocsmába s beivott egy csomó pálinkát. Ettől megveszett, de úgy, hogy hazáig mind egyet verte a lovakat.

Délután lett, mire a faluba ért. Nem ment haza, beült a zsidóhoz inni. Aztán csak ült az ivóban s hajtogatta, hogy nincs isten.

A kicsi zsidóka nézegette ugyancsak. Ritka dolog volt nála Sós Márton.

A részeg ember észrevette, hogy nézik. Nem tetszett neki sehogy. — Sajnál ejsze! — figyelte keserűen Hirtelen fejébe tódult a kevélység. — Engem ne sajnáljon senki, az úristenit! — gondolta, s felállt az asztaltól összeszorított szájjal. De olyan hirtelen-keményen, hogy az asztal meglódult s a szűkszájú pálinkás üveg gurulni kezdett lefelé. Vissza se fordult, oda se nézett, bár hallhatta eleget. Az üveg szétlepcsent miszlikbe.

— Mennyi az egész, hé! — kérdezte oda dölyfösen A kicsi zsidó kiszámította nagy hirtelen.

— Ennyi, Sós úr, ennyi! — mondta és hehegélt nyavalyásan.

Az ember tudta, hogy becsapták, de a szeme sem rándult. Pénzt dobott a pultra s szó nélkül fordult kifelé. Igyekezett egyenesen lépni s tántorgott nagyokat.

Valahogy felült a szekérre, elindította a lovakat s ült nagy egyenesen, mint aki józan. Nehéz feje megbillent hátra, mindig úgy, ahogy a szekér rándult.

Anyja nyitott kaput, de már a fiatalasszony is jött ki sietve a régi házból.

Az ember hátrahajtott egész a csűr elé s ott kászálódott le nehezen. Addigra a két asszony is odaért.

— Mi van veled, te!... — nézte csodálkozva Ida, hogy tántorog.

Az ember ránézett, arcára rajzolódni kezdett az oktalan düh.

— Semmi, te, semmi! Érted?... Semmi! — kezdte ordítani nehezen forgó nyelvvel.

— Na, na, na! — ijedt meg az asszony. — Bolond vagy? — Szótlanul a lovakhoz ment, hogy kifogja.

Az ember csak nézte. Csikorgatta a fogát.

— Ügyelj, te, ügyelj, mert...

Az asszony látta, urával nincs kivel, nem felelt, bevezette a lovakat az istállóba.

Mikor onnan kijött, csendesen szólt oda:

— Gyere, egyél.

Az ember állt imbolyogva.

Az öregasszony, aki eddig hallgatott, nem bírta tovább, odafordult a fiához:

— Tán csak nem vesztetted el a peredet, Márton?...
Na éppen jótól.
Az elkezdett ordítani:
— De elvesztettem, s ha elvesztettem, mi baja véle?! Mindent elvesztek, mindent!... Ezt is né, ezt is!... — mutatott az ágálós kőházra.
Az öregasszony meghökkenve hallgatott, de aztán csak kitört mérgesen:
— El a tiédet, fiam, de nem az enyémet, hallod! — Hirtelen a menyére meredt nagy dühvel. — Na, híres! Kellett neked fekete macska?... Most felfúhatod!
Az, mint akit megcsípnek, pattant eléje. Minden elfojtott dühe kiömlött belőle.
— Fújja fel maga, vén kígyó! Elmennyen innen, mert kiütöm a szemét...
Az ember elfeketedve tántorgott közéjük.
— Mocskok, ti mocskok! — ordított a feleségére. — Civódtok az én bajomon egy macskáért, egy rongy macskáért!... Hol az a macska! Hol az a macska! — üvöltötte elnyujtva. Felkapta a színnek támasztott vasvillát s dühöngve lódult a ház felé. Onnan a leányka ijedten menekült az anyjához.
A macska, az éppen a tornác fáján örült a késői napnak. Szundított gondtalanul, ügyet sem vetve semmire.
Az ember nem is vette volna észre, csak az asszony hajkurászni kezdte ijedtében. — Sicc, te, sicc!
A macska ijedten nyitotta kerekre a szemét, szembe az emberrel, aki rácsapott a villával éppen a derekára. Nyivákolva esett a földre s ott vonszolni kezdte magát, de az ember ráugrott s őrjöngve taposta, majd a villával döfködte komisz dühében.
A macska fetrengett, bukdácsolt, verte magát a földhöz. Bársonyos fekete szőre csupa vér s piszok lett. Aztán csak elnyúlt. De az ember kétkézre fogta a villát s paskolta ordítozva:
— Macska kell nektek, macska?... Nesztek macska, na nesztek! — Végül felszúrta a villára s a ganédombra csapta a megdöglött állatkát. — Nesztek macska, az istenteket! — mondta s eldobva a villát, lődörögni kezdett a ház felé.

A két asszony iszonyodva nézte.

A lányka sírva szaladt a macskájához.

— Cicikém!... Cicii! — zokogta. Lekuporodott s emelgette a megdöglött állat fejét.

— Elmész onnan, te! — látta meg s fordult vissza az apja.

A leányka visszamenekült az anyja mellé s bújvabújt az apja elől, aki nyulkált utána a nagy kezével.

A fiatalasszony forogva rejtegette szoknyája mögé.

— Mit akarsz, na, mit akarsz? Nem ölnéd meg ezt is?

Az ember őt kezdte ütni dühében.

Az futni kezdett az ölébe kapott leánykával.

— Szégyentelen, szégyentelen... — kiabált vissza sírva.

A vénasszony már a tornácról nézte őket.

Az ember a régi ház előtt megállt imbolyogva, néhányat még káromkodott, aztán bebotorkált a házba. A részegség elgyengítette már, hogy csak motyogott, ő se tudta, mit. Aztán csak végigfeküdt az ágyon, mint egy csutak.

Kint a fiatalasszony állt szemben az új házzal s átkozta az anyósát sírva.

— Megdöglik maga is, ne féljen, megdöglik! — kiáltozta. — Visszaadom én, hogy megveretett a fiával!...

Az öregasszony kiabált vissza egy darabig: Lina lánya, Lina lánya, aztán csak becsapta az ajtót s bent átkozta a menyét haláios dühében. — Tesz majd az isten igazságot, ne félj! — kiabálta ki. Végül bement a belső házba s elévette az imakönyvét.

A fiatalasszony is elhallgatott lassan s ő is bement a házba.

Az ura beteg volt, hogy csak nyögött.

Az asszony leült a kanapéra s gondolkozott sokáig. — Megdöglik ő is! — állt fel végül összeszorított szájjal.

Kiment, beparancsolta a leánykát, aki még mindig a macskáját siratta a ganén.

Sötét lett jócskán. Az asszony meggyujtotta a lámpát s komoran matatott ezt-azt. Enni adott a leány-

kának, majd lefektette aludni. Az ember sápadtan nyögött az ágyon. A gyenge lángú lámpa alig tudta betölteni a házat. A szoba sarkaiban bújkált a sötét.

Az asszony az urára nézett s szigorú arccal rongydarabokat szedett elé az asztalra. Tűt, cérnát. Aztán ollóval a kezében csendesen kiment.

Az égre már telehold kerekedett s belepett mindent gyönyörű ragyogón. A csűr árnyéka nem ért még a ganéig.

A fiatalasszony a tornácból végigtekintgette az udvart, mint aki rosszra készül. Aztán sebesen a döglött macskához suhogott s leguggolt. Egy kis idő mulva felemelkedett s vissza hamar a házba. Ott leült az asztal mellé, varrta a rongybubát s várta az éjfélt...

Az új házból is hunyorgott még világosság. A belső szobában az öregasszony imákat susmogott fáradhatatlanul, kérte az istent, hogy tegyen igazságot. Készült a hét vasárnapi böjtre.

Nagy későn aztán eltette imakönyvét, levetkőzött, elfújta a lámpát s nagyokat nyögve felmászott az ágyra.

— Én édes istenem, segíts meg engem, szegény öregasszonyt! — fohászkodott sóhajtva, aztán magára húzta a csergét.

1940.

GYERGYÓ

TÉL VAN, szombat este, vizita ideje: jóval kilenc után. Tele van hóval és hideggel a falu, a kerítések zuzmarával. Pattog a zsindely, repeszti a hideg. A nagy út síkos, akár az üveg.

Egyik ház előtt három kucsmás legény. Az útszélen állnak, szemközt a kapuval. Nagydarab legények, mint egy-egy fia medve. Bajuszosak, alszegiek. Fény mo oz ki a házból, lámpafény. Állnak és várnak. Ritkán szólnak, akkor is keveset. Kitartóan várnak, türelmesen, mint farkas a havon. Múlik az idő s egyszer csak megrezzennek. Bent a tornácban moccan az ajtó. Pára tódul ki, világosság. A párában egy legény áll, a vizitás legény. Felteszi a kucsmát s lépeget lefelé. Utána a leány, mert kikíséri. ... Az alszegiek lapulva nézik, feljebb oldalognak a hetedik házig s ott megállnak újra az út közepén.

Azok az udvaron susognak. A leány nevet, akár a búgó galamb; s a legény nem bír tőle elszakadni. A kapunak támaszkodik s fogja a leány kezét.

— Ámálka, te! — mondja. Egyebet nem mond, odavonja magához.

— Eressz el, Dénes... — a többit csak dünnyögni

tudja s a csók után mondja ki. — Kijő anyám, eressz! — de azért marad s visszaadja a csókot...

A kapu árnyékot vet s a lány keze melegít.

Kint az úton erős a hideg. A legények ott állnak, nem is néznek a kapura, csak a fülük figyel.

Végre kattan a kapu, de a legény még visszanéz.

A leány már a tornácban villan s utána pára tódul a házból.

Indulna felfelé vidáman, de akkor csak megáll...

Azok ott állnak az úton türelmesen, mint három fa.

Megnézi őket bizonytalanul, aztán lassan, tempósan szivart csavar. Vigyázattal méri a dohányt. Pedig hideg van, cudarul hideg. Tétován végignézi az utat lefelé is. Dehát ő felszegi. Aztán gyufa után kutat. Bár jól tudja, melyikben keresse, megmatatja a másik zsebét is. Áttól megnyugszik s most már határozott. Rágyujt, elteszi a gyufát s megindul keményen. Még dúdolni is rákezd, ahogy a vizitából jövőnek illik...

Édesanyám rózsafája,
kihajlott a nagyutcára.

Azok ott hárman nem moccannak.

Kihajlott a nagyutcára,
a legények bosszújára.

Odaér.

A három közül kiválik egyik s lomhán eléje áll.

— Állj meg már, testvér.

A másik kettő lassan kerül két oldalra.

— Mit akarsz, testvér? — nyugodt a hangja, mint egy köszönés.

— Semmit, testvér, csak hol jártál ilyenkorig?... — Utána nagyot szív a cigarettájából, mert ő is cigarettázik.

— Az az én bajom, testvér.

Csendesen beszélnek s komolyan, mintha csak az időt osztanák meg így szépen, közösen.

Az alszegi eldobja a szivarat, még el is tapodja, aztán felveszi a fejét:

— Na, hogy ne járjál oda többet, testvér! — s avval már üt is keményen, ökéllel.

A legény beletántorodik. — Ez mért volt? — S benyul a zsebébe... Csak a másik kettő, mint két medve már rája is dobban. Inog egy darabig, nem tudja kivenni a kezét. Hiába küzködik, a földre sodorják, az út szélére.

S nem tudja kivenni a kezét.

Szó sem hallatszik, csak az ütések suppanása. Kucsmája messzi gurult, az is csupa vér; bicsakfokkal ütik a fejét.

Végre kiszabadult a keze s a bicska... Hasad a posztóujjas...

— Megszúrtál, testvér! — dühödik az egyik.

Ezzel időt nyer s elgurul hamar tőlük. Felszökik s forog kereken, mint a pereszlen.

Újra posztóba akad a bicska...

Egyik azok közül keresztül ugrik az árkon s ropog a kerítés, ahogy karót szakít le róla. A másik kettő újra nekimegy a bicskásnak...

De ez meg most kiugrik közülük s véresen, hajadonfőtt szaladni kezd felfelé.

Azok utána, hogy dobog belé a nagy út...

A karó éri el hamarébb. Keresztül suppan a fején, hogy oldalt tántorul nyögve. A másik ütés leveri lábáról s ráugranak egyből, futásból.

— Ne öljetek meg, testvér!... — fogja most már könyörgésre, de csak tapodják, tiporják egyre jobban.

Mikorra otthagyják, alig bír lábára állni. Egyik kapu mellé támolyog s leül a kicsi padra. — Azt a szentséges!... a többit csak nyögni tudja. Szájából, fejéből ömlik a vér. A keze is csupa vér...

Azok ott hárman már mennek is lefelé. Mennek és nevetnek cinkosul. Inyükig nevetnek. Foguk fehérlik a sűrű bajusz alatt. Egyikük felveszi az úton maradt kucsmát s lemennek a ház elé. A lányos ház elé, szembe az ablakkal. Ott egyszerre kezdik rá és csúfondárosan:

Szárad a bokor a tetőn,
száradjál el, szép szeretőm!

Még dobogtatnak is nagy kedvükben...

Száradj, szikkadj,
ragadj, hervadj,
száradjál el, ahol most vagy!

Nevetnek s úgy fújják. Aztán az egyik jól kezébe fogja azt a gazdátlan kucsmát:

— Ámálka! — kiáltja — Ámálka, te!... Kell-é felszegi sapka?... Nesze, lelkem, babusgasd! — Azzal úgy bevágja a tornác sötétjébe, hogy csak úgy puffan.

Aztán elindulnak újra lefelé. Mennek összefogózva s énekelve; csak most immár elnyújtva fujják:

Jaj, de bajos a szerelmet titkolni...

* *
*

Május van, gyönyörű reggel. Szellő lebben a földeken, a fiatal árpa lesimul, mint cirogatott macskán a szőr. Ha macska volna, most dorombolna is ez a határ. Az út, mint leejtett pántlika s rajta keresztjáró menet. Búcsúsok. Alfalviak. Vagy kétszázan. Elől négy-öt kereszt s Mária-zászlók. Legények viszik, fekete legények. Keményen tartják, büszkén, magosan. Utánuk ministránsfiúk csengetyűvel. Aztán a pap, miseruhában, oldalt tőle a kántor. Aztán férfiak, asszonyok s rikít a sok csíkos rokolya. Lassan haladnak, ünnepélyesen s énekelnek elnyújtva. A férfiak dörmögve, az asszonyok élesen, de egyformán színtelenül. A kántor kezdi az ének új sorát, ők rögtön utána rá, furcsán vontatottan:

...Ékes virágszál,
kit szent Anna szült...

S hovatovább mind színtelenebbűl. Egyik versszakot a másik után. És ki nem zökkennek a lépésből s abból a furcsa ritmusból. Énekük változik, de hangjuk egyforma marad, arcuk mind merevebb. És semerre sem néznek, csak gépiesen előre.

Egy száraz kis öregasszony is fújja, s lépése ütemére ingatja fejét:

Ó, áldott szűzanya,
mennyei szép rózsa...

Két kezét mellén összekulcsolva tartja s meggörbült ujjai között fekete szemű olvasó.

Ó, életünk reménye,
lelkünknek ékessége...

S nagyon lassan haladnak Szárhegy felé.

Egy útszéli keresztnél megállnak, meghajtják a Mária-zászlókat. Aztán elérik a falut. Ott zeng-kong a harang. Az utak tele búcsúsokkal, néppel. Lobognak a Mária-zászlók. Koldusok mutogatják kificamított tagjaikat, s mindegyik fújja a maga mondókáját. Cigányok is vannak, kolduló cigányok. Egy asszony maga mellé rántja leánykáját. — Itt ülj!... Ellopnak, aztán sírhatsz! — azzal énekel tovább.

Benyomulnak a ditróiak közé. A remeteiek fejüket csóválják éneklés közben, csakhogy kevesen vannak. A szárhegyiek vannak legelől.

Indulnak a kálváriának. Az alfalviak előbbre törnek, egy vonalba Ditróval. A férfiak húzódnak kereken a keresztek köré. A pap már nincs közöttük, kivált még az aljban. Nyomulnak fel a meredeken, a remeteiek lemaradnak egészen.

A szárhegyiek elállják az utat. Az alfalviak megtorpannak kissé, s így a ditróiak kerülnek legelőre. De csak egy darabig... A szárhegyieket nyomni kezdi a kétszáz, azokat a remeteiek s így Ditró oldalra szorul. Abba is hagyják az éneket s tömörülnek dühösen. A kálvária útja mind meredekebb és szűkebb... A ditróiak, mint eleven fal törnek fel szívósan. A szárhegyi kereszt meg is inog bele. A ditróiak félre nyomják őket, az alfalviak meg másfelől szorítják. Fej fej mellett haladnak, mint egy konok ék. Kinek a keresztje kerül fel leghamarább... Már énekszó sem hallatszik, csak feszülnek egymásba. Tipornak a lábak s a Mária-zászlók inogva bukdácsolnak. S ebben az iszonyú présben hangtalanul érlelődik a düh.

Szárhegy valahogy mind hátrébb szorul. Alfalu s Ditró megelőzte. S ekkor csak szétterül köztük a düh. Ökéllel kezdik csépelni, vágni maguknak az utat s a ditróiak vissza örjöngve, egy embergomolyag lesz az egész búcsú. Eleven gát, melyből karok nyúlnak ki bőszen s csapnak le kíméletlenül. És lebukik az egyik ditrói kereszt és tiporják keresztül az elesett legényt. De hangtalanul folyik az egész. Az alfalviak, mint a veszettek, tapodják magukat előre s egy asszonyról hersegve szakad le a szoknya.

A keresztek lebuknak, majd újra lebbenve szállnak, mint a varjak a szélben, s végre elől lebeg az alfalvi kereszt, egy... kettő... majd mind a négy, s a Mária-zászló is. Ők értek ki elsőnek a kálvárián. Tépve, lihegve, de ujjongva mennek s ujjongva énekelnek:

Ékes virágszál,
kit szent Anna szult

Csengve szól a harang ott fent a kálvárián: és az úton ott fekszik széttaposva az a száraz kis öregasszony, rajta valamivel feljebb egy félig meztelen asszony, majd vérében ázva a ditrói legény.

1941

HURCOLKODÁS

ÚGY ÉLTEK VERÉBMÓDRA. Egy cserép alól, más fedél alá. A Szamos-utcából a Görbe-utcába. De már karácsonykor ott is felmondtak nekik. Alig tudták kisírni, legalább újévig maradhassanak...

Újévkor aztán elhurcolkodtak a Virág-utcába valami Kuji úrhoz. Leghátul volt ott egy kis lyuk, hogy azután már csak az árnyékszék következett. Hideg egy szoba volt. Ujjnyira harmatozott minden reggel a fal, fáskamara lehetett azelőtt, vagy mi. A deszkafal éppen, hogy csak le volt vakolva. A padlás le sem tapasztva s egy rongy kis dobkályha csak vitte ki a meleget, mind dughatták fával.

A hideg még hideg, de étel se volt mindig. A tizenhatéves Bélus féléve, hogy nem keresett egy darab kenyeret. Inasnak állt be nagy bolondul az anyja keserűségére.

— ... Három évre szegődött tiszta ingyen — panaszolta is az mindenkinek — eddig még megvoltunk úgy ahogy, csomagot hordott, ezt, azt, ha sokat nem is, de csak hozott. Most állt belé a fene nagy létére — siránkozott. — Én csak hordjam az újságot, járjam az őszert s ő csak inaskodjon, az úrfi... Nyüvi

le magáról a gúnyát, az anyja csak szerezze ki. Dolgozik másnak ingyen... Az övének dirigáljon az is, ne más kölykét nyúzza... Mert hóhér az is, nem egyéb.

Igazat adott az egész utca, csak a fia nem.

— Maga nem akarja, tudom, labdaszedő legyek, azt szeretné, mindenki rongyosa. Hogyne!... — makacskodott érthetetlen módon s nem hallgatott az anyjára, inaskodott tovább.

Ilon a másik. Valami ládagyárban dolgozott s ott kellett, hogy hagyja. Azóta vizet árult egy moziban. De ott annyit sem keresett, hogy egy rongyot megvegyen magának. Neki is az anyja kellett, hogy kiszerezze. Mert egyedul csak az oregasszony hordott a házhoz. Mint a gyujtő egér, futkosott-kajtatott. Útról, szemétről, összeszedett mindenunnen mindent. Aztán kivitte, eladta, csereberé te az őszeren. Azonkívül bejárt, újságot árult, hogy valahogy kikeresse a mindennapit. De már házbérre nem tellett soha. Egy évben hatszor is koltózkodtek.

Most újévkor odaköltöztek hát Kuji úrhoz. Igen, de alig mult el január s a február fele, már Kuji úr is kimondta szigorúan: — Elsejéig, tovább semmit!... Nem mondja, sajnálja, de hát ő miből éljen?... Ő jó ember, higgyék el, de negyven évig volt a más kapcája, kínlódott világéletében, hogy vénségére nyugodtan élhessen. S hogy éljen, ha a lakó nem fizet. Akkor mért kínlódott?...

A szegény asszony végighallgatta turelmesen s a végén rákezdte, már csak szokásból is:

— Szánjon meg minket, Kuji úr, szegényeket. Mosni megyek, Kuji úr, s a lányom is keres. Fizetünk mi, kérem, s az isten is megfizeti...

Fújta, akár a vedlett koldus.

Kuji úr egészen megijedt tőle. — Ez bogáncs — gondolta s mérges lett bele. — Ő jó ember, hangsúlyozta ismét, de ami sok, az sok. Elhagyja, amivel tartoznak, s ülhetnek még elsejéig, nem bánja, de aztán sipirc!... Igy mondta: Sipirc!... Avval otthagyta az asszonyt.

— Kutyaszívű! — szídta az magában.

— Az utcára lök, azt mondta... — adta le a leányának is délután.

Ilon vállat vont és sietett enni, hogy mehessen vizet árulni.

— Megint ez van?!... — turkálta a kozmás ízű rántáslevest.

— Honnan adjak, te, miből?! — fortyant fel az anyja. — Tíz újságot adtam el ma, mit gondolsz, szakad le a lábom... — Hirtelen eszébe jutott valami. — Né! — tűrte le a két szárból összetákolt nádlábrisnyáját s lábahúsán két vörös pontra mutotott. — Látod?... Bemegyek egy helyre — magyarázta, — kiáltom az újságot, hát a kutya nekem... Akkora sem volt, mint az öklöm... Még azt mondja egy nagysága, mért hergetem...

— Rúgja fel máskor... Rúgja fel, hogy hengeredjen! De előtte rúgja fel! — ugrott ki Ilonból a harag. — Azt hiszik, más kapca! — izgalmában kilöccsintette kanalával a levest.

Az anyja aztán újra Kuji urat kezdte átkozni. Könnyített a lelkén.

Este a fiának is eléhozta.

Az fáradt volt, hogy csak morgott. — Ő nem cipekedik! — ígérte előre. — Cipekedik ő eleget...

— Mert kellett neked inaskodni! — csapott le rá rögtön az anyja.

S majdnem összevesztek.

— Hát aludni se hágy? — ült fel Bélus a diványon. Az anyja elhallgatott, csak magában zsörtölődött sokáig.

Másnap aztán minden lakáskiadó cédulát végigsillabizált a külvárosban. Oszeri ismerőseitől egyebet se kérdezett, csak lakást. Végül a hónap legvégére kikurkászott egyet, egészen a szőlők alatt. Furcsa ház volt, cégér egy állapotban. Egy szobából állott egy gazos kert szélén, a kátránypapír kövekkel volt kirakva rajta. Dehogy tetszett neki, jaj, dehogy is tetszett. Csak hát itt volt elseje, s Kuji úr dühöngött, nem egyéb.

Felpénzt adott hát rá, s vitte a hírt haza: — Van

lakás! — Mire hazaért, gondolatában már ki is szépítette.

— Szép nagy szoba — dícsérte a leányának — világos, házigazda nincs, oda öntheted a vizet, ahová akarod... Tyúkot tarthatunk, te, s malacokat. — Egész belejött a beszédbe. — Lesz zöldség, szilvafa is van kettő. Megvesszük, befőzzük... Tiszta szerencse, azt mondom.

Este aztán kijelentette:

— Holnap költözünk.

Bélus, aki már feküdt, csak felült. — De holnap vasárnap...

— Legalább segítesz.

— Ki?... — ugrott az fel a díványról. — Hogy még vasárnap is dolgozzak?... Nem gondolja, hogyne!... — kiabálta. Tele volt gonddal, bajjal. A mester ma szégyenszemre a fülét húzta mindenki előtt. Minden búja kitört belőle. Ordítozott, hogy hagyjanak békét neki.

Az anyja csitította, szidta, hallgasson már, ne hallja mindenki, legalább annyi hasznát vegye, hogy segítsen valamit a háznál, ha mást nem. Más ekkora bitang eltartja már az anyját, vagy legalább is segíti. — Neked coki, amíg én ruházlak! — fogta el a düh az öregasszonyt.

A fiú erre csak kiment az ajtón, úgy rongyos alsóban s állt a hideg köveken, konok-dacosan.

A megijedt anyja mind hívhatta — gyere be, te, meghülsz, te — állt összeszorított szájjal s meg se mozdult.

Ilon is kérte. Az anyja már rimánkodott. Mind csak hiába. Végül húzni kezdték a karjánál fogva.

De kirántotta magát vadul.

— Eresszen engem, eresszen!... — kiabálta durván, bár szeméből szivárgott a könny.

Álltak mellette tehetetlenül.

Igen, de nyikorogni kezdett a Kuji úr ajtaja.

Befutottak mint a megijedt egerek. Az öregasszony még a lámpát is elfújta hamar.

De semmi sem volt, csak a csendesség.

— Mert megölöm magam! Meg én! — tört ki az

anyjukból olyan panaszosan, hogy a fia is megijedt belé.

— Ne izéljen na, ne izéljen — szállt le a diványról. — Maga mind szid, igen... — mondta engesztelőn.

Erre Ilon is sírni kezdett.

— Nem szidlak én, ne félj... — szipogta az anyja. — Majd szid más, hadd el.

— Igen, de maga nem akarja, hogy ember legyek... — kesergett a fia.

Az anyja nem szólt rá semmit.

Hallgattak, csak Ilon pityergett mindegyre.

— Eridj, feküdj le már! — küldte az anyja.

— Igen, de jöjjön maga is, mit ül itt — sírt fel az újra.

Leteküdtek.

És reggel Bélus szó nélkül várta, hogy mit kell segíteni.

Anyjuk átvitte őket az új lakást rendbehozni. Csak nézték, mikor odaértek.

Az öregasszony nyugtalanul figyelte őket.

— Jó ház, ha rongyos is — magyarázta buzgón — nyár jön úgyis, nem igaz? — kérdezte csendesen.

De neki is elhervadt a buzgalma hamar.

A kályhán se plattni, se cső. A padlón több a lyuk, mint a deszka. Egyik ablak rámástól hiányzott, a fal füstös, piszkos.

— Majd csak lesz valahogy — sóhajtotta. Aztán elszalasztotta Ilont budai földért s háromra festékért. Ő maga elment plattnit és csövet kérni kölcsön. Bélus addig az ablakot próbálta megtákolni úgy, ahogy.

És sütött az áldott márciusi nap és telt a drága idő. Eljött a dél s még mindig félben-szerben voltak a házzal.

Bélust ekkor hazaküldték, szedje szét az ágyat s pakoljon a sifonba, ami oda elfér. Stráfot ma nem lehet kapni, pénz úgy sincsen, áthordozgatják kézben — mondták. Nincs messze. Öt utca az egész.

Bélának nem kellett sokat kínlódnia az ággyal. Egyet mozdított rajta s széthullt darabokra. De már

ringy-rongy annyi volt, hogy nem fért el a sifonban fele se. Azt sem tudta, hova gyúrja be őket. Rosszkedvében csak dobálta összevissza.

Jött aztán az anyja is Ilonnal, segíteni.

S pakoltak.

Rossz ládába, kosárba, szatyorba, annyi volt a kacat, hogy nem volt mibe tegyék. Anyjuk a sok ószerre járkálással rakásra gyüjtött üres üveget, bokszos skatulyát s mindent. S ragaszkodott mindenhez fösvényül.

— Mit tudjátok ti, miből él az ószeri szegény, — szidta őket, ha valamit félrerúgtak, hogy, hát ez mire jó?...

Azok már egészen ingerültek voltak. Összegyűlt előttük minden szegénységük. Egyik sarokban egy szatyorra való dugóra akadtak.

— Egy jó asszony adta — magyarázta az anyjuk — két hétig mind hurcolta szegény, a kutya se vette. Nekem adta a végén, ne cipelje még haza... Milyen a szegény? — vonta meg a vállát — örül, ha egy kicsi ingyenhez jut, hát hazahoztam. — Elhallgatott, s mikor látta, hogy azok csak teszik-veszik a dugókat, rájuk hagyta, hagyják ott, maradjon Kuji úrnak.

Kiöntötték hát egy félre sarokba.

Délután lett, mire cipekedhettek végre. Hurcolkodtak aztán verébmódra.

Előbb a sifont vitték. Bélus elől mind nem tudott menni. Ilonnak meg nehéz volt, hogy csak dülingézett. Nem jött a lépésük sehogy. Veszekedtek mindegyre.

— Ne nyomj, te. Mit nyomsz?!...

— Hát nem te ráncigálsz?!...

Minden sarkon megálltak s a végén már etették egymást a fenével.

Anyjuk a hátuk mögött jött megrakodva. A sok vasárnapi nép szinte mosolyogta őket.

A negyedik hozatalra már este lett. Az ágydeszkákat vitték s az ócska diványt.

Az ötödik út közepén egyszer csak érzi Béla, hogy megy szét a motyó s hát hull ki belőle a sok dugó...

— Na, ugyi, hogy elhozta, ugyi!... — meredt az

anyjára s hirtelen egy villanyfa tövébe borította a sok dugót.

— Hadd ott, bánom is én... — motyogta az anyja — préda vagy, mint apád volt... — tette utána s a lakásig mind egyet mötyögött.

Közel éjfél lett, mire végére értek a sok mindennek. Nem volt már, csak az utolsó hozat. Cseber, tekenyő, vagy két öl aprófa, meg a porcelánnemű. Három fületlen bögre, vagy négy mélytányér, a lámpa s az ecetes üveg. Ezeket egy szatyorba pakolták, hogy össze ne törjön. Az aprófát karikába kötötte Béla, összefűzte a szatyorral s mint az átalvetőt, a vállára vette. Egyik kezébe csebret, a másikba egyebet erőszakolt még az anyja. Ilonnak a tekenő jutott. Az öregasszony a mosófazekat cipelte megrakva üres üveggel.

Kuji úr ingbe-gatyába, mint a hörcsög tette be utánuk a kaput, elég volt már a cigánia, mondta, ne éjjel járjanak, mint a baglyok.

Az utcán nem járt senki, csak ők. Az ablakok feketén vakoskodtak. Bélus hátán kocogtak a csuprok. Kezét húzta a cseber, vállán csúszkált a szatyor, hiába igazgatta.

— Összetörik, te, összetörik... — szólt rá az anyja minden csörrenésre.

— Törjön!... — mondta ki kurtán. — Mert mindjárt odacsapom az egészet!... Hogy kelek én fel, igen?... Más alszik régen — tört ki még dühösebben. Megcserélte a csebret s cipelte tovább nagy mérgesen.

Az anyja már szólni se mert.

Az Ilon fején is nehéz lett a teknő. Igazgatta szegény minduntalan.

Egyik villanyfánál Bélus eléje állt ingerülten.

— Igazítsd meg, te!... — tartotta oda a szotyrot.

— Igazítsd... — kerülte ki Ilon.

— Na, hogy egyen meg a fene!... Hogy az e... meg! — szidta a fiú.

— Téged! — mondta vissza kurtán.

— Odacsapom, hogy szétmegy!... — rántotta dühösen helyre, de olyan dühösen, hogy csak roppant a spárga s a szatyor lesuppant nagy csörömpöléssel.

— Jaj, marha! — szörnyülködött Ilon.

A fiú csak állt s nézte a széttörött csuprokat. Olyan düh fogta el, hogy hirtelen lecsapott mindent, ráugrott a szatyorra s taposott ott mindent diribdarabra.

Ilon ijedtében szidni kezdte, az anyja csak állt a kezeit tördelve és sikítozott.

— Tróger, te tróger! — Hirtelen fát kapott fel, hogy üsse.

A fiú félreugrott előle, akkor nagy dühében kővel dobálta.

— A bánat lepje el a lelkedet! — átkozta. Aztán letérdelt a szatyor mellé és sírva keresgélte a csuprait. — ... Né, a lámpa is ... — sírta — a tányérok! ... Megölöm magam, óh megölöm magam! ...

Ilon ott sírt mellette.

A fiú a villanyfa alatt állt, lehajtott fejjel.

Az anyja sírva átkozta, szidta.

— Az isten szomorítsa meg a szívedet!...

Aztán már csak nyögdösni tudott.

A fiú dacosan felkapta a fejét, de aztán még lejjebb engedte kókadtan s csak nyeldeste a könnyeit mindjobban.

Az anyja csak nyöszörgött: — Tróger ez, tróger... — ismételte szakadatlanul.

A fia csak nézte szomorúan, aztán odament lassan.

— Édesanyám! — kezdte, s komoly volt az arca, könnyesen komoly. — Ne izéljen, na! — kérte. Hallgatott egy kicsit, azután kimondta: — Sze nem megyek be holnap, ne izéljen, nem leszek inas...

1941.

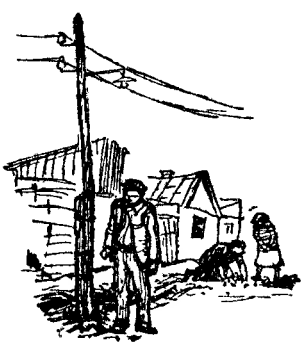

A TEJESEMBER

A SZEGÉNYSÉGNÉL csak a betegség ha roszszabb. Mi meg szegények voltunk, olyan szegények, hogy egyebünk sem volt, csak étvágyunk. — S hiába, hogy „a szegénység nem szégyen" — mi szégyeltük biza, titkoltuk. Takartuk a világ szemét, hogy úgy mondjam, ha nem is volt háta az ingnek, nyakkendőt kötöttünk. Polgári sorsból estünk mi nagyot. Apám nem törődött már semmivel, megtört testben, lélekben, mi nőttünk burjánmódra, senki számára. Anyánk ügyelgetett ránk csodálatos módon, hogy el ne essünk végkép.

Brassó szélén laktunk akkor s biza elég szűken. Hatan egy szobában. Kutya dolgunk volt. Tél, február közepe, hideg nagy, fánk semmi, csak ha a Cenk oldaláról hozogattunk lopva. Többnyire az ágyban ültünk állig takarózva. A koszt is gyenge volt, azt sem tudtuk jóformán, miből élünk. Csak bátyám dolgozgatott valami gyárban csipp-csuppért, de azt is kiszedegette előre bonban. A fogaink belelódultak már a sok szigorkodásba. Kesereghettünk dologra erősen, mert munka az nem akadt. Egyebet sem csináltunk hát, csak kajtattunk étel után, mint a

téli egér. Csupa önvédelem volt az életünk, nem nagyon válogathattunk, hogy hogyan éljünk. Már karácsonyig is furcsán éltünk.

Novemberben öcsém kicseppent a lemezgyárból. Ő bánta legkevésbbé. Gyerek volt, gyenge s az a sok munka kegyetlenül nehéz. De anyám sírt-rítt, jajongott. Az öcskös végre is nagyot gondolt. Mért fizette ő azt a sok betegsegélyzőt? Legalább annyi haszna legyen... Bevett egy csomó kinint s beteget szimulált.

Izgult aztán nagysápadtan az ágyban, mikor a szigorú, gyanakvó orvos kopogtatta, vizsgálgatta. Dehát amúgy is olyan sovány, vékonyfülű fiú volt s úgy tudott köhögni, de úgy...

Az orvos végre is receptet írt, pihenőt rendelt s elment.

Mi meg kacagtunk, örvendtünk bolondul.

Egy hét mulva mehetett anyám a táppénzért. Kikapta rendesen. És kikapta rendesen hétről hétre majdnem karácsonyig. Akkor egyik nap a kikuldött betegellenőrző csicsonkázva kapta öcsémet az utcán. Dehát tud egy gyerek mindcsak ágyban, vagy csak házban is ülni, ha egyéb baja nincs, csakhogy éhes?... Csicsonkázott az utcán.

Nagy dolog lett belőle. A betegsegélyző megvizsgáltatta a dolgot, hogy még az orvosnak is baja lett. (Képzelem, milyen gyanakvó doktor lett még csak azután belőle.) Öcsémre akkora büntetést róttak, hogy csak lett volna miből fizetgetni. Már börtönt is emlegettek. Anyám éjjel-nappal siratta-féltette a fiát. Mi meg szégyeltük a csalást; de hogy szégyeltük...

Elmaradt hát az orvos s el a táppénz is. Pedig azután még inkább szükség lett volna rá. Öcsém, nem tudom, a csicsonkázásban, vagy a falopásban, de olyan hűlést szerzett, hogy csak fetrengett a láztól és tavaszig köhögött belé. Dehát ki merte volna még egyszer a betegsegélyzőt hívni; igaz, a könyvét is elvették.

Kikoptunk hát a táppénzből s januártól csak az a két liter tej tartotta bennünk a lelket, amit egy türkösi csángó hozott hitelbe minden nap. Anyám

szerezte ezt az embert, ő tudja, milyen nehezen. Gyanakvó volt és szegény ő is. Kondérokban cipelte be a tejet minden nap. Két tehénkéje volt, azokból élt. Tele volt adóval és sunyisággal. Szinte gyűlölködve nézte, mikor kilenc óra felé, minket még mindig az ágyban kapott. Látszott rajta, irigyeli a nagy uraságunk. Mit tudta ő, mi hogy van. Mi meg, ahogy elment, ittuk meg a tejet hidegen, nyákig takarózva s mégis dideregve. Úgy vártuk minden reggel, mint gyermek az anyját.

Az első hetet anyám, máig sem tudom miből, talán párnát adott el, de kifizette. De már a második héten elmaradtunk a fizetéssel. — Majd a jövő szombaton... — biztattuk nagy igyekezettel.

Meghökkent, de hallgatott. A harmadik héten már karimájáig sem mérte a lábast s alig köszönt, mikor ment ki.

És mikor szombaton újra csak nem fizettünk, már nem tágított. Kérte hangosan, hogy csak fizessünk biza, sze drága a széna, aztán sok az adó.

Csak lett volna miből.

— Jövő szombaton most már biztosan megadjuk... — ígérte rábeszélően anyám.

Morgott, morgott, de valahogy belenyugodott s hordta még egy hétig a tejet. Mi már visszautasítani sem mertuk.

De mikor aztán a másik héten sem tudtunk fizetni, hát elkezdett káromkodni, hogy mit gondolunk mi, mért eteti ő a marhát, koptatja a lábbelit, ha meg tudtuk enni, fizessuk is ki.

Mi szégyeltuk eleget, de nem volt, mit csinálnunk, minthogy a másik hétre ígértük megint a pénzadást.

Valahogy újra elment, de tejet nem hozott többet.

És eltelt az a hét is. És jött a szombat. Tőlünk reggel korán már ment, ki merre látott, csak hogy otthon ne kapjon a csángó.

A másik héten aztán minden reggel lestük, mikor jön és bujtunk, amerre tudtunk, vagy bezártuk az ajtót, hogy nem vagyunk otthon.

Különösen szegény anyámnak volt már nagy gya-

korlata az efféle búj kálásban. Ahogy zörrent a kapu, hogy valaki jön, ő már a sifonban volt. Még annyit odasugott nekünk — mondjátok, hogy nem vagyok itthon — azzal már húzta is magára a sifonajtót. Apám, ő inkább kimenekült, ha tehette, a házigazda, fűszeres, vagy más ilyen elől.

Na, egyik nap úgy délfelé ülünk bent négyen a szobában. Apám, anyám, én s a húgom. Anyám éppen azzal próbálkozott, mit lehetne főzni babérlevélből meg köménymagból. Egyéb semmi nem volt csak még egy kis fa. Hát egyszer csak bukik be öcsém az ajtón, hogy — jön a tejes!...

Anyám rögtön a sifonnál termett:

— Mondjátok, hogy nem vagyok itthon — súgta nekem s már el is tűnt a silány ruhadarabok között. Apám már nem tehetett egyebet, elfeküdt az ágyon, mint aki alszik. Mi meg néztük az ajtót.

Az biza kinyilt s jött bé a csángó, de olyan dühösen, hogy csak nem is köszönt.

— Hát, mondja az úr, mi vagyok én, a kutya istenit!... — kezdett kiabálni az ágy felé.

Apám rögtön felült nagy pirosan. Láttam, szégyenkezik nagyon.

— Izé, na, kifizetjük kérem, csak...

— Mi csak?!... — vadult meg az ember. — Nyakkendőt tud kötni, de a tejemet nem tudja kifizetni!... Miféle urak maguk? — kiabálta.

— Kifizetjük, jóember — csendesítette apám — csak a... csak a feleségem izé, a piacra ment, nála van a pénz... Majd holnap... — s még jobban elpirult a hazugságba.

Jaj, dehogy csendesedett a csángó. Ordított, hogy őt ne bolondítsuk, nem lopta ő a szénát, ha nincs itt a nagysága, hát vár ő estig is, ha kell.

Avval megállt az ajtó előtt nagy dühösen s nézett minket szinte gyűlölettel.

Apám csak ült az ágyon, mi hallgattunk az asztal mellett, anyám a sifonban.

Jó darabig csend lett, kínos, lassú csend. Öcsém nem is bírta ki. Szépen felkelt az asztaltól s lassan kiment. Az ember zörögve vette félre a kondérjait.

Hát az ajtónyikorgás utáni csendben csak látom, megmozdul a sifonajtó, kinyílik, kidugja anyám a fejét s kérdi nagy örömmel:

— Na, elment?!

Aztán csak meglátta az embert, aki állt nagy csodálkozva s egy kicsit bambán. De a csodálkozás után rögtön kétfelé szakadt a szája s elkezdett nevetni.

— Hát megjött a nagysága?... — kérdezte s zötyögött a kacagástól.

Én sem bírtam komolysággal, kacagtam. És nevetett apám is az ágyon.

Anyám is mosolygott kényszeredetten, zavartan. Lassan kijött a sifonból. — Izé, na... — motyogott, maga sem tudva, mit mondjon. Mosolygott hol az emberre, hol ránk. Aztán csak leült a székre, ráborult az asztalra s elkezdett sírni csendesen.

Mi elhallgattunk s néztük. Néztük sokáig.

Egyszer aztán megszólalt a csángó:

— Ne tessék, na... Izé, nincs baj... A fene tudta, hogy maguk se urak... — tört ki hirtelen. Aztán állingált zavartan. — Eljövök majd a jövő héten — szólalt meg végül. — De aztán megadják, ugye? — kérdezte komolyan... De csak elakadt a hangja, ahogy síró anyámat nézte. —...Rossz a nyomorúság biza... Jaj, mert ... — változott hirtelen haragosra a hangja, de csak elnyelte, amit mondani akart. — Hoznék egy kis pityókát, ha nem restelnék — nézett még egyszer anyámra. Azzal összeszedte kondérjait és lassan és nagyon komolyan kiment.

1941.

BÉRESEK

— ... MINDÉG A MÁS ÖKRE végénél cselédkedni, utolsó mesterség az... — panaszolta sokszor odahaza az öreg Jóska.

— Jó az isten, majd csak lesz valahogy — bíztatta meg ilyenkor istenes felesége, a sok dologba megpúposodott öregasszony.

— Lesz, lesz — biggyent el az öreg — még meg is halunk, ugyi — legyintett. — Jobb az ökörnek, hidd meg, azt legalább etetik... Mert egyszer, nézd csak meg, mit csinálok!...

Hát lehetett is az öregnek panasza bőven. Rossz helyen béreskedett, fene rossz helyen. A méltóságossal ugyan még ki lehetett jönni valahogy, de a tisztartóval már bajosan. Beleszokott az már a hivatalába, mint a kuvasz a kutyaságba. Még verte is a bérest, ha olyan kedve akadt. Kisisten volt, nem egyéb. Ki mert volna szembeszállni vele?... Senki. Ha csak egyet mukkant is akárki, már csapta el.

S mégis megesett az is. A szembeszállás. Meg az. Eleinte hinni se merték, azután meg naggyá fújták a dolgot. Nőtt az s színesedett, mint a buborék. Ráfogták, hogy Biri Péter, a rongy béres, megverte

a csupa büszke tiszttartót. — A földre verte s ott is ütte... — dicsekedték örömmel.

Nem volt igaz! Biri Péter tagadta is eleget, de már neki sem hittek. — Lefizette szégyenébe — mondták. — Megérdemelte, jól tetted — sugták oda neki még azután is sokszor. Addig, addig, hogy a katonaságtól nem rég szabadult legény is a végén már csak félszájjal beszélt, titkolózott, mint aki csak nem akarja mondani. Tetszett neki, hogy kinek tartják.

Pedig az egészből csak annyi volt igaz, hogy szembeszállott a nagy kövér emberrel, mikor az ráemelte a botot.

Úgy történt, hogy egyik nap szürkület felé csúnya nagy esőt adott az isten. Biri Péter csuromra ázott az ökrök mellett, ahogy hozta be a nagy szekér sarjút. A mezei út fogta úgy a szekeret, hogy púposodtak az ökrök. A faluhoz közel aztán az első kerék beásta magát egy akkora vágásba, hogy agyig. Az ökrök fújtak, faroltak, Biri Péter rekedtre ordította magát s mind csak hiába.

Állt, nézte a kereket s az eget. Gúnyája vizes, ő éhes s né, itt fogja a sötét.

— Csá, hogy a mennybéli úristen... Csá te, szeeste van!... — hajkurászta az ökröket mérgesen. — Hó, te, hó!... — állítgatta aztán, mert azok ráigyekeztek a rúdra, hogy csak ropogott belé.

Aztán megint csak állt-várt, szidta hol az ökröket, hol meg az istent. Úgy kapta ott a tiszttartó, aki hazafelé jódögélt éppen.

— Mit csináltál, te, mit csináltál?!... — kezdte rá mérgesen.

A legény felmutatott az égre.

— Az ott fenn, az csinálta... — s káromkodott pogányul.

— Indíts, ne pofázz! — szólt rá kurtán a nagy vastag ember.

A legény cserdített, kiabált, az ökrök dőltek a húzásnak, mélyedtek a sárba.

A szekér csak nem mozdult.

— Állj elébük s oldalt húzasd, marha! — kiáltott a tiszttartó. — Oldalt, te, oldalt!...

A legény bokán felül állt a dagadó sárban. Az egyik ökör majd térdre bukott az erős húzástól.

A szekeret fogta a föld.

— Állj innét, te!... Állj, mert!... — ordított a tiszttartó s lökdöste a fiút félre onnan.

Az húzódott hátrább.

A tiszttartó állt most az ökrök elé s csavarta a rudat mindjobban.

Az ökrök faroltak, cuppogtak, a szekér hátulja magosodott s az első kerék még jobban nyomult a sárba.

— Bíztasd őket, mit állasz!... — ordított a tiszttartó.

A legény cságatott, emeldeste az ostort, a szekér egészen megdőlt s a rúd csak nagyot roppant gyászosan.

— Mit csapdosol, te, mit csapdosol!... — ijedt meg a tiszttartó s faroltatta az ökröket vissza nagy hamar. Aztán nézegette a rudat félősen.

Meg volt biz az repedve tőből.

— Mindég csak a kár, a máriáját... — ordította. — Mert holnap elcsaplak, az istenedet!...

A béres megrándult.

— Csá nye!... — csapott az ökrökre, hogy valakin ő is bosszúját töltse.

— Mondtam, hogy ne csapd!... — meredt rá a tiszttartó s a botot is felemelte rá.

Biri Péterből, maga sem tudta, hogy, csak kiömlött a harag.

— Ide ne, tiszttartó úr!...— kapta ki a sarjuk közé szúrt villát. — Ide ne, mert!... — Többet nem szólt, csak markolta a nyelet. Feketedett a szeme s a szája összeszorult vékonyra.

A tiszttartó bele is hökkent.

— Csendőrkézre adlak, bitang!... — igérte ijedten s hadonászott a bottal. Csak hadonászott a bottal. Csak hadonászott, ütni, azt nem mert.

A legény állt konokul.

A tiszttartó belezavarodott a mocskolódásba.

— Hányd le, húzasd ki, de haza hozd, mert!... — parancsolta szigorúan. — Kicsi legényt csinálok én

belőled, ne félj! — fenyegetőzött még hatalmasan s azzal ott hagyta.

A legény nézett utána komoran, keserűen.

Későre kerult csak haza, de sarjú nélkul. Lerakta s otthagyta az út szélén haragjába. Nem bolond éjjel is dolgozni. Igy is elmult éjfél, mire ledughatta magát a vackába. Aztán úgyis elcsapja, gondolta keserű egykedvűen.

A tiszttartó el is csapta. Még a bérét sem adta ki. — Fizesse meg a rudat!... — mondta.

A fogát csikorgatta szegény s ígérte reggel a többi előtt, hogy felgyujtja, fel ő!...

Az öreg Jóska rokona volt szegről-végről. Csak hallgatta az öreg nagy elgondolkozva. Valamin járatta az eszét erősen. A többiek is nézték a földet.

— S nem ütött hozzád, te?... — kérdezte meg az öreg hirtelenul.

— Jaj, az istenit, hát hazudok én?... — nézett rá Biri Péter.

Az öreg a fejét csóválta.

— Akkor már ő is csak egy ember, én azt mondom... — susmogta nagy titkosan. — Mondjátok, egyse marad, ha Pétert elcsapja... Sok a dolog, mit tud csinálni...

— Hát maga?... — kérdezték azok bizalmatlanul.

Most az oreg kezdett el fészkelődni.

— Hogy én?... Há izé... — hirtelen mérges lett. — Hát én is egy kutya vagyok veletek... nekem is kijut, vagy nem?... — Megcsendesedett. — Hiába na, így nem lehet, ma Péter, holnap mü... Tudja az áldás... — vakarta meg a fejét — mit mondtok na?

De azok csak hallgattak pislogva s hallgattak biza egész nap. Dugdosták egymás elől még a szemuket is, nemcsak a szavukat. Mindegyik a Péter baját igyekezett kisebbíteni, de mindegyik rájött, hogy a Péter baja az ő baja is. Káromkodtak belé. Mindegyik azt szerette volna legeslegjobban, ha ő valahogy kimaradhatna, de a többi csinálja meg. Igen, de mindegyik felijedt, hogy ha mind ezt akarja, marad minden a tiszttartó kedvére. Erre már csak azt keresték,

hogyan biztassák egyik a mást mind bátrabban. — Van igaza az öregnek... — gyűltek össze az esti sötétben.

Az elején még sunyiskodtak, félősködtek egymással, de a végén csak megegyeztek nehezen.

És biza másnap hagyták az ökröket az istállóban, a szekereket a színben, még villát sem fogtak ganékihányni.

A tiszttartó azt sem tudta, hova legyen veszett dühében. Ordítozott csúnyán, aztán elrohant a jegyzőhöz is végül.

Az hallgatta kénytelenkedve. — Ő nem sokat tehet — húzódozott. — Egyezzék ki velük... — tanácsolta. Erővel senkit nem lehet munkára fogni... s az ő falujában nem szereti az ilyesmit... Kellemetlen... — mondta.

— Hogy ő ezekkel?... — képedt el a tiszttartó. — Jaj, azt a!... Inkább még a faluból is kivereti őket — kiabálta s fújt belé veresen.

Dehát csak nem verette. A sarjú java a mezőn volt, a sok dolog a nyakán... Estig még kibírta valahogy, akkor aztán maga elé hívatta az öreg bérest.

Jött az, csak nem egyedül. Otön álltak a tiszttartó elé.

Az komoran nézte őket.

— Hát itt maradhat az a bitang... — mondta ki végül rekedten. — De nehogy még egyszer, mert!... Akkor nincs pardon!... — fejezte be dühösen.

A vén Jóska bólintgatott nagy áldozatosan s cserélgette lábait zavartan. Mind a többire nézett sunyin, de azok hallgattak konokul. Az öreg nyeldesett, nyeldesett, végül is kimondta:

— De a rudért se húzzon a tekintetes úr, sze nem hibás abba se, ugye na... — A többire nézett, mondjanak azok is valamit.

Morgott is mindegyik összevissza.

A tiszttartó csak állt rájuk meredve. Hirtelen kigombolta az inge gallérját.

— Jó, ne fizessen a rúdért se... — mondta, de csak suttogva jött ki a hangja.

— Ugye, na, — vidámult fel az öreg. — Hát akkor

jó lesz — öntötte el az öröm. — Menjünk na, — fordult a többiekhez sután.

Kimentek.

A tiszttartó megnézte utánuk az ajtót, aztán csak kilobbant a száján a düh:

— A bitangok!... a senkik!... — Felrugta a mellette álló széket. Telidesteli volt haraggal.

Ő haraggal, a béresek örömmel.

— Látod, így is lehet... — dicsekedte otthon feleségének az öreg béres.

A vén, fogatlan asszony örvendezve hallgatta.

— Biza jó az isten... — bólogatott. — Ha ő akarja, minden lehet.

Az öreg meghökkenve meredt rá. Végül is legyintett.

— Hiába na, te ilyen vagy... Veled nincs kivel...

1941.

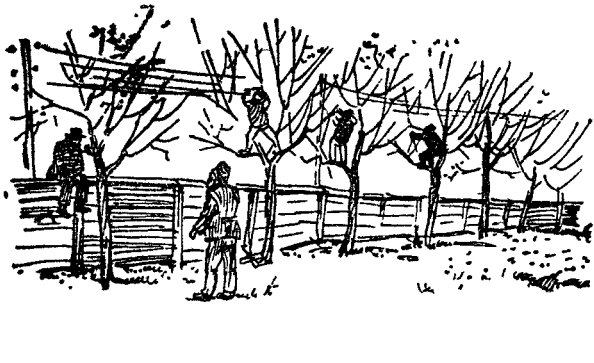

FANYESDESES

ELTELT MÁR FEBRUÁR FELE s még mindég legénykedett a hideg. Fújhatta körmét, aki korán felkelt, mondjuk a napszámos. Az árvaházi nagy kertben is vagy négy napszámosféle csapdosta magához a két karját. Olyan csip-csupba kereső alkalmi dolgos, kinek jó az isten, ha az aznapra valót megadja úgyahogy. Három falusiféle s egy olyan városi szegény. Olelték volna a meleget.

Az öreg Banda Mihály volt az ötödik. Ő nem csapdosott semmit. Fázik-fázik, de minek azt mutogatni. Aki parancsolóféle, legyen az keményebb ember.

Végigjárkált a kerítés mellett s hunyorogta a nyúrga akácfákat. Túlágasodtak jóval a kerítésen a körülnőtték a villanydrótokat is ugyancsak.

— Lecsapdossuk s kész... — gondolta ki s avval ment is a többi felé.

— Lássunk hozzá, emberek!... — kezdte a parancsolást.

Azok épp a városi szegényt bíztatták, csúfolták:

— Fusson fel hamar a fára s kezdje a kertészkedést...

A nyomorúság-ember csak állt közöttük sután s

nem tudta volna megmondani, melyik keze fázik jobban. Cserélgette a lábait toporogva, mint éhes koldus a tenyerébe csapott forró puliszkát. Szabó volt ő világéletében, csak a piacon bizonygatta az árvaházi gondnoknak, hogy kertész ő, gyümölcskertész, csak vegye fel valahogy a tekintetes úr.

Most nézte a fűrészt s a kis baltát s pislogott hozzá gyámoltalanul.

— Hideg van biza, — mondta ki végül szégyenkezve, de szelíden, hogy engesztelje is azokat.

Csak azok tölteni akarták az időt más kárán.

— De látom, maga már kitavaszodott, uram... — mutatott egyik arra a semmi nadrágra, amit a szabó viselt. Vékony egy nadrág volt s még most is tartotta a vasalását.

— Márciusi nadrág az, hé... — kacagta egy másik. — Akácfára való, igaz... Legalább nem öli el az unalom, reszkethet benne estig...

A szabó csak hallgatta őket. — Durvák ezek s irigyek! — gondolta, de szólni nem mert. Állt közöttük sután s gyurdosta kezét a zsebébe.

— Gyerünk na, gyerünk! — szólt rájuk újra az öreg. — Kijön a gondnok úr, s még semmi...

Nekifogtak hát, felültek a fákra.

Csak a szabónak nem ment a fáramászás. Igyekezett, de hát mindegyre lecsúszott.

— Mókusnak való, igazi... — kacagták.

Végül is az öregnek kellett feltolnia. Felnyomta nehezen s bíztatta, hogy fogózzék. — De csináljon is valamit, — mondta — legalább kopácsoljon. Szé tiszta csúfság...

Ült aztán a szabó a kerítésen, emelgette a baltát s ha sok kárt nem is csinált, de hasznot aztán semmit.

A végén az öreg is már csak legyintett.

— Imádkozzék, valahogy szél ne kerekedjék, sze kifújja kezéből azt a baltát... — Otthagyta mérgesen, s kívül bújt a kerítésen. Kezdte az ő hivatalát. Állt az úton komolyan s kimondta minden tíz percben: — Gyerünk, emberek, gyerünk!...

Dolgoztak frissen.

A szabó nézte őket félszemmel. Ujjai fáztak a balta nyelén, mintha jeget markolászott volna. Figyelte őket s haragudott rájuk. — Durvák, komiszak — gondolta. — El akarnak marni... Fene a büdös életit! — Fújta a körmeit mindegyre.

Végül is nem bírta. Ágra akasztotta dühösen a baltát, nem bánta, látják, nem látják, zsebre dugta a kezét. Ult meggörnyedve a kerítésen s szorította ujjait az ágyékához.

Azok csak kacagták, az öreg meg nézte alulról mind dühösebben. — Üljön, üljön, de ne ilyen maflán! — gondolta. — Menjen bajára vagy egyéb, de ne így... Ha jön a gondnok úr, kit vesz elé?...

— Gyerünk na, gyerünk! — kiáltotta el szigorúan.

A szabó nem is bírta ki bátorsággal. — Még kidobat... — gondolta megijedve. Kivette kezét hamar a zsebéből s dolgozni kezdett magában puffogva. De neki kellett, hogy lásson serénykedni hamar. Jött a gondnok úr. Megijedt, hogy a fázást is elfelejtette.

Lent a gondnok a fákat mutogatta Mihály bánnak:

— Csak ami szükséges, öreg, — magyarázta. — Ne sértsék agyon. Hol az a kertész — nézett hirtelen körül. — Hallja csak... — látta meg a kerítésen. — Magának szakmája, ügyeljen, mit csinálnak. Mutogassa inkább a többieknek is...

— Igen, kérem, igenis — pislogott az ott gyámoltalanul.

Az öreg Mihály mérgesre komolyodott egyszeriben. Megnézte a gondnokot, de meg a szabót is.

— Csinálják csak, ahogy ő mondja! — fordult hozzá a gondnok.

A szabó, mint az ijedt madár hallgatott a fán. Vörösre fázott kezenyelén hegyesre meredtek a szőrök. Tekintgetett le olyan könyörgőn, hogy az öreg elfordult, ne is lássa.

— Az ágakat meg el ne prédálják! — hagyatkozott ott még a gondnok — gyüjtsék csomóba, jó lesz tüzelni.

Az öreg rá sem hallgatott jóformán, mind a mérgével küszködött.

— Ide állít neki egy ilyen izét... — fortyogott. — Ez tanítsa őt ág levágni?!...

Ha még áll ott a gondnok, biztos megmondja, ki ez a híres, dehát az siethetett. Meghagyta még, dolgozzanak csak, délután kijön s avval ment sebesen.

Nézett utána dühösen az öreg, aztán elévette a szabót.

— Meddig piszmog ott, he?!... — kezdte rá mérgesen. — Összehazudja magát mindennek, s egy ágat nem képes levágni!... Dirigálni tudna, ugyé? Hát hogyne! Mert lezavarom!...

A szabó nyekergett ijedtében.

— Dehogy is, kérem, dehogy is... — mötyögte. — Ő nem akar itt semmit, sze csak a gondnok úr izél... — elhallgatott zavartan.

De nem hallgatott a többi, mert azok is rákezdték.

— ...Jön ide uraskodni, más elől elenni a kenyeret s a más kicsi munkáját...

Egészen kétségbeesett.

— Ne izéljenek... — kérte. Muszáj volt mondjon valamit, sze két hónapja nem dolgozik. — ...Maguk nem tudják... — siránkozott...

— Tudjuk mi, ne féljen... — vágta oda egyik. — Az ilyenekért megy le a napszám... — fordult a többihez. — Dolgozik semmiért is, s ha kap egyebet, isten áldja, két nadrágba se fér az uraságtól. De mi ebből élünk, a máriáját — káromkodott oda neki.

Az már védekezni sem mert. Pislogott nagyokat s igyekezett hallgatni. Csakhát egy angyal se tűrné. A végén már ráfogták: — Biztos olyan judásféle.

Akkor már elkezdett kiabálni. — Rá ne fogjanak semmit, semmi piszkosságot. Ha ki akarják túrni, mondják meg, de ne izéljenek! Anyja beteg, hogy rothad alatta a szalma s csak ő kereshet. Nem akarja senki kenyerét, de neki is kell egy darab! Ő rászorult, hogy a fára mászkék, hajtogatta. Szinte elsírta magát izgalmában. A végén meg mászni kezdett lefelé. — Inkább elmegy, őt ne csúfolják!...

Csakugyan lement s meg se nézte felkarcolt tenyerét, indult ki a kertből.

Azok csak nézték meghökkenve.

— Ne izéljen, hallja!... — ijedt meg az öreg. — A nyavalyába. Még elmegy a gondnokhoz. Csinál bajt erővel.

A szabó ment nagy meredten.

— Nem úgy van, hé! — lépett utána az öreg. — Hogy gondolja, csak megyünk?...

— De mit csúfolnak! — állt meg az meglassúlva.

— Ki csúfolja?... — fortyogott az öreg. — Hát kisasszony maga?... Jöjjön, dolgozzék, ne bolonduljon... Inkább mondta volna, né, kutya, ez vagyok... Sze nincs kőből az ember.

A szabó még állt bizonytalanul, de aztán csak visszajött nagy hallgatva. Visszajött s ment a fa alá, hogy kapaszkodjék.

Az öreg leintette:

— Ne kacagtasson senkit, inkább gyűjtsön ágat.

Kívülkerült hát s szedte az ágat. Nekivaló munka volt, fujhatta a körmét, mikor csak akarta.

Végre is hát dél lett. Tüzet rakhattak s ülhettek enni. A szabó, az félrébb ült, ő tudja miért.

Egy szemben levő szép házból öreg nagyságaféle jött ki. Puha, meleg papucsban, sálban. Nézegette őket s még inkább az ágat.

— Jaj, milyen hideg van... — szólt nekik kedvesen.

— Még az se legyen?... — kérdezett vissza valamelyik kurtán.

— Biza én nem szeretem, annyi fa fogy... — beszélgetett az úriasszony.

— Ahol sok van, sok fogy, — felelt meg az rögtön. — S ott csak fogyjon... — tette utána.

A nagysága elhallgatott, de egyszer csak az ágcsomóra mutatott:

— Hát avval mit csinálnak, — kérdezte, — sze csak szemétre való...

Egyenesen az öregnek mondta.

— Az oda, szemétre... — vont vállat az egykedvűen. Egyebet nem is szólt.

Az öreg nagysága újra csak hallgatott, de végül megkérdezte nagy suttogva. — Nem adnának egy kicsike ágat?...

— Nem! — mondta ki az öreg nyugodtan. — Ebből nem, — mondta.

— Na csodát, hát mért nem?... — zavarodott meg a nagysága.

— Csak, — vont vállat az öreg. — Ez az árváké.

— Ó, attól még lehet, — erősködött az asszony. — Sze ki látja?

Az öreg becsukta a bicskát.

— Ha látja, ha nem látja... Az árváké! — ismételte makacsul.

A nagysága most egész megzavarodott. — Ó, de milyenek! — biggyent el végül. Megfordult bosszúsan s ment a kapu felé.

Egyikük a túztől utánaszólt hamar: — A kisasszony itthon van-e? — kérdezte.

Az öreg nagysága megfordult csodálkozón. — Na, hát maga ismeri?

— Hogyne ismerném — nézett rá az ember. — Alig két hónapja vágtuk ott a sok fát, a kisasszony mind ügyelgette... Tán, hogy el ne lopjuk... — tette utána.

— Már alig van belőle, — védekezett az asszony. — Itthon van a lányom, — neki adnának-e ágat? — kérdezte meg mosolygós várakozón.

Az ott bólintott lassan a fejével.

— Neki igen, a hegyéből... — mondta nagy komolyan.

A többinek szaladt a szája kacagásra.

A nagysága dühösen nézte végig őket. Aztán megfordult sebesen s ment be hamar a kapun.

— Kéne neki ág... — kacagta az ember. — Összeszedné a világot, rossz fukarija, s esetédjitől meg sajnálja bezzeg, egy tüzet is sajnál, — magyarázta. — Szegény leány elegét panaszolta... Hidegben altassa egy kicsi kis kamrába, ilyen egy fukari...

— Annak van, aki kapar, — vont vállat az öreg. — Nincs neked, ne félj!

— Inkább ne legyen! — háborodott fel az mérgesen. — Inkább ne, minthogy olyan legyek!...

— Nem jól teszed biza, vaké az alamizsna, — bölcselkedett az öreg. — Hiába, te, ilyen a világ. Annak van, aki kapar... — mondta el újra.

A másik egészen felfortyant belé.

— Na magának sok van! — mérgeskedett. — Még meggazdagszik, ha így tudja...

Az öreg vállat vont egykedvűen.

— Igen én, ne félj, még megérem, hogy keserűlapiból lesz a kapcám...

Kacagták, de valahogy elkomolyodtak.

Egyikük káromkodni kezdett csúnyán.

— Ez leves?... — mutatta a többinek is. — Lé ez, megsózva! Mert, menjek csak haza!... — túrkálta a kanalával.

Kacagtak, sze szívesen kacag más baján akárki.

Az öreg hirtelen a szabóhoz fordult.

— Aztán miféle maga tulajdonképpen?...

— Szabó, — mondta meg az halkan.

Az öreg megnézte.

— Jól ide került, — csóválgatta a fejét. Hirtelen a kenyérre mutatott, amit a szabó rágogatott, mióta csak ettek. — Aztán avval akarja maga kiülni itt estig?... — kérdezte.

A szabó nyekegett, szégyenkezett s igyekezett dugdosni a kenyeret.

— Fogja, egyék szalonnát is... — kínálta meg az öreg. — Vegye el, na... — nyujtotta oda. — Ne marhuljon, ha adnak, vegye el... — Aztán elfordult, ehesse nyugodtan.

De ez csak tartotta ott ügyetlenül. Bicskája se volt, kérni meg szégyelte.

Végre egyik odaadta a kését s hagymát is adott, ne egye csak úgy... Ette félrefordulva.

Egy sovány kis cigányasszony jött arra fázósan. Keze a kabátujjban, karján egy szotyor. Pislogott az ágakra s húzódott feléjük.

— Mije nem fázik, mámi?... — kötődött az egyik.

— Még a nyelvem is, bizonúristen, — panaszkodott az mindjárt.

— Kéne egy kis fa, ugyi?... — kötődtek tovább. Mosolygott rájuk kényszeredetten.

— Egy darabocskát bár... — siránkozott.

— Kap, kap, — ígérték. — Csak mondja meg hamar, mért lett olyan fekete?...

— Mert visszanéztem, lelkem ember... — felelt meg az rögtön, avval hajolt, hogy szedje is az ágat.

Dehogy is engedték.

— Kérje cigányul — biztatták s azután kitaláltak egyebet.

Egészen feldühítették. Fellobbant, mint a gyufa feje s rakta rájuk az átkot: Hogy a szomorúság, a bánat s a szegénység!... — fújta cigánymódra.

Csak jobban kacagták.

— Krr... krr! — károgták, csúfolták.

Otthagyta őket átkozódva. Akkor visszahívták.

— Jöjjön, szedjen ágat, sze megéri a kacagás...

Alig akart visszajönni s míg rakta a szatyrát, addig is átkozta őket.

Hagyták, hogy átkozódjék, még a vállára is rakták.

— Izzadjon, mámi! — biztatták.

Cipelhette, akár a hangya.

S hát alíg megy el, jött ki a nagysága. Háta mögött egy olyan kisasszony forma.

— Ennek szabad, ugye?... — kezdett kiabálni. — Most nem az árváké! Mert megmondja ő a gondnok úrnak!...

Az öreg Mihály meghökkent, de nem mutatta. Megrándította vállát s felállt lassan a kőről.

— Mit akar a nagysága? — kérdezte csendesen. — Tán csak nem sajnálja egy szerecsia cigánytól?... Sze árva ez is, isten árvája! Szegény vagyok, — mondta — de bizonyisten szégyelleném...

A kisasszony ott hátul mind húzigálta az anyját.

— Jöjjön be, anyu, jöjjön be, na... Jaj milyen, megáll ezekkel veszekedni... — s behúzta valahogy.

— Na, ez is egy nagysága!... — csóválta fejét az

öreg. — Látja, milyen a világ?... — fordult a szabóhoz.

Az ült ott jóllakva.

Osztották még jódarabig az asszonyt.

— Na fogjunk hozzá, csináljunk is valamit... — Kezdett aztán készülődni az öreg. — Maga csak rakja a tüzet, — szólt rá a szabóra. — Mit üljünk hidegbe... — morogta. Aztán odaszólt még neki: — Ha akarja, jöhet velünk hétfőn kanálist ásni... Ugyi, te, jöhet?... — nézett a többire is.

— Jöjjön, elfér, ahol mi... — vonták meg a vállukat. — Csak aztán jöjjön... — néztek rá szigorúan.

Igérte, hogyne ígérte volna, megy ő szívesen. S mikor egyedül maradt a tűznél, egész megzavarodott. Pislogva nézett utánuk.

— Fene a füstödet! — szidta aztán a tüzet. — Jaj, mert mindenben kell, hogy legyen valami rossz. — Még jó, hogy leszen munka, — nyugodott meg, s ment mérgesen ágért, hogy rakja azt a tüzet, ne csak füstölögjön, mint a szegényember mérge. Égjen, bár kedvesítse legalább a hideget...

1941

UROM

MÉG ALUDTAK VOLNA, csak leszakadt az ágydeszka.

Anyjuk ijedten ült fel a sezlonon.

— Ugyi na, örökké vackolódtok... — kezdte a napi siránkozást.

Ilirtelen az ablakra nézett.

— Kelj fel, Béluskám, ugyi, hogy elkéstél.

Ő is felkelt a sezlonról s kapkodta a ruháit.

— Kelj fel, na!... — lett ingerültebb a hangja. Félkézzel a lyukat igyekezett összefogni az ingén. — Mert annak is éppen ott kellett kiszakadnia... — rángatta duhösen.

Azok ott mozgolódtak.

— Fene a vacak ágyát!... — kelt fel a nagyobbik. — Kelj fel, te!... Tegnap járattad a szádat, kelj fel!... — biztatta a kicsit s a nadrágjáért nyult.

Az anyjuk el kellett, hogy engedje az inget, egy kézzel hiába ráncigálta, nem bírt a szoknyával. Félréb fordult hát sután, ne lássák, sze már nagyok...

Bélus is felkászolódott addigra.

— Megint nem varrta meg a nadrágomat, ugyi?... — kesergett. Egyik lába a nadrág fenekén bujt keresztül s újra kellett, hogy húzza.

— Mit varrjak raita, te, mit varrjak? — védekezett az anyja. — Csupa rongy s cérnám sincs... Örülj, hogy nyár van...

— Igen, de szégyellem, — siránkozott Bélus — éppen hátul...

— Hadd el, legalább nem büdösödsz meg, — vigasztalta az anyja, aztán a sztelázsira mutatott az este odatett kenyérdarab után.

Dehogy volt az már ott.

— Melyik vette el, te?... — fordult feléjük. S meg sem várta, hogy mondják, szidni kezdte a nagyobbik fiát.

— Nem lehet tőled letenni semmit, felfalsz mindent... Egy szikra kis kenyér... Félretettem szegénynek s na, nézz oda!... Most mit adok neki te! Menjen éhesen s te csak trógerolj... Hajolgasson, szedje a labdát, hogy te elegyél mindent... Sze azért olyan sovány... Na hadd el, lelkem, eridj csak, — fordult a kicsihez. — Ha haza jössz, sütök neked tojást...

— Sze ő ette meg, mit szid... — tört ki a nagyobbik. — Nem még az ágyban is csámcsogtál? — meredt a kicsire.

— Azt édesanyám adta, igen, — védekezett a kicsi — az enyém, azt mondta... A sztelázsiról adta...

— Akkor mit akarsz... — zavarodott meg az anyjuk. — Akkor honnét adjak?... Menj csak, aztán majd eszel... — biztatta. — Az urak eddig már játszanak, kapnak más fiút, aztán mehetsz, ne félj, mindenkinek jól fog a krajcár...

Magában arra gondolt hirtelen, hogy miféle mánia, hajnalban felkelni, hogy labdával játszodjanak... Még jó, hogy vannak ilyenek is azért — vonta meg a vállát — legalább a szegénynek is legyen valami haszna... Urak, na s kész... — puffogott. — Aztán haza hozd mind, úgyis megtudom!... — kiáltott a kicsi fia után.

Az már a kapuban trappolt, kint beállt az utca közepére s megtette magát lónak.

— Hii, nye!... — biztatta magát komolyan s ka-

varta fel a port, mint az igazi lovak. Vágtatott teniszlabdát szedni.

Bent az anyja azalatt tett-vett, matatott, de félszemmel mind a nagyobbik fiát ügyelte, aki valami gumicipőkkel bajlódott. Végül csak nem állta meg, hogy oda ne szóljon neki.

— Hát tényleg nem mész sehová?...

A fia lejjebb hajtotta a fejét s hallgatott.

— Tán nem akarsz ma is csak itthon ülni?!... — állott eléje az anyja.

A fiú felnézett rá hirtelen.

— Hová menjek?... Kőművesek mellé nem vesznek, tudja jól... Menjek labdaszedni, mint egy nagy lóringó?... Maga küldene, tudom... — A végén már szinte sírós volt a hangja.

— De enni nem szégyelled — vágta rá az anyja. — Kicsi létire, hozza neked a pénzt, azt nem bánod, mint apád, mert az se bánja... Elment, hogy munkára megy, most írja, hogy éhezik... Ki küldte?!... Aki otthon nem él meg, az máshol se, ne félj... Én csak kínlódjak...

— Mért nem adott inasnak... Mindég csak szid... — keseredett el egészen a fiú. — A multkor, mikor kerestem, én voltam a drágalátos fia... Azt mondta, cipőt vesz... Csupa lyuk né... — mutatta a gumicipőket.

— Miből te? Bolond vagy?... Tán magamra költöm?! — fortyant fel az anyja. — Ti ettétek meg s még követeled?...

— Akkor mit szid?... Én is kerestem...

Elhallgattak s hallgattak jó darabig.

Az asszony szólalt meg hamarébb.

— Inkább csináld meg azt az ágyat, ha már itthon vagy, megyek kerítek valamit, jön szegény éhesen, aztán mit egyék?...

Kendőt kötött hát s elindult kölcsönkérni.

Kilenc óra lett, mire összekerített egy kicsi krumplit s két-három hagymát innen-onnan. Zsírt már sehogy sem bírt szerezni, pedig mindenütt feldícsért mindent okosan. A szomszéd Róza leánykájának a

kancsiságára még azt is ráfogta, hogy: — Nem baj, kinövi... Még jól áll neki, te... — vigasztalta az anyját. Mégsem tudott zsírt kapni tőle, annak sem volt. Az üres bádogot is megmutatta bizonyságul.

— Egy fillérem sincs, Varga néni, — sírta. — Nem is tudom, mit csinálok s még csak kedd... Se zsírom, se semmim, még hagymám sincs, hogy az ételbe tegyek...

— Ha nincs, nincs, mit csinálj, — sajnálta meg. — Né te, úgy kaptam Bokornétól, — s egy hagymát odaadott jószívűen. — Majd megadod... — mondta s avval ment.

De a kapun kívül már megbánta.

— Még én adjak neki, az ura keres... Kár volt jöjjek, — mérgelődött.

Állt az utcán egy darabig, aztán vállat vont.

— Megeszik úgy, mit csináljak... — Elindult haza, de mégis egyebet gondolt. — Átmegyek nénnyéhez... — gondolta és sietni kezdett arrafelé.

A nénje kukoricakakast pattogtatott éppen. Üreg volt s özvegy, se ura, se senkije. Kofáskodásból élt, nyáron kukoricakakassal, télen maga sütötte döbleccel, néha még almát is árult.

Zavartan köszönt s nem tudta hol kezdje.

— Hogy vagytok, na? — nézte meg az bizalmatlanul.

— János írt, hogy küld pénzt... — hazudta dicsekedve. — Másképp mind ígérheti, hogy megadja... — gondolt a zsírra.

— Könnyű neked, urad van... — kezdte az mindjárt a panaszolást. S lett mit hallgatnia egyszeriben.

Hallgatta hűségesen, nem mert közbeszólni, nehogy elrontsa a kedvét. Mind csak bólogatott vagy a fejét csóválta. Addig, hogy az már azt kezdte osztani, mért nem jön többször is.

— Sohse jössz hozzám... — mondta.

— Hagyja, mindég van valami — magyarázta. — Né most is — kezdte el — megvettem ezt a kicsi krumplit s nincs egy szikra zsírom...

— Süsd meg, jó az úgyis... — tanácsolta hamar a nénje.

— Az igaz, de kevés... Tudja, levest akartam... — Hirtelen kimondta: — Nem adna egy kicsi zsírt, néném? Tudom magának van... Holnap megadom... — tette utána gyorsan.

Az öregasszony kényelmetlenül pislogott.

— Honnan legyen, te, sze nem adnak... Úgy kerített, izé, a Feri fia egy negyedkilót, tudod, mészárosnál van, inas... — Hirtelen megzavarodott. — Nem is tudom, van-e még te... Megnézem, na, — indult el mötyögve. — Hadd csak, én kihozom... — intette, hogy ne menjen utána.

Ki is hozott valamit papírban jó későn.

— Nesze né, egy kicsi szalonna, tepertyűje is lesz, s adok még egy kis kakast is na... — igérgette buzgón.

S avval kellett, hogy elmenjen, a darabka szalonnával. De még örült annak is.

— Aztán majd megadom... — kiáltotta vissza és sietett haza. Addigra majdnem tízóra is elmult.

Ment az utcán szaporán. Fél utca volt csak. A másik oldala csupa méteres búrján s szemét, azontúl a víz, a Szamos vize.

A boltosék előtt kint állt a boltosné. Egy fehérkesztyűs rendőrnek mind magyarázott. Megállt ő is, hogy hallgassa.

— Ez már a harmadik tyúkom, biztos úr, — magyarázta a boltosné. — Kibújt az utcára, oda a burján közé. Nem tudtam kicsalni... Jött valaki a boltba s úgy felejtettem... Láttam, valaki bújkál a burján között, kezében valami fehér, egy asszonyforma, de nem is nagyon figyeltem, sze ki gondolta... Aztán jutott eszembe, hogy jaj a tyúkom...

A rendőr kényelmetlenül hallgatta.

— S nem ismeri azt az asszonyt?... — kérdezte.

— Nem láttam jól, biztos úr, de ki gondolta... — Hirtelen a burjános szélére mutatott, ahol három gyerek üldögélt a gyepen s játszottak ott, ők tudják mit. — De azok kellett, hogy lássák, sze alig pár perce... — mondta s nem is várva a rendőrt, ment oda gyorsan.

— Nem láttátok te, ki vitt el egy tyúkot? — kérdezte. — Mondjátok meg, mert becsuk a biztos úr!... — ijesztett rájuk.

— Én igazán nem láttam... — ijedt meg a legnagyobbik, egy nyolcéves forma.

A rendőr is odament lassan.

Vargáné is oda kíváncsian.

A másik fiú is bizonygatta félénken, hogy ő se látta, csak a legkisebb kölyök, egy olyan otéveske, hallgatott s mind piszkálta a gyepet nagy rémülten.

— Na állj fel, te kicsi s mondd meg, ki volt az az asszony... — szólt rá a rendőr.

— Mondd meg biza, fiam, mert becsuk a biztos úr... — hajtogatta a boltosné újra.

Jaj, de az csak szipogott, lesutotte szemét s ujjai reszkettek a rongyos kis nadrág mellett.

A rendőr el is mosolyodott, ahogy ott nézte.

— Ne félj, te, nem eszem én gyereket...

— Mondd meg na, aztán adok neked cukrot... — bíztatta a boltosné.

A fiúcska csak elfakadt sírva.

— Igen, én nem mondhatom meg édesanyámat.. — zokogta s arcáról gurultak a könnyek.

A rendőr elkomolyodott, Vargánénak is elszorult a szíve.

— Nahát, istenem!... — zavarodott meg a boltosné is.

A rendőr állt tanácstalanul, de végül is a gyerek keze után nyult.

— Na gyere, fiam, mutasd meg, hol lakik édesanyád... — állította fel onnan csendesen.

Az felállt szipogva és menni kezdett engedelmesen.

A boltosné hirtelen utánuk sietett.

— Biztos úr!... — kérte szégyenkezve. — Hagyja őket... Adják vissza a tyukot s bánom is én...

— Hogyne, mert az csak úgy van! — mérgelődött a rendőr. — Mit gondolnak maguk?... Az embert bolondítsák!... Na gyere, fiam...

Vargáné fejét csóválva indult hazafelé.

— Fene egye meg az életjit!... — motyogta. —

Hát tán jókedvükből lopnak?... Négy apró kölyökkel s a részeges urával... Sze leeszik a zsírját is...

Hazáig mind mondott magában. Egész elromlott a kedve. A végén már maga-magát sajnálgatta. — Ma még van az a kicsi krumpli, de holnap mi a jó fenét fozzón?... Nincs kitől kérni se. Aztán ne lopjon az ember?... ment be mérgesen a kapun.

A kicsi fia már otthon volt s boldogan mutogatta az anyjának.

— Né mennyit kerestem, édesanyám... Hatvan fillért. Még vajaskenyeret is ettem... — dicsekedett. — Adta egy nagysága, mert mikor elveszett egy labda, kikutatták a zsebemet is... Előkerült a fű közül, aztán adtak vajaskenyeret... Holnap is megyek biza...

— Jó, jó... — nézett rá az anyja. — Most menj s hozzál kenyeret — adta vissza a pénzt. — De siess!...

Az még mindíg állt.

— Sütött tojást, édesanyám?... — kérdezte gyanakodva.

— Hogyne, mind tojást!... — förmedt rá az anyja.

— Maga mindíg csak mondja... — indult el az elkeseredve.

— Eridj már, te! — kiáltott rá az anyja, hogy ijedten szökött ki a kapun.

— Eridj, szedj össze fát, te is, — fordult most a nagyobbikhoz.

Elindult az is giz-gazért, ágért, vagy amit talál. Kiment a Szamos mellé.

Anyja addig hámozta, kaparta a krumplit s csapdosta a vízbe mérgesen.

— Csak kínlódik az ember!... — háborgott mindegyre.

Még nem lett készen egészen, mikor csak jön a szomszédbeli fiatalasszony.

— Varga néni, jön ürmöt szedni? — hadarta. — Kovácsné mondta, hogy fizetnek érte, csak ne mondja senkinek. Egy úr járt itt s az mondta, húsz fillér kilója, átveszi, akármennyit... Na jön?... Csak ne mondja senkinek, mert ellepik...

— Hogyne mennék, te — állt fel hamar Vargáné. — Megyek biza szívesen. Ki az az úr, te?...

— Nem tudom, nekem Kovácsné mondta. De megyek — indult máris kifelé. — Ne mondja senkinek... — kiáltott vissza, s avval ott sem volt. Sietett keszulni.

De Vargáné is abbahagyott mindent. — Megeszik úgy azt a kicsi szalonnát, nincs most idő főzni... — gondolta.

Elrakott mindent s átszaladt Bokornéhoz. Jó asszony az is, most is adott krumplit és jól fog neki is a pénz...

Átszaladt s elmondta annak is az ürmöt.

Aztán hazakiáltotta a nagyobbik fiát. — Ne szedjen most semmit, mennek urmöt szedni.

Az hallgatta fanyarul. — Menjen, mint az asszonyok — gondolta, de nem mert szólni semmit.

Na nem úgy a kicsi. Letette a kenyeret s tele lett igyekezettel.

— Tíz kilót is szedek, édesanyám... — igérgette buzgón a kicsik buzgalmával, akiknek valami kedves dolog a pénzkeresés. Hogyne mikor ő is kereshet az édesanyjának, épp úgy, mint a nagyok.

Alig kapdosták be azt a csepp szalonnát a sok hagymával s már kiáltották őket, hogy na mennek...

Mentek örömmel. Az ágyterítőt is vitték, hogy legyen mibe szedni.

Kovácsné nem szívesen nézte az ágyterítőt, pedig ő három üres zsákot is hozott. Három üres zsákot s mind a négy gyermekét. Mikor aztán neki kezdtek szedni a Szamos mellett, nem eresztett senkit oda, ahol több volt az üröm. Bélust mind kergette. — Eridj innen te, keress magadnak...

Pedig volt elég. De az is, aki szedje. Mert nemcsak ők szedték biza. Az egész negyed kint volt.

Meleg volt, hogy lucskosra izzadtak. A Szamos tele volt fürdőzőkkel s csupa kacagással. Fürödtek, sütkéreztek ott sokan.

Ők oda sem néztek, csak szedték az ürmöt.

Bélus tövisbe lépett s sántikált nagyokat. Le-leült s próbálta kiszedni, de nem látta sehogy. Ha meg felállt, szúrta. Egész délután nyafogott vele.

Csupa bogáncs lettek, meg mindenféle szálka. Kést sem vittek, aztán kínlódhattak az ürömszárral.

Telt az idő, mind siethettek.

Úgy késő délután rátaláltak a sovány Balognéra. Fogta a hátát s mind az ürmöt szidta.

— Alig tudok kiegyenesedni... — mondta. A leányával volt.

Ott nála egy kicsit megpihentek.

— De hogy minek kell ez nekik? — töprengett Balogné. — Én eddig csak bolhák ellen tudtam...

— Az a fő, hogy kell — legyintett Vargáné. — Szedjük mi, csak vegyék...

Egyebet kezdtek osztani aztán.

— ...Hogyan járt a leányom, — mesélte Balogné. Tudják, szedi az ürmöt s egy úr a víz mellől mind csak nézi... Egy olyan kopasz fürdőzött ott gatyásan... — magyarázta. — Én úgy félrébb voltam s hát egyszer csak odamegy Annushoz s elkezdi, hogy akar öt pengőt keresni?... Még a címét is leírta, vagy mit, s ez a bolond csak kacagja... Megmondtam volna én neki! Ha szegények is vagyunk, de rosszfélék már nem vagyunk... S ez meg csak kacagja... Mert letöröm a lábod, ne félj! — kiáltott a lányára dühösen.

A leány most is csak kacagta. Fiatal melle feszült az ing alatt.

— Anyám bolond... — mondta.

— Akkor mutasd azt a papirost!... — gyanakodott az anyja.

— Hogyne, sze eldobtam, — hazudta Annus.

Balogné megnyugodott, de azért még fenyegette.

— Az is kell csak neked, ne félj!...

Még ültek egy kevesct, aztán szedték tovább az ürmöt. És hiába hozott Kovácsné három zsákot, alig telt meg egy s már kellett, hogy menjenek. Szaporátlan volt nagyon. Hat óra elmult s egyik se tudta, hová is kell vinni. Mentek hát a többi után.

Kívül a városon, a Szamos mellett egy kertben szedték be az ürmöt.

Várni kellett, mert később jött, aki beszedte tőlük. Később jött s akkor is mérgesen.

— Maguknak is mind beszélhet az ember, — mérgelődött. — Megmondtam ugyi, hogy csak a virágját s a levelét veszem... Idehozzák nekem szárastól! Sze azért nem adok nyolc fillért se, mit gondolnak...

Kicsire húzták magukat ijedten, pedig harmincan is voltak.

— Csupa szemét!... — haragudott az rájuk mindjobban.

A válluk vonogatták után és szégyenkeztek.

Csak egyik állt közöttük, mind mérgesebben, egy bajuszos ember.

— Tudtam én, hogy ez lesz! — mondta ki hangosan. Összekötve púposodott előtte az üröm.

Hirtelen előbbre lépett.

— Egész nap hajoldostam érte, uram, most dobjam el?... — kérdezte hangosan.

Az úr rá se nézett.

— Akar nyolc fillért kilójáért?... — kérdezte röviden.

— Inkább a vízbe dobom... — fortyant fel az ember.

— Na, akkor vegye innét! — intett az kurtán.

— Bár tizenöt fillért adjon érte, uram — próbált még alkudozni.

— Még kilencet sem, apám, csupa kóró s gyökér. Nem az én zsebemből fizetem.

— Na, akkor vigyed. Szamos! — lobbant fel az ember. Felkapta a csomót s hirtelen haragjában úgy a vízbe csapta, hogy csak loccsant. — Aztán szedek én még ürmöt az úrnak... — mondta s indult nagy mérgesen.

Igen, de egyikük indult a víz felé, hogy kiszedje az ürmöt.

— Ott hadd, te! — ordított rá hamar s ment neki vészesen.

— Hiszen maga eldobta... — hátrált az ijedten.

— Ott hadd, mert!... — nézett rá az ember s megvárta míg lecsúszik a csomó.

Az csak nézte sajnálkozva.

Az úr a többiekhez fordult:

— Na, maguk se adják nyolcba?... — kérdezte.

Az egyik asszony lassan a mérlegre tette az urmöt s kötögette a kendóját zavartan. Nem nézett senkire, csak a földre.

Az úr lemérte s kifizette.

Lett aztán tülekedés. Mindegyik elsőnek akart odajutni.

Vargáné is odakerülhetett végre.

Egy pengő hatvan! — számoltak le neki.

Megolvasta kétszer is.

— Húsz fillér... Még jó is lett volna... — kacagta otthon a fiait. — Több az, mint három pengő te, éppen négy!... Sze nem bolond az se... Jó, hogy ezt is adta... — ismerte be orvendve. Holnap koran kelünk s nem várunk senkire... — magyarázta. — Még cipőt is vehetsz aztán, ne félj... — biztatta nagyobbik fiát. — Csak az isten segítsen, hogy szedhessunk sokat... De siess, te, rakj tüzet, csináljam meg azt a kicsi krumplit...

Egész boldogok lettek.

A kisebbik nem bírt a kedvével.

— Ugyi, édesanyám, én is mennyit szedtem?...

— Szedtél, fiam, szedtél, — hagyta rá az anyja.

Vacsora után lefeküdtek mindjárt, hogy korán kelhessenek.

— Na, lebujtatok?... — állt anyjuk ingesen a lámpa mellé.

— Lee... — húzták nyakukig az egy szál, rossz lepedőt.

Anyjuk még végignézett rajtuk.

— Eltelt ez is, na... De mit is csináljon az ember?... — gondolta.

— Még jó, hogy valahogy mindig csak kikerül...

Ebben megnyugodott s elfújta a lámpát.

1941

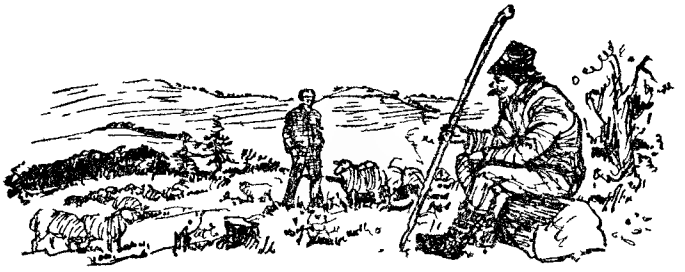

A DUHÚS KUTYA

A MULT NYÁRON VOLT, hogy fent lehettem a Piliskén. Nagy hegy az, tele málnavésszel, meg fiatal bozóttal. Alig egy kis erdő tarkítja itt-ott, javát kiirtotta a fejsze, kevés hasznára az ottani lakosságnak. Járkáltam hát jókedvűen a vén hegyen, ritkán jut ki nekem efféle passziós sétafika. Rámfért nagyon, mert valami négy évig koptattam magamat azelőtt városi gyárban, én, aki falun s erdőben éltem világéletemben. Alig is tudtam betelni vele. Napokig eltekeregtem rajta, csak estére, ha lekerültem apósomékhoz az aljba, aki nyolcvan s egynehány család méhével kínlódott ott sok uggyel-bajjal.

Egyik nap, ahogy kódorogtam ott kedvemre, az egyik oldalban juhokra akadtam Néztem, hogy lássam a juhászt is, meg hogy a kutyák le ne húzzanak. Húztak csodát. Egyet se láttam; a juhász, az meg ott ült egy nagy csutakon s szurkálta botjával a földet. Oda se nézett kóhintésemre, mintha nem is hallaná.

Közelebb mentem hozzá

Felém sandított nagy bizalmatlanul, aztán újra lekapta fejét. Úgy ötvenév körül lehetett, nagy borzas bajusszal.

— Adjon az isten! — köszöntem rá nagy szelíden.
— Adjon! — morogta vissza.
— Meleg van.
— Az.
Ezzel csend lett. Elakadtunk.
Ritka bizalmatlan ember, gondoltam, de azért nem hagytam.
— Jámbor kutyái vannak, hallja, nem ugattak, hogy jöttem.
Rámnézett hirtelen.
— Azok már igazán jámborok, — mondta ki keserűen. De azt is megbánhatta, hogy mondta, mert elfordult tőlem, mintha ott se volnék.
Na, evvel sem igen lehetne madarat fogatni, néztem meg. De aztán egyebet gondoltam.
Elévettem a dohányt s lassan cigarettát csavartam. Közben szidtam, milyen kórós.
Odasandított kétszer is, majd babrálgatni kezdte térdén a harisnyatcslést.
— Gyujtson rá! — kínáltam oda.
Rámnézett s láttam, hogy zavarban van. Cserélgette kezében a botot, ide is, oda is, végül letette a csutak mellé, aztán szinte félősen elvette a dohányt.
— Meleg van biza, — szépítette előbbi mordságát. — Aztán merre megy az úrfi? — kérdezte s rámnézett a csajkos kalap alól.
— Én csak így né, tekergek... Hagyja, ne... — toltam el kezét, ahogy nyujtotta vissza a pakli dohányt. — Tartsa meg, nálam még van.
Nézte hol a dohányt, hol engem, hogy igazán neki adom. De nem szólt, csak elévett egy ki-behorpadt pléhdóznit, abból kiszedett egy csomó lágyragyúrt újságpapírt, meg egy ilyen újságpapírba csavart félig elszívott cigarettát. Helyükbe begyömöszölte a kapott dohányt, tetejére meg visszahelyezte a félszivarat s rácsukta a fedelet. A kintmaradt papírt megnézte s betette egyik zsebébe. A dóznit is be egy másikba.
— Kevés a papír, úrfi, amit a dohány mellé adnak, — szólt aztán hozzám. — Az urak csinálják azt is. Csak vegye a szegén a sok dohányt, — legyintett.

— Mit tudják ők... Dehogy törődnek. — Hirtelen zavarba jött. — De az úrfi nem afféle, ugyi?

— Én még úrfi se vagyok, — nyugtattam meg.

Visszaült a csutakra füstölni. — Nye te, prr! — prügetett a juhok felé, bár azok inkább álltak, mint legeltek s nem füvet, hanem árnyékot kerestek a nagy melegben.

Most láttam, hogy alig van ott juh.

— Kicsi nyája van, hallja — szóltam a juhásznak.

— Elvitte a dühös kutya, meg az urak — komorodott el hirtelen.

— Na hát azt hogy?

— Azt jól.

Hallgatott.

— Hát a kutyái hol? — néztem még jobban körül. Az öreg is még jobban elkomorult.

— Azok?... Azok, ahol a juhok.

— Tán azokat is az urak?

— Azok biza, hogy az úristen!... — lenyelte a többit.

Hallgattunk egy darabig.

Nem biztattam beszédre az öreget, hagytam, mondja magától, ha akarja.

De mondta is aztán. Előbb csak úgy félmondatokban szakadt ki belőle a panasz, aztán már beszélt, mint a vízfolyás.

— Csak szegény ne legyen az ember, — sóhajtotta. Annál csak a betegség, ha rosszabb. — Hirtelen rámnézett. — Tudja, micsoda kutyám volt, úrfi? A Bogrász. Az már kutya volt. Fehér, olyan szőrrel, mint a téli juh. Csak az egyik füle s a farka fekete. Száz kutya közül megismerném. Kutya volt, okos. A buta ember semmi mellette. Nem adtam volna semennyiért. Olyan kutya kevés van biza. Volt ugyan még egy másik kutyácskám is, de az csak olyan piszli. Fiatal kolontos kutyácska volt, ha nyulra akadt, otthagyta a nyájat, aztán nem láttam estig. Mégsem fogott soha egyet is. Na, vagy igen egyszer egy nyulfiút valahogy, de abból sem volt hasznom, megette.

Az öreg a szivar végére ért. Kioltotta. Beszéd közben elővette a dóznit s belétette óvatosan a szivar-

véget. Zsebrerakta a dóznit s avval folytatta a Bogrász dicséretét.

— Azt kell mondjam, úrfi, hogy az már nem is kutya volt, hanem jó dolgos társam.

— Hová lett el?

— Hosszú sora van annak. Ráér-e nagyon?

— Én rá estig is.

— Na, akkor elmondom. — Még egyszer a juhok felé sandított. Azok a bokrok közé húzódva alig-alig tépdestek. Aztán csak elkezdte:

— Az úgy volt, úrfi, hogy még tavasszal volt. Éppen akkortájt nyírtuk le a juhokat. Hát egyik nap kint voltam vélük a Paizs élén, ott szaggatták a füvet, mert szép fű volt már, hamar tavaszodtunk. Kutyám, a Bogrász, a juhok mellett üt nagy okosan. A másik az inkább mind engem őrizett. Hát egyszer látom, hogy felkapja magát Bogrász és ugat, de ugat. Olyan hangja volt, mind egy szép kolomp. Nézem, mi a fene, hát látom, de csak egy szemvillantásnyira, hogy egy valami szürke bevágódik a juhok közé s Bogrász utána. Még a kis Piszli is ugatni kezdett, igaz ő inkább ijedtében... Jaj, úrfi, mi lett ott. A juhok csak duvadtak széjjel, azt se tudtam, mi leli őket. A Bogrász is lökdöste félre mindet, hogy megcsíphesse azt a valamit, ami hol itt, hol ott villant meg a juhok között.

Erre már én is szaladni kezdtem, jól megmarkolva a botot. A Piszli is a sarkamba vinnyogva.

Na, oda én a juhok közé s hát látom, a Bogrász elérte már a valamit s forog vele karikába.

De én láttam már, hogy mi az a valami. Egy nem nagyobb kutya volt, mint a Piszli, mégis jaj, de másabbnak nézett ki. Csurgott a nyála fehéren s csak kapdosott egy hang nélkül Bogrász felé, hogy kattogott a foga.

— Te isten, sze ez dühös! — találtam ki, hogy mi van. Topogtam aztán ijedten mellettük s markolásztam a botot, hogy segítsek a kutyámnak. Bogrász, az marta, ahol csak érte, bár ne marta volna. Egyszer aztán úgy verte a földhöz, hogy csak. Akkor én is neki a bottal s ütöttem, míg nem mozgott... Bogrász

még döglötten is marta. Még a Piszli is nekibátorodott s cibálta nagy hősen, közbe nézte, hogy látom-e...

Otthagytam aztán s a Bogrász után néztem. Ez mind csak prüszkörészett, rázta fején a fülit. Össze volt csipegetve. Orrán, fülén, még a vére is folyt. Elvittem a patakra. Ott lafatyolni kezdett nagy fáradtan, még a Piszli is úgy, mint aki a legjobban kiérdemelte.

Na, nézhettem aztán a juhok után. Szerte voltak, mint a csürkék, ha menyét járt köztük. Együvé terëltem s megügyeltem mindegyiket. Hát fene-franc a dühös kutyáját, annyi meg volt marva, hogy csak... De könnyű dolga volt a nyavajásnak, mondom, nyírás után voltak a juhok. Na, nézhettem őket. De nem volt mit csináljak. Gondoltam egye fene, kibírják, majd meggyógyulnak. Hallottam ugyan itt-ott; hogy nem jó a dühös kutyamarás, de gondoltam istentől van az is, majd ő elmulasztja.

Én hallgattam ezt a bölcseséget, nem akartam zavarni beszédjében az öreget, hagytam, mondja tovább. Mondta is az.

— Nem még ügyelgettem őket, úrfi, hagytam tépdessenek. Este aztán vittem őket haza. Tudja, nem a faluból való nyáj, hanem a pataki. Van ott sorjában vagy harminc ház, odavaló a nyáj is, én is. Ott élünk mi, s biza elég rosszul. Se papunk, se templomunk, de se iskolánk, úrfi, csak annyi a mienk, hogy székelyek vagyunk. Aztán bírónk sincs, csak olyan bíróformánk, Gyorgyika Laji. Kőháza vagyon s a legtöbb juha. A falu az jó messzire van mihozzánk, de elég messzire mégse, mert ha templomunk nincs is a patakon, de van a faluban kettő. Aztán pap is van ott kettő. Azok meg tőlünk is elkérik a kepét, de szigorúan. Folyton járják érte a Patakot. Csak hát ad a fene, ha nincs miből. Sze az adót se tudjuk fizetni, pedig azért csendőrrel járnak. Olyankor neki mi az erdőnek s hallgatunk ott estig. Ott zörgessenek. A juhok az erdőn, a házat el nem vihetik. Egyebünk meg nincs, csak a szegénység. Régebb még volt. Amíg erdő volt, máskép volt. De azt levágták egy szálig. Csak jöttek ki az urak, mérték fel. aztán

furton-furt vágták. A sok is elfogy. Ami kicsi maradt, annak is csak a neve a mienk. Ostornyelet se vághatunk, úgy tiltják. Igaz, akkora bolondok se vagyunk, hogy a fa tövén megfaggyunk, hozunk mi a saját fejünktől is...

— De mi lett a juhokkal? — juttattam eszébe.

— Jaj, azokkal baj lett, de nagy — folytatta az öreg. — Mikor este levittem őket, elmondtam soknak, hogy mi volt kint a hegyen. Máig is bánom, hogy mondtam. Dehát tudtam én, hogy mi lesz? Ha tudom, inkább levágom a nyelvem, minthogy egyet is szóljak. A patakiak ugyan nem sokat törődtek. Jó, hogy agyonütöttem, — mondták, s azt kezdték osztani inkább, hogy egy hétig még hozzam haza a juhokat, de aztán, ha feljebb megyek, hát maradjak is fent.

Na otthon még a vénasszonnyal is elosztottam egyetmást, avval feküdhettem is le a kocsánba, mert kinn aluttam a juhok mellett. Van egy jó bundám, aztán hidegek se voltak...

— Mennyi idős a felesége? — szóltam én közbe.

— Az-é? — nézett rám, — az jó sok. Várjon csak, — számítgatni kezdte. — Hát van ő is ötven — mondta ki végül. — De asszon volt az valamikor, úrfi, — csillant meg a szeme. — Ringott, mint a búza. Kétszer is megvertek miatta, mikor leánkorában hozzá járogattam. Micsa egy leán volt, — csóválta fejét mosolyogva. — Jajajaj! — hirtelen kialudt szemében a mosoly. — Csak hát minden eltelik, úrfi. Vénasszon lett ő is, de aztán a javából. Alig férek sokszor szájától a házba. — Hirtelen megrándult az arca ravaszul. — De azért szeretni még szeret, sokszor még etet is...

— Na! Eteti?

— Igen az, a fenével, — kezdett kacagni zötyögve. — De mondjam csak tovább, — végezte a kacagást.

— Reggel aztán kihajtottam újra a juhokat. Hát délután egyszer csak látom, hogy jön ki a vénasszon a hegyre. Meg is ijedtem biza, mert ritka szokása volt. — Kérdem, ahogy hozzám ér, — mi van te...?

— Asszondja, jaj, baj van, Samuka Feri, aki levelekért jár le a faluba, elkotyogta ott a dühös kutyát, mindjárt elévette a körorvos úr s nagy dolgot csináltak véle, még a községházára is elvitték. A végén meghagyták neki, hogy mondja meg Gyorgyika Lajinak, a megmart juhokat gyüjtsék külön helyre, amíg feljő a körorvos úr. Ki tudja, mit akarnak csinálni velük. Igy az asszony.

— Megljedtem nagyon, de azért nem szóltam egyebet, menjen csak haza, ne féljen semmit, van még isten is, nemcsak az urak.

— El is ment, de a kedvem is utána. Mind arra gondoltam, hogy mit akarhatnak az urak vajjon. Hogy jót nem, azt tudtam.

Itt rámpislogott keserűen az öreg, ahogy beszélt.

— Mert biza, úrfi, minálunk ördög helyett úrral ijesztgetik a kölyköket.

— Van azok között is becsületes, — próbáltam védeni az urakat.

— Ott lehet, — morogta, — de mihozzánk csak a rossza került. Mindegyik csak vinni akar, hozni csak írásokat hoznak adóért, bankért, a fene azt is, aki kitalálta! De mondjam csak tovább. Meglássa, hogy járánk.

— Na, este felé lehajtom a nyájat, de valahogy korábban, mint máskor. De nem érek az első házig, mikor látom, jő szembe Gyorgyika Laji. Mondani kezdi, elémbe indult éppen, beszélni akar velem.

— Mondom: hát beszéljen.

— Asszondja, csak azt akarta mondani, ahogy végeztem a juhokkal, nézzek be hozzá, de biztosan, majd megmondja akkor, hogy miért hí. De ne mondjam senkinek, hogy megyek, — kötötte lelkemre.

— Olyan nyájasan beszélt, hogy csak néztem utána, mikor elköszönt. Ő lekerült a kertek felé, én hajtottam tovább a juhokat.

— Ne-te-né, e mit akarhat? — gondolkoztam házáig. De nem tudtam kisütni sehogy. Na, elláttam a juhokat sóval, aztán bémentem. Ott avval fogad a vénasszon, hogy öten kerestek s meghagyták, legyek otthon, mert visszajönnek.

— Mit akarhatnak? — kérdem.

— Aszondja, ő nem tudja.

— Elmondtam neki Gyorgyika Lajit s azt is, hogy mijjen nyájas volt.

— Aszondja: nem rossz ember az — aztán elmondta, hogy az egyik pataki, az itt jártak közül, a komenciót is elhozta a juhai után.

— Ez már igazi csuda — mondtam. Igen, mert máskor heteket kell járjak a nyakukra, míg megadták csip-csupba.

— Tett ki, hogy egyek, aztán csak megáll előttem s mondani kezdi: — Ügyeljek, legyek ügyes, mert né, itt van valami a juhok dolgában, aztán nekünk ne csak a bagó jusson... — Igy oktatott míg ettem.

— Intettem, hagyjon, egyek, ne mind duruzsoljon. De akkor meg avval jött, hogy ne legyek mindég a világ élhetetlenje, ő csak annyit mond. Mert né, mindenki úgy él, ahogy tud, ez a világ rendje. Aztán becsüljem meg, ha az isten ránk is néz egy kicsit.

— Na, gondoltam, ennek bolhát rakhatott valaki a fülébe, hogy annyit mond, dorombol. Jól is gondoltam, mert bévallotta biza, hogy Gyorgyika Laji idejárt hamarébb s az töltötte tele a fejét. Ezt ád, azt ád, ha úgy lesz, ahogy ő akarja.

— Aztán mit akart? — kérdeztem.

— Azt hiszi, úrfi, mondta? Dehogy mondta. Azt mondta, megtudom Gyorgyikától, ha odamegyek.

— Végeztem az étellel s át is mentem szép lassan. Jól fogadtak ott nagyon. Felesége, egy magos, száraz asszony, még széket is törölt alám, pedig máskor még a szót is sajnálta attól, aki kevesebb, mint ők. De most még poharat is rakott elém s egy jó nagy üveget. Aztán csak kiment.

— Gyorgyika Laji, mikor ketten maradtunk kitöltött egy pohár jó, erős pálinkát s bíztatott, hogy igyam. Ő is ivott vélem. Rám köszöntötte, az uristen segéljen meg mindenkit, aki szegény! Avval azt mondja, hogy biza ő is szegény, mert jóformán egyebe nincs, mint az a tíz juha, amit én őrizgetek.

—Én ugyan még tudtam volna mást is hozzátenni

a tíz juhhoz, hogy mije van még, dehát csak hallgattam inkább s ültem a szék szélén. Egy kicsit szégyeltem is magamat, hogy úgy megtiszteltet.

— Jó darabig sajnálta ott magát előttem, a végén már én is nekifogtam segíteni. Na, szegény feje... Van baja elég... — De mit csinálhattam volna egyebet. Gondoltam, sírjon, töltse kedvét, nem muszáj el is hinni. Aztán a pálinka is fogyott, mert nem mondom, töltögetett szaporán. Már kezdtem is nézni, bírná még panasszal, legalább míg az üvegben van.

— De egyszer aztán közelébb hajolt, hogy tudom-e miért hívott?

— Mondom: én eddig még nem.

— Azt mondja, na, ő megmondja, mert tudjam meg, hogy baj készül a juhokkal, de nagy. A körorvos úr agyon akarja üttetni egy szálig. De még az én két kutyámat is, akkor aztán mit csinálok, juhok és kutya nélkül. Ki ád nekem enni?

— Le is tettem én a poharat egyből. — Csak nem, az istenit?... — kérdeztem megijedve. — De hiszen nincsen azoknak szikra bajuk...

— Sze a juhoknak sincs — nézett rám Gyorgyika — s mégis mit akarnak azokkal is. Pedig a juh nem kutya s ugye neki nem egyet, mert kettőt-mart meg...

— Mondom: nem biza, mert hármat. Még jó, hogy tíz van, hát akinek egy volt s azt is megmarta.

— Igaz, az is, azt mondja, de tudjam meg, hogy ő az urak kedvéért nem akar károsodni s aztán inkább eladja. De ezt nem kell tudja senki, én csak hallgassak, ő nem kívánja ingyért. Ő még ma éjjel elviszi egy messzi faluba s ott adja el. Nekem ád egy zsák pityókát, fát, pénzt, de még egy első bárányt is, ami ezután születik.

— Kicsi dolog annyi mindenért, gondoltam. Fene az orvosát s a többi urát, igaza van az asszonnak, becsüljem meg, ha egy kicsit rám is néz az isten. Aztán még sohase volt saját bárányom, tudja, pedig világéletemben juhokkal bajlódtam.

— Ahogy ezt mind elgondoltam, addig hallgattam. Gyorgyika Laji megijedt s biztatni kezdett, hogy aztán a kutyákat is letagadjuk, ő se szól semmit...

— Evvel vége is lett a beszédnek, ígértem én neki mindent, csak baja ne legyen a Bográsznak.

— Még kitöltött egy pohárral, megittuk, avval mehettem haza. Mentem is. Mind a bárányra gondoltam, amíg mentem. Még nem volt bésötétedve egészen, mikor bétettem a kaput. Hát otthon várnak vagy öten is. Mind juhosgazda s mindegyik avval kezdi, menjek csak véle féire egy kicsit... — Majd szétszedtek, rángattak ötfelé s osztották dühösen, ki jött hamarébb. Én csak álltam ott köztük s néztem merre húznak. A végén csak megegyeztek, úgyis egy bajuk van, beszéljenek közösen. El is kezdte mindjárt a vén Vaszi bá', kinek hat juha volt nálam.

— Azért jöttek — mondta —, hogy tagadjam le a dühös kutyát az ő juhaikról, csak nem kívánhatom kárukat, aztán ők adnának ezt-azt s nem kell azt se tudja mindenki... Lesték azután, mit mondok.

— Én hallgattam egy darabot, kitanoltam én már Gyorgyika Lajival a dolgot, hümmögtem-hámmogtam. Jó-jó, csak... Mert ugye, né... izé... — s hallgattam megint jó nagyot.

— Meg lett a foganatja. Igérni kezdtek egyik többet, mint a másik, ha csak felét kapom meg, úrfi, a sok mindennek, én most vígan élek ebbe az esztendőbe. Én is megígértem hát nekik, amit vártak. Köszönték eleget. Egyik pénzt is hagyott az asztalon. Avval is maradtam aztán, de akkor örültem nagyon, hogy minden lesz. Az asszony is ragyogott egész este s biztatott, hogy jól teszem biza.

— Valahogy nehezen elaludtunk a nagy örömben, mert úgy van az, úrfi, hogy bánatában, de örömében is nehezen alszik el az ember. Reggel még ki sem virradt, csak költöget az asszon a kocsánból, hogy keljek, segítsek Bajkó Misinének orvosolni a juhokat.

— Nézem, mi van, hát tényleg ott van Bajkó Misiné, egy csúf de csúf öregasszony a Patakról, aztán biztat egy csomó egyjuhos pataki gazdát, hogy bizzák csak rá, mert kikúrálja ő a juhokat hamar, aztán mind jöhet a körorvos úr...

— De a Gyorgyika juhaival mi lett? — juttattam én az öreg eszébe.

— Na, né, el is feledém. Azokkal az lett, hogy még akkor éjjel elhajtotta őket eladni. Reggelre már a harmadik faluban járhatott vélük. De mondjam tovább ezeket. A vén Misiné nekifogott a juhgyógyításhoz. Én fogtam őket, ő meg vetette rájuk a keresztet s mötyögött, ő tudja mit. A végén még rávetett a sebukre valami szőröket s avval kezdte a másikat.

— Alig telt valamibe s készen is voltunk. A patakiak nem győzték köszönni. Én vihettem a juhokat a hegyre. Aznap úgy dél felé még kijött a hegyre Batics Mihály is, egy nagy fekete ember, kinek a télen két szép földjét dobolta el a magyar bank. Csak odajő s annyit mond, hogy ő viszi a juhait haza. Kettő volt neki s egyiket megmarta volt a kutya. — Mit hogy szóljak? Az övé... — Vigyed — mondtam.

— Kiválasztá nagyhamar, morgott valamit s avval ott se volt. Azután telt a nap baj nélkul. Már azt is hittem, na, ugyi. nem lett semmi s már kezdtem megnyugodni, de a jézusmáriáját, ha aznap nem is, de másnap bécsapott a baj, de mint az égi villám.

— Akkor nap alig telt el dél, s látom, jő két emberforma felém az ajból. Oda is értek. Samuka Feri volt az egyik s mellette egy csendőr, de olyan szigorúarcú, hogy mindjárt bátorítani kezdtem magamat, ahogy rájanéztem.

— Samuka Feri köszönés helyett avval kezdte, nagy ijedten, hogy le kell hajtani a juhokat, de hamar. A csendőr is mondani kezdte nagy hangosan, hogy: Hájdi, hájdi! — Aztán szétnézett hegyesen: hol a kutya, hol a kutya?! — Néztem hát a kutya után. — Bogrász az a helyén, vigyázott okosan, bár ne lett volna ott. Bezzeg a Piszli az el lett valahová akkor is, nyúl után vagy hová. — Igy van ez, gondoltam, így ez az emberek között is. Aki helyén áll, azé a baj java. — De nem igen volt időm bölcsölködni, mert Samuka Feri nyavajgott, jaj, menjünk, neki baja lesz, ha elidőzünk.

— Én mentem volna, de a csendőr mind csak keresgélt a szemével, hogy: ket kutya, ket! — végén már az ujján is mutogatta a kettőt.

— Mondom, én megkeresem s indultam is, de csak megfog haragosan, hogy álljak az istenemet, mert...

— Mit csináljak, megálltam. Ő meg vakarhatta a fejét, hogy ő mit csináljon. Vakarhatta, a Piszli csak nem jött elé. Rámordított — hájdi! — s a juhokra mutatott. Na, hajtottuk aztán Samuka Ferivel azokat. A Bogrász mind a csendőrt meregte.

— Mikor aztán elértük volna a pataki házakat, a csendőr is nekikezdett juhot hajtani, de úgy, hogy egyből kitaláltam, hogy ő se most lát először juhot. Úgy prügetett furcsa módra, hogy három hét mulva sem tudtam utána csinálni, pedig próbáltam eleget. Még a Bogrász is elismerte, nem mereğte többet.

— Beértunk a Patakra. Minden kapuban állt valaki. Többnyire asszon, aztán siránkoztak nagyon.

— Elértük a Gyorgyika házát is hamar. Ott állt egy autó s egy csomó pataki ember. Megállítottuk a juhokat, a csendőr ment, hogy szóljon az uraknak. De a kapuig se ért, jöttek azok szembe. A jegyző úr a faluból, a körorvos úr s még vagy kettő. Mellettük az őrmester úr is ott jövögetett s utána két csendőr.

— Egyenesen nekem jöttek. Le is kaptam a sapkámat egyből. Hát csak rámkérdez a jegyző úr, szigorúan, hogy én vagyok az a juhász s ezek azok a megmart juhok?

— Én csak forgattam a sapkámat s mondom: én vagyok az a juhász s ezek azok a juhok.

— Kérdi, hány van megmarva.

— Mondom: sok nincs.

— Rámparancsol erre a körorvos úr, kerítsem ki hamar a megmartakat, hajtsam külön őket.

— Nézem a gazdákat, azok vissza engem. Indulok, hogy csináljam, amit a körorvos úr mond, de akkor már elémbe állottak a patakiak s egy páran meg az urak elé s kérni kezdték azokat, ne bántsák a juhokat, sze nincs egyebük, csak az s nincs azoknak bajuk, ami volt is kikurálta Bajkó Misiné...

— A jegyző úr csak intett az őrmester úrnak, az rögtön odadobbant a három csendőrrel s taszigálták félre a patakiakat, mint a semmit. Azok mentek szét ijedten s csak messziről nézték, hogy válogatom én Samuka Ferivel s a Csobán csendőrrel külön a juhokat. A körorvos úr is ott szökdösött köztünk s alig telt el valamicske idő, már kétfelé volt a nyáj.

— Az urak ott álltak, nem mentek egy tapodtat sem. Mikor készen voltunk, akkor csak odaállították a három csendőrt meg Samuka Ferit a két nyáj négy felére. Engem meg tessékelni kezdett az őrmester úr a házba, ahol aztán a belső szobában külön fogott hogy na, most mondjam meg, de hamar, hogy ki vitt el megmart juhot a nyájból. Ő ugyan tudja, csak látni szeretné, hogy én igazat mondok-e. De aztán ne hazudjak, mert akkor baj lesz nagy, ő hirtelen haragú ember... — Ezt úgy mondta, hogy belésárgultam. Nagy mokán ember volt az őrmester úr. Csak tekergettem a fejem s nem mertem a szemébe nézni.

— Ahogy ott hallgattam, csak látom, hogy az őrmester úr összehúzta a szemét, az ajtóhoz megy, bezárja s jő nekem hatalmasan.

— Dehogy vártam míg hozzám ér. nézni is rossz volt. Mondtam én, úrfi, eszem nélkül Gyorgyika Lajit s a többit, aki csak le akarta tagadni a dühös kutyát. Igen, de akármennyit mondtam, neki mégse volt elég. Biztatott jobbról is, balról is, hogy mondjam tovább, mert tömlöcben esz meg a fene. Csattogott a pofám.

— Megnéztem hát a ház gerendáját s hazudni kezdtem én neki összevissza. Addig, míg megelégelte az igazmondást s kinyitotta az ajtót. Engem kitaszigált, az urakat béhívta, de bé Gyorgyika Lajit is. Az csak nézett rám nagy fehéren s kereste a szememet félősen. Én kerültem az övét, csak a földet néztem nagy pirosan. Az őrmester úr még rikoltott, hogy küldjek bé egy csendőrt. Küldtem is neki egyet, én meg a helyére álltam a juhok mellé. Alig láttam egyet is, olyan sírhatnékom volt. — Öreg ember vagyok én; úrfi, szégyellettem erősen a verést. Nem néztem

semerre, csak a földre. Egyszer hallom, csikorog a kiskapu, s jön ki Gyorgyika Laji a csendőrrel. Piros volt ő is, mint a tűz langja. Mentek hallgatva lefelé, aztán tudtuk meg, vitte a csendőr, mutassa meg, kinek s hol adta el a megmart juhokat.

— Néztünk utánuk, de már jöttek ki az urak is. Haragudhattak nagyon, mind kiabáltak. Kivált a körorvos úr. Mind azt kiabálta, butábbak vagyunk a juhoknál is. Mi lesz, ha megtudják, nem tudom hol, neki is baja lesz, a fene mind parasztot egyék... A jegyző úr meg ordítozott, kerítsék elő Batics Mihályt a juhaival együtt, de hamar.

— Ment is Samuka Feri ijedten, még csendőrt is vitt magával. Én maradtam csak a juhok mellett Bográsszal s na még egy csendőr.

— Az urak addig állingáltak az autó mellett s szidták a patakiakat.

— Egyszer aztán csak jön Samuka Feri s a csendőr. Előttük Batics Mihály haragosan, mint a láncos kutya, mind csak meregett hátra a csendőrre, aki hozta utána a puskát nekitartva.

— Megálltak az urak előtt. Juhot egyet se kaptak, jelentette Samuka Feri.

— Hol vannak a juhok, te?! — kiáltott Baticsra a jegyző.

— Az csak a bakancsait ügyelte. — Nincsenek juhaim, instálom, jegyző úr — szólalt meg végül.

— Ne hazudj, te! — ordított rá az őrmester úr.

— Batics Mihály csak hallgatott.

— Hová tetted, te, hová tetted?!... — ordított rá még jobban az őrmester.

— Batics Mihály akkor felkapta a fejét. — Megettem! — mondta ki s nézett az urak szeme közé hatalmasan.

— Jaj, látta volna, úrfi, az urakat. A körorvos úr mind a fejét fogta s ordított, hogy buta paraszt, buta paraszt! A jegyző úr is ordított: — Állatok ezek, állatok! — Hogy merted, te!? — rikoltott Baticsra, aki csak állt ott, mint aki nem fél senkitől. — Meg tudtam volna ölelni. — Megvetette a lábát a haragos jegyző előtt s úgy kezdte mondani:

— Én úgy mertem, jegyző úr, hogy ha a földemet el is vették az urak, a juhokat már nem hagyom... Az enyém volt, megettem s annyi!...

— Az urak zúgtak, mint a méhek. A körorvos úr parancsolni kezdett az őrmester úrnak, hogy azonnal vigyék Baticsot s az egész családját a városi kórházba, de akár csendőrrel is, ha nem menne szépszerével.

— Az őrmester úr szalasztotta is mindjárt Samuka Ferit le a faluba új csendőrért s el is vitték aztán Baticsékat egy szálig, még a hetvenéves öregapját is biza, pedig eleget mondta a jámbor, hogy öreg ő már, dehogy evett a juhból, sze foga sincs, éppen csak, hogy mártogatott egy kicsit. De mind beszélhetett. Vitték őt is. Mert ilyenek az urak, úrfi.

— A körorvos úr összeszedett az őrmester úrral egy csomó ásót s vagy hat embert, aztán csak rámdirigált, hajtsam ki a megmart juhokat egy olyan csúf gazos rétre.

— A jó juhokat azokat lehajtotta Samuka Feri a faluba, ott külön tették egy nagy-nagy kertbe, aztán onnan fel nem engedtek egyet is három hétig. Cipelhették le a drága szénát a patakiak, de mindennap, ha nem akarták, hogy éhen dögöljenek ott rakásra, szép füves tavaszon.

— Mi meg aztán, hogy kiértünk a rossz juhokkal a gazosba, hát csak nekiállított az őrmester úr az ásóknak mind a hetünket, aztán estig mindegyet ástunk. Lett is akkora gödör, hogy az már gödör volt. Akkor aztán a körorvos úr csak hajtatta velünk a gödörhöz a juhot, az őrmester úr a csendőrrel meg csak lődözte rakásra. Mi meg heten lökdöstük a gödörbe ügyesen. Szomorúbb volt az nekünk, mint egy temetés. Egy pataki el is fakadt sírva, hogy a juhára ismert.

— De nekem csak azután jött a java. Mikor elvégeztük a juhlökdösést, hogy egy se volt, azt mondja az őrmester úr, hogy hívjam csak oda a kutyámat. Ott ült az nem messze tőlünk.

— Hát azt mért, őrmester úr? — kérdem, de már reszketett a hangom.

— Rámkiáltott: ne pofázzak ott neki, tegyem, amit parancsol.

— Hívni kezdtem hát Bográszt, de szívem már a szememben volt.

— Odajött szegén lassan, félszemmel mind az urakat nézte, aztán csak leült mellém.

— Azt mondja az őrmester úr: — álljak csak félre.

— Tudtam már, mit akar. — Inkább engem, őrmester úr — szóltam keserűen, de aztán csak félreálltam.

— A Bogrász már jött volna utánam, mikor az őrmester meglőtte. Leesett mindjárt s kezdte verdesni a fejét a földhöz.

— Éreztem, hogy valami csak lefolyik az arcomon. Nem is bírtam tovább ottan, elindultam csendesen s mind az arcom kaparásztam. Kiáltottak utánam, hogy álljak, hová megyek, de mind kiállthattak. Mentem, mint aki beteg. — Szegén kutyám, jaj szegén kutyám! — botorkáltam nagyokat, még az istent se tudtam szidni, úgy odavoltam.

— Hát amikor a kertek alatt beérek haza, az udvaron csak ki vicánkodik elébem: a Piszli. Még vinnyogott is örömében. De elfogott a fekete harag. Fel én ott valami botot s neki, hogy üssem... De a Piszli nem még várt arra, futott de hogy, két napig se jött haza. Akkor is hiába jött, elvertem az udvarról. Nem állhattam sehogy. Egyszer aztán haza se jött.

— Igy én a kutyákkal, úrfi. Aztán két hónapig azt se tudom miből éltünk. Se juh, amit őrizzek, se semmi. Ami maradt juh, annak is eladták a felét a patakiak. Féltek, hogy anélkül találnak maradni. De még meg is büntettek egy párat. Igy járánk mi a dühös kutyával, úrfi. Most meg itt né, őrzöm a maradékot. Alig kapok valamit utánuk, sze darab után fizetik. Na lássa, azért ijesztgetik úrral a kölyköket a Patakon. De igazuk is van biza, igazuk — végezte beszédét az öreg s új szivarat csavart a hosszú beszédre.

*

Én álltam ott megdöbbenve, tanácstalanul. Végül mégis csak nekifogtam megmagyarázni, hogy nézze

csak, a körorvos úrnak azért igaza volt, mert nem úgy kell azt venni, ő avval csak jót akart, veszedelmes betegség a veszettség.

Végighallgatott. Akkor csak annyit kérdezett:

— Mondja csak, úrfi, javát akarja az a szegénynek, aki elpusztítja egyetlen vagyonkáját, hogy az se legyen, javát akarja az, aki úgy csinál?... — Nézett rám konokul, szigorúan.

Egész belezavarodtam. — Még az igazukban sincs igazság! — gondoltam az urakra feldühödve. Az öregnek azzal ütöttem el a választ, hogy ne mind szólítson úrfinak, mert nem vagyok az. Pedig megérdemleném, — mondta — mert lám, dohányt is adtam.

Aztán elbúcsúztam tőle.

Mikor kezetfogtam, láttam, mondana még valamit. De nem szólt, csak mikor mentem már vagy tíz lépést, akkor szólt s intett, hogy álljak meg csak, menjek vissza, mutat ő valamit...

Visszamentem. Egy közeli bokorhoz vezetett, ott megállt s rámkacsintott. Félrehajtogatta az ágakat, hogy nézzek csak bé oda...

Benéztem. Ott biza egy alig párhetűs kutyakölyök aludt az árnyékban. Hosszúszőrű, szép kicsi kutyakölyök. Tiszta fehér, csak a két füle fekete.

Az öregre néztem. Ragyogott, mint a júniusi nap.

— Ebből lesz kutya, úrfi! Juh mellé való, igazi... A nagy sztináról kerítém, olyan anyja van, hogy az már kutya. — Eleresztette az ágakat. — Csak azért mutatom meg magának, úrfi, mert látom, maga nem afféle ember...

1941

A KABÁT

JÚLIUSI MÓDON nem lehet telet várni. Ami kicsit szereztek hát a nyáron, anyjuk elvásárolta az őszeren. Megvett ezt-azt, nadrágot, sapkát, de már két nagykabátra nem tellett sehogy. Pedig a kisebbik, hogy a lelkére kötötte. — Olyan nagygombosat, édesanyám...

De ha nem tellett, csak egyre.

— Amelyiknek jó lesz. A másik hordja a szvettert — gondolta s hazavitte nekik.

Lettek nagy osztozások.

Jani, a nagyobbik, magára rángatta mindjárt.

— Neked nagy, nem látod? Nadrágot is kaptál, mit gondolsz... Nesze a szvetter, elhordod sportosan... — dobta oda neki. Eddig ő viselte, az apjukról maradt, kinyulott jó bőre.

A kisebbik sírva fakadt keserűségében.

— Tavaly sem volt, igen... Mindíg csak neked... Járjál te sportosan — dobta vissza neki. — Nem kell semmi, edd meg! Lelketlen vagy, tudod! — s még a most vett sapkát is ledobta magáról s indult ki könnyesen, hogy megyen ő világgá.

Elébe kellett állnia az anyjának, hogy valóban ki ne menjen.

— Nagy az neked úgyis... — vigasztalta. — Sálat veszek, ne félj. Bizonyisten veszek — ígérte.

S vett is másnap egyet. Összeszedett otthon valami már igazán hordhatatlan holmit, s mert nincsen olyan szegény, hogy ne legyen nála egy még szegényebb, eladta az ószeren, s megvette a sálat, hogy vigasztalja a fiát.

Csakhogy az nem vigasztalódott. Vékonyka fiú volt, ellepte a szvetter, szégyelte viselni. Begyúrta a nadrágba, bevarrta a két oldalát, mégsem tudott megbékülni vele.

— Olyan vagyok, mint a maskurák! — siránkozott az anyjának minden áldott nap. S mind csak a kabáton járt az esze.

— Honnan, te, miből?! — lett mérges az a végén. — Ulj itthon, ha szégyelled, na nézz oda! Nem tudsz tekeregni, ugyi!

Evvel maradt hát, a szidással.

Akkor este nem tudott elaludni.

— Ha neki kabátja lenne! — fogta el a sírás. Nem volt mivel, mind a párna csücskével törölgette a szemét.

— Mit bőgsz, te! — dühösködött rá Jani. — Nézze meg, mind bőg, nem is lehet tőle aludni!... — ült fel a végén mérgesen.

— Hogyne bőgök, nem is igaz... — ijedt meg az hamar. Befordult a falnak s már az orrát sem merte szívni. Addig, míg kigondolta.

— Messze van még karácsony s addig kikeresheti...

Jani morgott ott mellette s kucorodott össze, amiért kitakarta.

Lebujt hát még jobban s fészkelte magát a pokrócba. Na, csak legyen holnap! — bíztatgatta magát s valahogy elaludt.

Reggel aztán az anyjának sem szólt, csak felkelt jó korán s öltözködött dideregve. Befalta a zsíroskenyerét s már fordult is ki az ajtón.

— Hová, úrfi? Aztán fát ki hoz? — nézte meg az anyja.

— Csak ide ki, né... — hazudta, hogy csak egyszer kint lehessen az ajtón. Aztán ki a kapun s iszkiri:

a sarokig vissza sem nézett. Onnan is csak alig. Ment ki az állomásra, a reggeli vonathoz, csomagot vinni.

Ácsorgott ott sokáig, bemenni félt a hordároktól. Fújt a szél, gyúrta a kezét a zsebébe, de megérte. Két kosarat is nyomott egy kofa a kezébe, hogy vigye csak utána.

Vitte is boldogan. Nehéz volt, hogy húzta ki a karját, de hurcolta nagy akarattal. Le-letette olykor, hogy jobban markolhassa, aztán szaladt egyet a kofa után

Hatvan fillért kapott, nagy örömére.

— De haza vidd mind, ne csak elcukrozzad! — oktatta a kofa. — Nincs neked kabátod? — kérdezte meg hirtelen. — Sze megfagysz...

— Van, dehogy nincs! — hazudta szégyenében. — Csak még új, tetszik tudni, vasárnap hordom. Olyan csontgombos...

— Jó, jó, de megfagysz...

— Dehogyis, kérem. Jó meleg ez, sportos... — dicsérte a szvettert. — Csak tetszik tudni, bő.

Ott maradt aztán egyedul.

— Mert lesz nekem kabátom, úgyis! — fogta el az öröm s megrázta a nadrágja zsebét hirtelen. Kocódott ott a hatvan fillér.

— Tessék mondani, ne segítsek? — állt aztán egy öregebb úr asszony elé. — Olcsón viszem, kérem... — ajánlkozott buzgón.

És későre kerult csak haza. Úgy három óra után. Az anyja mosni volt valahol, Jani meg kóborogni. Két évig volt ő borbélyinas, s mikor mestere megbukott, nem inaskodott tovább, szerzett két rossz borotvát, s borotválta, aki csak elé akadt. Volt egy-két olyan kuncsaftja is, akiket nyirt is házi ollóval.

Megette hát otthon a neki hagyott paszulylevest, aztán hamar be a városba újra. Estére megszaporodott a hatvan fillérje kilencvenre.

Vitte haza, mint a madarat. Az anyja szidni akarta éppen, mikor csak borította ki az asztalra.

— Nézze meg!... Mert lesz nekem kabátom, úgyis.

S elmondta, hova járt s hogy szerezte.

— Na add ide, gyüjtsük meg — kérte el az anyja. — Aztán megvesszük, ne félj.

Odaadta kipirulva, nem szólt, hallgatott gyámoltalanul, csak mikor lefeküdtek, tört ki belőle sírósan:

— De aztán gyűjtse meg... Tavaly sem volt kabátom, tudja jól! Maga elkölti, ha nem is akarja...

— Hát ne add ide, na nézz oda! — zsörtölődött sokáig az anyja.

Hallgatta keseregve, de másnap azért odaadta az aznap keresett negyven fillért is. — Tegye el — súgta.

Karácsonyig tartott a bizodalma, de már a nagyhéten mind sűrűbben vette elé az anyját.

— Mennyi van már, mutassa... — Miért nem mutassa?!

— Mit tudom én, mennyi van! — csattant fel a végén, de valahogy nem mert a fiára nézni.

— Mindennap hoztam, vagy tíz pengőt is hoztam... — tört ki kétségbeesve.

— Na és ha hoztál? Hát enni nem ettél? Mindennap ettél... — védekezett az anyja.

Annak csak megroggyant a térde.

— Elköltötte?... Na ugyi, hogy elköltötte! — találta ki, hogy mi van.

Először az ágyra búját sírva, de aztán felugrott onnan az anyja elé.

— Adja ide, nem bánom, adja ide! — kezdett kiabálni s rángatta az anyját nagydühösen.

— Ereszted el a ruhámat, te! — mérgelődött fel az egyszeribe, — s taszított egyet rajta, hogy csak huppant az ágyon. — Nézz oda kölykire! — háborodott fel mindjobban. — Sze ez megölne tíz pengőért... Én ettem meg, azt hiszed? Ölöm magam, hogy kikerítsem, s még nekem jössz, híres?... Mert letöröm a körmöd! — kapott fel hamar egy fakanalat s mind takarhatta a fejét.

Végre is elfogta a köhögés, abba kellett hagynia.

— Megölik az embert!... Nézd meg az ujjamat... — mutogatta. — Eszi meg a szóda... Magamért kínlódom, azt hiszed?... Lelketlen irigye!... Nekem többet ne add, edd meg a pénzed! — dobta oda a maradék három pengőt. Avval leült a kályha mellé s törölgette a szemét ott sokáig.

Jani csak nézte őket.

Bélusnak az ágyon szakadt meg a szíve.

— Mért lelketlen ő? — szipogta mindegyre. — Csak amiért nincsen kabátja.

A három pengőhöz hozzá sem mert nyulni, csak mikor lefeküdtek, dugta el suttyomban a párna alá.

Másnap aztán keresett hozzá még vagy negyven fillért s tette szégyenlősen az anyja ölébe.

— Tegye el, — mondta. — Né, faggyút is hoztam — kotort ki a zsebéből valami papírba csomagolt faggyút. Kőműves apjától látta annak idején, hogy azzal kenegette mésztől kirepedt ujjait.

— Hadd el, lelkem, gyűjtsd te — békült meg az anyja. — Dugd el inkább, hogy én ne lássam... Elköltöm, ha nem is akarom — sóhajtotta.

Eltelt hát a karácsony kabát nélkül. De újév után megint megszaporodott a kicsi pénze. Kitalálta, hogy kimegy a városi dombra, s két fillérért visszahúzza az ott szánkázó úrigyerekek ródliját. Ötven fillért is megkeresett sokszor.

Nem fázik, bizonyúristen! — bizonygatta azoknak dicsekedve. Van neki kabátja, hazudta, csak új, aztán vasárnap hordja. Még a sálat is levetette nagy hősen s csupasz nyakkal trappolt utánuk, mikor lecsúsztak. De olyankor arra gondolt, hogy: legyen csak neki igazán kabátja, mert kiviszi ő, hogy lássák.

Gyüjtötte konokul s számolgatta naponta tízszer is a pénzét. Már úgy volt, hogy na, a jövő héten megveszik, mikor szombat este elküldte az anyja marhacsontért. — Jobb levese van annak, mint a húsnak s jó lesz vasárnapra... — mondta. — Eridj, fiam, hamar.

El is ment szívesen s hát egyszer csak jön be nagy lihegve. Lecsapta a csontot s alig tudta valahogy kimondani:

— Né mit leltem, édesanyám drága! — Egy összegyűrt tízpengőst simított ki az anyja elé. Szinte reszkettek az ujjai.

— ....A mészárosnál, a földön... — magyarázta. — Felvettem biza... Na, ugyi, hogy lesz kabátom! — mondta ki örömében.

Anyja elején még megijedt a pénztől.

— Jaj, te! — mötyögte. De aztán lassan rajta is arrá lett az öröm.

— Osszuk el,... — alkudozott a fiával. — Bornyúlábat veszek s olyan kocsonyát csinálok... — ígérte. — Nem ettünk jót, mióta... A többivel megvesszük, ne félj. Hétfőn megvesszük — tette utána.

Adta ő szívesen, még Janinak is adott vagy negyven fillért. Alig fért el a szvetterben.

Az anyja ment hamar vásárolni. El is vásárolt öt pengőt egy-kettőre, de akkor este még kolbászt is ettek.

Éppen ették a kolbászt, mikor csak jön be egy asszony s vele a mészáros inasa.

— Ez a fiú volt, kérem, még azt hittük, az övé...

Csak hallgatta sápadtan, kukkanni sem mert, nem hogy letagadni. Dugta volna még a kolbászt is zavarában. Csak szipogott ott az asztal mellett.

Az anyja is megijedt, nem merte tagadni ő sem.

Az asszony még vigasztalta őket.

— Jó, hogy megvan — mondta. Örült, hogy megkerült a pénze.

Hát meglenni megvolt, csak hiányzott a bornyulábára, meg a kolbászé. Más pénz nem volt a háznál, az ő kis pénzéből kellett, hogy kipótolják. Maradt megint vagy négy pengője. Igaz, az asszony is adott hozzá még ötven fillért.

Mind adhatta.

Mikor elment, az anyja nem győzte vigasztalni.

— Egyél na, — békítette.

Dehogy is evett. Lebújt az ágyra s dugta fejét a párnába. Nézni rossz volt, úgy sírt.

— Nesze, nekem nem is kell — adta vissza Jani a negyven fillért. — Van öt pengőd, mit bőgsz?... — Keresel még ötöt s kész... — mondta.

Mind mondhatta. Úgy aludt el sírva. Reggel még megette az estéről maradt kolbászt, de hallgatott egész nap. Két napig nem is ment sehová, hiába unszolta az anyja, úgy belejött a búsulásba.

— Úgyse lesz nekem kabátom — legyintett s a harmadik nap indult el ímmel-ámmal. De azért gyüjteni kezdte megint a pénzét.

Elvállalt akármit.

Egyik nap, egész estig, mind vizet hordott egy asszonynak a nagymosáshoz. Átázott a lába s megfázott, köhögött egész éjjel. Jani alig tudott aludni tole.

Egy másik nap meg a nagybátyja sajnálta meg, s hívta el magával pénzt keresni. Favágó gépnél dolgozott az öreg s el-ellátogatott hozzájuk is nagyritkán.

— Hordod ott a fát, vagy adod a gép alá — biztatta. Dolgozol egy hétig, s lesz kabátod, ne félj!

Egyszerre elfelejtette a búsulást. Másnap már hajnalban felkelt, csakhogy már mehessen. Hidegen itta meg a teáját is s indult az öreghez. Ment aztán vele izgatottan s majd sírva fakadt, mikor a géptulajdonos nem akarta felvenni.

— Mit akar itt vele? — kérdezte az öregtől. — Nem vagyok én menhely! — mérgelődött. — De nem is szabad — mondta. — Tiltja a törvény gyerekkel dolgoztatni...

— Hát enni nem tiltja? — mérgelődött az öreg. — Ki keressen neki? Sze apja sincsen. Mit tudja a törvény... — legyintett biggyenve. — Irja be, hogy tizenhét éves és kész... — tanácsolta. — Legyen Nagy úr másabb, mint a törvény...

Végre is felvette Nagy úr.

— De csinálj is valamit, hé — hagyta meg neki.

Jaj, hogy igyekezett. Egy óra mulva gőzölgött a szvetter. Csodára nem volt hideg, inkább olyan, hogy kásásra olvadt a hó. Amíg letaposták, átázott a cipője, akár a bendő.

Dehogy bánta, mind csak Nagy urat leste: — Lássa-e, milyen nagyon dolgozik? — Szinte szaladgálva hordozta a fákat.

Délben megmondta aztán Nagy úr, hogy: pengőt kap egy napra. Azt se tudta, hogy dolgozzék jobban.

Estére megkörmösödött az idő, hogy didergett a szvetterében. Hazáig kocogott a foga. Tiszta víz lett az ágyban, nehezen aludt, mind csak forgolódott. De reggel azért felkelt s ment dolgozni konokul.

Igen. de egész nap csak kókadozott. Meg sem tudta enni délben a zsíros kenyerét. Szédelgett bágyadtan. Este felé aztán kilelte a hideg, csak a két szeme tüzelt.

— Sze te beteg vagy! — vette észre az öreg is.

— Na csak pakolj haza! — kergette, mikor tagadni próbálta, hogy: hogyne, nem is igaz!

Otthon az ágyban már láza lett, olyan, hogy sütött a két arca.

Anyja nem győzte szídni ijedtében.

— Na látod, mit csináltál, látod!...

De ő most is csak a kabátot síratta.

— Tudtam, hogy mégsem lesz kabátom... — sírta.

Este a nagybátyja újra eljött, lássa mi van vele.

— Dehogy nem lesz — biztatta. — Beírt Nagy úr a segélyzőbe, táppénzt kapsz s abból megveheted, ne félj. Holnap hívd az orvost — fordult az anyjához.

Hívta is az másnap, még korán délelőtt elhívta. Egész éjjel félrebeszélt a fia. Mind a kabátot osztotta s a pénzt, amit ő elkötött.

— Tüdőgyulladás — mondta meg az orvos s tanácsolta, vigyék kórházba. — Ebben a lyukban nem lehet beteget tartani... — nézte kereken a szobát.

— Csak az a baj, hogy akkor nem kaphatsz táppénzt — mondta még az öreg, mikor meghallotta.

Na csak ez kellett szegénynek. Ő nem megy sehová! — kiáltozta az anyjának. — Nem azért lett beteg, hogy mégse legyen kabátja!

Szegény anyja ráhagyott mindent, csakhogy megnyugtassa.

— Jó, jó, csak ne izélj... — s egész éjjel virrasztotta a fiát.

De a harmadik nap csak be kellett, hogy vigyék. Beteg lett, hogy nem merték otthon tartani. Az anyjának is pénzt kellett keresni, mosni, hiszen csak két napig volt otthon s már nem volt mit egyenek.

Bevitték hát, ő vitte, az anyja. Sírva hozta haza a kicsi holmiját.

— Szegény fiam, kicsi fiam! — síratta otthon is. — Mert te is oka vagy! — támadt rá Janira. — Elvetted a kabátot, szvetterben kellett járjon... — vádolta.

Erre már Jani is sírva fakadt.

— Én mind kell, hogy járjak, tudja jól. Járjak, mint a vakok, rongyosan? Cipőm sincsen, nézze meg, csak hozzam a pénzt, ugyi?!

Úgy sírt az a nagy fiú, hogy rázkódott a válla.

— Maga is elköltötte a pénzét s még rám fogja?

— Jaj, istenem, hát kire költöttem, te? Nem ti ettétek meg? — ijedt meg az anyja.

— Akkor mér mondja nekem — kiabált az sírva. — Többet nem veszem fel, legyen nyugodt. Illüjek én is meg, nem bánom...

Elhallgattak, nem merték okolni egymást.

— Jaj, csak legyen jobban! — fogadkozott az anyja, — többet nem is engedem én schová...

De biza két hétig beteg volt az, olyan, hogy fetrengett a láztól. Mire meg valahogy jobban lett egy kicsit, lefogyott, hogy nem maradt más, csak a két nagy szeme. Ujjai is megvékonyodtak, hogy a nagybátyja alig mert hozzájuk érni, mikor meglátogatta. Még azután is bent tartották vagy három hétig. Akkor aztán mehetett érte. Ment is az anyja s vitte a szvettert is, hogy abba bugyolálja.

Jöttek lassan hazafelé.

— Csak nincs semmi otthon, az a baj... — sóhajtotta anyja az úton. — Pedig neked most az kéne, enni jól mindenfélét... Jani sem keres... — panaszolta.

Csak hallgatta komolyan, ment az anyja mellett szótlanul. Csak mikor már befordultak a sarkon, mondta ki hirtelen, de olyan sírós volt a hangja:

— Nem bánom, költse el... Otthon van az ágyban, a párna alatt... Nekem már úgyse kell. Jó, hogy meleg van, nem igaz?...

Bizony meleg volt már, jó meleg március.

1942

EGY KARÁCSONYESTÉM

A SZEGÉNYEMBER már novemberben készül a karácsonyra. S milyen konokul készül: — csak legyen karácsony, akkor eszem egyet! S ha zsinegen járna, két kézzel húzná a napot, hogy minél előbb teljék, ha meg értelme lenne, minden nap két lapot fordítana a naptárban.

Mi is voltunk ilyenformán elégszer.

Egyik karácsonykor meg még olyanabbul: dolog semmi, a kamara üres, éppen csak fánk volt, sze az erdő mellett laktunk s lophattunk onnan kedvünkre. Na még étvágyunk is volt, nagy, nagy étvágyunk. Rágtuk is a pityókát csömörlésig. Egy törött lábú kakasunk is volt, de azon ennivaló semmi. Alig egy kiló volt tollastul, mindenestől s máskülönben is valahogy már családtagnak számított ez a sok éves kakas. Egyszer ajtó közé szorult volt a lába s anyám kurálta ki lécek közé kötözve. Úgy járt anyám után, mint a kutya, még a faluba is bekísérte. Nem volt szíve anyámnak leölni sehogy. A négy sovány tyúkot még október végén megettük, de ez a sánta kakas élt bicegve köztünk s kukorékolt nagyokat reggelenként.

Gonoszul álltunk nagyon, de azért volt egy kicsike

reménységünk a karácsonyi bőségre. Még a boldog munka idején, novemberben történt, hogy összeütötte egyik kezemet egy gerenda a munkán. Mivel tagja voltam a betegsegélyzőnek, ügyeltem okosan, minél tovább tartson a gyógyulás, hogy annál több időre járjon érte a táppénz. Még a hideggel is megcsípettem a sebet s valahogy kihúztam vele karácsonyig.

Karácsony péntekjén indultam aztán a pénzért. Tizennégy éves gyermek, vagy harmincöt kilométert, Sepsiszentgyörgyre gyalog. Listára írták otthon s lelkemre kötötték, mit vegyek a pénzen s mennyit, hogy azért haza is hozzak belőle. Anyám a nagyútig elkísért s megcsókolt kétszer is, úgy bocsátott útnak.

— Menj aztán be egy cukrászdába s egyél lelkem egy kávét, sze ki leszel éhezve — kiáltotta utánam. (Ők akkor reggel annyit sem ehettek, ide adták nekem, hogy jobban bírjam az utat.)

Mentem aztán a hófúvásban. Szórta úgy a szemembe, hogy csakúgy vakultam tőle. Dehát nem bántam semmit, igyekeztem konokul, sarkait erősen az a szentgyörgyi kávé.

De akármilyen bátran is mentem, két óra elmult mire Szentgyörgyre értem. A betegsegélyzőben már szellőztették a délelőtti szagot hivatal után.

Jöjjek holnap reggel, biztatott egy szolga s felvonta a vállát, ő nem tehet semmit, az urak elmentek már...

Azt sem tudom, hogyan mentem ki onnan. Mivel sírni szégyeltem mások előtt, csak belülről nyöszörögtem a szentgyörgyi utcákon...

Most hogy menjek haza üresen, minden nélkül?... S mit tudjak csinálni?... — jajgattam magamban, addig, míg valamit kigondoltam:

Estig elbódorgom az időt, éjjel meg beülök a vasúti váróterembe, aztán reggel, ne félj betegsegélyző!...

S töltöttem az időt járkálással.

Este beültem a váróterembe, a harmadosztályúba s próbáltam szunyókálni.

Volt egy öreg vasúti kapus, mind nézett egy darabig, aztán úgy éjfél után egyszer csak oda jön s kérdi, hogy: hová utazom?...

Mit hazudjak ott neki.

— Brassóba — mondtam ki végül s mosolyogni iparkodtam gyámoltalanul.

Azt mondja: — hol a jegyem?...

Kinyitottam a számat, majd újra becsuktam, végül is szedelőzködni kezdtem fel a padról.

— Fene a tekergő nemjódat! — kiabált reám. — Ugyi, hogy nincs jegyed — mondta letegezve s meg ne lásson itt többet, mert rendőr kezire ad! — fenyegetett meg szigorúan.

A többit már nem hallottam, mentem ki sietve.

— Most aztán hova? — ácsorogtam az állomás előtt és nagyon senkinek képzeltem magam. Kivertnek s elhagyatottnak. Végül is odasettentem a sötét raktárok mögé s ott, a csattogó fagyban lestem a szentgyörgyi hajnalt. Úgy tele voltam bánattal, hogy csak folyt a könnyem, ha akartam, ha nem. Közben füleltem, nehogy valaki meglásson s még tolvajnak higgyen a raktárok között.

Mire nehezen megvirradt, fehér voltam a zúzmarától, s úgy lépegettem a város felé, mint aki tojásokon járkál. Úgy éreztem: csak a cipő megy s szinte csikorogtam a dermedtségtől.

A betegsegélyzőben meleg volt, de én még csak ott kezdtem igazán vacogni. Ott jött ki belőlem a hideg.

Aztán kezdhettem a járkálást ablaktól ablakig. Egyik írást a másik után adta a sok hivatalnok. Már egész csomagot cipeltem ide-oda, de pénznek még színét sem láttam. Végre úgy dél felé a pénztárablakig jutottam. Ott vártam egy darabig míg sorra kerülhettem. Már rendben is volt minden, a pénz is leszámolva, mikor a pénztáros kéri, hogy igazoljam magam.

— De hiszen én vagyok az... — hökkentem meg s még a felkötött karom is felmutattam igazolásul.

Leintett; az nem elég, meg, hogy ne töltsem az idejét hiába. — Arcképes igazolvány kell — magyarázta meg.

Nekem olyasmi nem volt. Másféle még akadt volna,

de azokra csak legyintett a pénztáros. — Akkor nem tudja kiadni — mondta ki végül.

— Jaj istenem, az nem lehet — mondtam sírósan s kezdtem mondani, mikor s hogyan jöttem én Szentgyörgyre.

Megsajnált, még egy húszlejest is adott a saját zsebéből. Aztán vigasztalt, jöjjek el negyednapján reggel az arcképes igazolvánnyal, ő akkor kiadja majd rögtön a nekem járó pénzt. — Ez egy komoly intézmény — mondta — itt mindennek megvan a maga szigorú törvénye, ez ellen senki sem tehet. — Avval máris fordult egy másik ember felé.

Kétségbeesetten visszadobtam neki a húszlejest s kezdtem kiabálni, hogy: — az enyémet tessék kiadni, azt, ami nekem jár — követeltem.

De felmérgelődött. Rámordított keményen: takarodjak onnan.

— Nézz oda! — mondta haragosan. — Jószívű az ember és még ő lármázik.

Úgy mentem ki onnan, hogy alig láttam az embereket. Tele volt a két szemem könnyel. Csak álltam kint az utcán s nem tudtam, mit csináljak. Végül is elindultam haza.

Késő volt egészen, jóval angyaljárás után, mire hazaértem.

Úgy fogadtak otthon, mint a megkerült fiút. Sültkrumplit tettek elébem s várták, hogy beszéljek.

Hát én beszéltem...

Csend lett aztán olyan, mint mikor halott van a házban. S akkor csak bátyám sírva fakadt hirtelen az ágyon. Rossz volt hallgatni, úgy sírt.

— Miért dolgoztunk akkor egész nyáron, — vadult meg egyszerre. — Még karácsonykor is éhezzünk?!... Igen, mert azt a rongy kakasát is sajnálja tőlünk! — támadt rá anyámra. — Akkor minek szült minket? Munkásnak, rongynak, mindenki kapcájának?!...

Anyám csak sápadt lett, mint a fal.

— Tell — ugrott ki apám az asztal mellől, s már emelte is az öklét.

Bátyám kiszökött az ágyból, s feszült szembe apámmal keményen.

Anyám kétségbeesve ugrott oda közéjük:

— Jaj istenem, a szeretet ünnepén, te, a szeretet ünnepén?...

Sötéten ült vissza apám az asztal mellé s mindnyájan ültünk csendben, kegyetlenül hosszú csendben.

Anyám nem bírta el. Hirtelen kikapott valamit a fiókból és kiment vele a házból.

De alig telt valamibe, már jött is vissza hozzánk, a kezében ott lógott az elvágott nyakú vén kakas.

— Itt van, egyétek meg! — mondta. — Egyétek meg a szeretet ünnepén, mert... — a többit nem lehetett érteni, sírásba fulladt a szava.

Igy telt el minálunk akkor az a karácsonyeste.

1942

BORJÚKÖTÉLEN

KEDVES a szegényember szerelme, mint a februári cinke. Bogáncsmagon is elél s felesel a télnek; az emberteremtette nyomorúságnak. Jókedvű, csíntalan, aztán szapora nagyon. Észre sem veszik s már hárman vannak. Igy voltak hát ők is majdnem egy esztendeig, mindig egymáson a kezük. — Az öregasszonyt sokszor ette meg a penész, mit tudnak egymásnak annyit örvendeni nyakukon a sok nyomorúsággal. Morgolódott örökké, mint a sokat járó malom: — Na, két bolond, na! — csúfolta ki őket s pusmogott mérgesen. A fia már azt is ráfogta nevetősen: — Biztosan irigyli, azért... Látszik, hogy régen volt pár hónapos asszony, elszokott már a jótól, mint öreg macska a cérnagomolyától.

De az egy mézes esztendő el sem telt egészen s ők is már hárman voltak. Lett akkora fiúk, hogy az már fiú volt. Apja, mint a jóféle kakas, járkált nagy kevélyen.

— Megér öt leánkát! — dicsekedett vele. — Eszi meg az anyját, olyan egy jóétkű — mondta nagy kacagva. — De eheti is bátran, van annak teje bőven. Hat macskát el tudna tartani mellette, annyi van...

De szívja is úgy, hogy csurog le kétoldalt, mert abból lesz egy ember! — hencegte mindenkinek.

Csakhát az oregasszony lehűtötte hamar:

— Az emberséget máma nem szálában mérik... — mondta. — Hanem, kinek amivel pótolja az apja, avval... — s legyintett elbiggyenve.

Na majd ő kipótolja! — ágált az elején, de lassanként megpendult benne is a félés s hovatovább aztán mindjobban megpendült...

— Mennyit tud kárálni! — hallgatta az anyját egyre mérgesebbben. — S a baj, hogy igaza van... — ismerte el végül maga is savanyúan. — Napszámjáró tarisznyával a fia emberségét ő ugyan pótolhatja — keseredett el aztán egészen. — Avval az annyi lehet, amennyi az apja, nagygazdák kapcája...

Dehát az egyik este?...

— Legalább egy tehenünk ha volna!... — kezdi el Ida is, a felesége nagy sóhajtva.

— De okos vagy, hallod! Adott volna apád! De egy malacot sem adott — kezdte hánytorgatni az apósa szegénységét.

— Akkor mért vettél el, ha egyszer koldus voltam! — sírta el magát Ida. — Lám, te hány tehenet hoztál?!... — vágott vissza az urának keserűen.

S evvel aztán megvolt az első háborúság.

Volt ugyan közöttük eddig is bakalódás, de csak olyanféle, mint májusban az eső, hogy jobban szagosodjék tőle a piros rózsa, ettől azonban tövise nőtt s bokrosodott szúrósan. A végén aztán már alig férték a tövisektől...

Az öregasszony kellett. hogy lecsitítsa őket:

— Ha csak tehént akarsz, neked a legkönnyebb — mondta a menyének. — Szegődj el dajkának, azt megfizetik, ne félj. Tejed van jó bőven, megfogadnak hamar. Pál Amáli is úgy tett s onnan most a félhold. S amért elhajtotta házától az ura? nem mindenki viseli ki magát, mint Pál Amáli s aztán legalább egy tinócskát spórolhatsz — hadarta egyfolytában.

— Nekem ugyan mindegy — vonta meg a vállát.

Ti tudjátok, mit s hogy, csakhogy a szerelemből ki a fene él meg! — mondta ki mérgesen s avval otthagyta őket.

Azok ottmaradtak, s köztük ott a tinó.

Hallgattak nagyokat s lestek egyik a másra, hogy ki kezdi hamarabb a békülést.

Végre is az ember, hogy madarat rebbentsen, elkezdett búsulni akarattal. Támasztotta a fejét, gomolygott magában, akár a nehéz idő. Hát nem is bírta ki sokáig az asszony.

— Valahogy mindég volt, mit ölöd úgy magad?... Igaza van biza anyádnak, annak van, aki kapar — mondta ki a végén.

Az ura csak legyintett: kutya ez a világ...

Az asszony újra kezdte:

— S mért ne szegődjek el? Hogy sose legyen semmink?... Legalább egy borjúnk, ahogy anyád mondja — elszegődök biz én! — mondta ki kereken.

— Hogy kiviseljed magad, mint Pál Amáli?... — nézte meg az ember féloldalról.

— Osszetennél vele! — haragudott Ida, hogy lobogott a hangja.

S majdnem összevesztek most már Pál Amálin.

Na dehát éjfélre, mikor a viola nyit, mégis csak megbékéltek. Sze olyankor mi fontos, hogy tinót etessenek fenével, vagy hogy a viola nyíljék?... Megegyeztek kedvesen s aludtak rája egyet. Igen, csakhogy másnap kezdték észrevenni, hogy lelegelte biza a tinó a violákat... S a harmadik nap aztán már csak azt furcsálták, hogy mit is tudtak azon annyit osztozkodni s azt vitatták most már, hogy milyent vegyenek inkább, tarkát, vagy fehéret. S úgy elseje felé elindult aztán Ida hogy beálljon dajkának. Ura is vele ment, ő vitte a fiút s a szegődésnél is ott volt.

Kapva kaptak Idán, hamar megfogadták. Egy orvos fogadta meg s annak a felesége. Ők is azok voltak, tavalyi házasok. A szép kicsi asszonynak nem volt egy szikra teje, üvegből etette mindig a kicsi fiát.

Jó emberek voltak, igazi jó emberek. Nem alkudtak semmit, megadták egy szóra, amit Idáék kértek.

Csak annyit kötöttek ki, hogy megvizsgálják Idát, mert az egy dajkánál igen nagyon fontos. Meg is vizsgálta az orvos, ahogy hazaértek. A felesége addig mind csak azt siratta, hogy miért nincs neki teje...

Van Idának bőven — vigasztalta az ura. — Nem kell már búsulni — mondta, s hogy megfogadják szívesen. — Csak, hogy is mondja, van még egy kikötése... nézett aztán rájuk s küldte ki a két asszonyt, hogy azt csak az embernek tudja most megmondani.

Annak megmondta aztán.

De alig is várta Ida, hogy ketten maradjanak az urával.

— Mit mondott, mit akar?... — kérdezte kíváncsian.

— Ott né, bolondságot!... — kacagott az ember. — Hogy aztán hagyjak békét neked, mert elromlik a tejed s fél, hogy megsinyli a kicsi úrfi hasa. — S hogy ő köti magát ehhez, mert azt mondta, ami biztos, biztos, aztán ha akarjuk, inkább megpótolja a béred. Bolondság — legyintett. — Fő, hogy tinó legyen! — nézett rá Idára, aki pirosodott, mint nyáron szokta a pipacs.

De még csak azután pirulhatott Ida. Az öreg nagysága is evvel állott elé, aki a doktor úr anyja volt:

— Ahhoz tartsák magukat, amit a fiam mondott! — intette Idát szigorúan. Nem mondja, jöhet az ura, amikor csak akar, s megnézheti a fiát, de isten őrizzen, hogy egyébre is gondoljanak!...

Ida restelkedett, hogy miket fognak rájuk, de aztán gondolta: — mind csak beszéljetek, fő, hogy tinó legyen, a többi, az nem fontos...

S jó dolga lett aztán, sze úgy élt, ahogy soha. Mindég etették volna s amennyit csak akart. Nagy csupor kávékat, jó darab húsokat s még dolgozni is alig engedték. De ki is pofosodott a kicsi úrfi hamar, s ki az ő fia is még jobbban...

Az első havi bért is kiadták előre s alig várta az urát, hogy dicsekedjék vele. Jött is az két hét mulva.

Jött egy kicsit félszegül s nyujtotta a kezét, mint legénykorában szokta.

A konyhában ültek le, ottan megkínálta valami sült hússal. De az csak csipegette szégyenlősen. Az öregebb nagysága mindegyre csak rájuk nyitotta az ajtót, ha volt miért, ha nem. Egyszer mikor kiment, az ember nagy komolyan azt mondja Idának:

— Olyanformán látom, hogy vizitába jöttem, s eszembe jut anyád, isten nyugosztalja!... Téged őriz, ejsze... — vágott az ajtó felé.

Ida csak kacagott, mint tavasszal a gerle.

— Legyél most is ügyes... — bíztatta az urát.

Annak a szemében már villant az ügyesség, csakhát bejött újra az öregasszony.

De azért a kapuban, mikor búcsúzkodtak, kezdte maga felé húzni az asszonyt.

— Ne izélj, meglássák! — íjedt hátra Ida s dugta hamar magát be a kapu mögé.

— Nézz oda, bolondra! — veresedett el az ura. — Nem eszlek meg, mit félsz?... — lett mérges hirtelen. — Maradj hát magadnak! — mondta. Aztán csak megfordult s elment nagy mérgesen.

Nézhetett utána az asszony megijedve, s törhette a fejét, hogy vajjon ezt mi lelte.

Dehát két hét mulva újra jött az ura. Nem sokat beszélt most, csak ott ült késő estig. Az öreg nagysága már nem győzte pillogtatni. De amikor felállt, hogy: na Ida, kísérj ki!... — ki szökött hamarébb, ha nem az öregasszony, hogy: ne, mert ő kikíséri. — Idusnak szoptatni kell... — mondta.

Az ember csak megnézte, hogy parázslott a szeme. Majdnem szólt valamit, de inkább csak lenyelte. Idát is megnézte haragosan, s avval kiment onnan, hogy csattant egyet az ajtó.

De két nap mulva aztán ki jön el Idához, hát újra csak az ura. Szeliden, mint a bárány s kedvesen, mint a messziről jött gyermek. Még korán délután eljött s ült ott nagy kedvesen, csak éppen, hogy feszengett ültiben. Egyszer aztán felállt, s azt mondja nagy komolyan:

— Kísérjél el, Ida, egy darabig legalább...

Ida nézte gyáván, de aztán elkísérte.

Az öreg nagysága a kapuba is kiment s úgy nézett utánuk, hogy nyúlott meg a nyaka.

Ida ment az ura mellett, de egyszer aztán megállt.

— Na most immár menjél, eleget kísértelek...

Az ura is megállt, s nézi a földet, mintha egyéb nem volna ott látnivaló.

— Nahát akkor, szerusz! — próbált köszönni Ida, de mert az nem mozdult, ő sem mehetett.

Az ember akkor csak ránézett szigorúan.

— Eridj na, mit állasz, vagy azt hiszed fogok még futkosni utánad?!... Azt te rosszul hiszed s megbánod még, ne félj!

Avval csak megfordult s úgy elindult onnan, hogy az ijedt Ida alig tudta utólérni.

— Meg vagy bolondulva!... — támadt rá sírósan. — Hát nem a tinó a fontos?... Vagy azt hiszed, nekem könnyű?... Sze már azt se tudom, mit tudjak csinálni!... — kezdett el sírni keservesen.

— Hát szóltam én valamit?... — ijedt meg most az ura. — Még mit nem fognál reám! — szégyelte el magát hirtelen. — Csak aztán meg ne bánd, mondtam!... — lett újra mérges nagyon.

S álltak ott hallgatva egy darabig mind a ketten.

— Nahát akkor szerusz! — köszönt végre el az ember s vissza sem nézett, úgy elment Ida mellől.

Szegény Ida meg mit csináljon. Folytak a könnyei, ha akarta, ha nem. Alig látta az utat visszafelé.

— Jaj, hogy a szegénynek az se legyen szabad! — gondolta keserűen. — Kellett nekem tinó!... — törölte meg a szemét. S aztán csak azt várta, hogy jöjjön még az ura, hogy beszélhessen vele most már komolyan.

De az biza elmaradt, nem jött vagy három hétig. Akkor is csak úgy né, tessék-lássék módra. Eppen hogy csak leült s már indult is, hogy menjen. S kerülte a szemét Idának. Az most búját volna hozzá, de most már ő kezdte, hogy: fontosabb a tinó... s hogy né a vén nagysága...

S mind gyérebben járkált be Idához, mert — sok a dolog — mondta.

S azután már a híre jött el hamarább, hogy —

járja a kertek alját s hogy látták Amálival, — hordozták a jó szót a jószívű asszonyok.

Törölhette Ida éjtszakákat a szemét, hogy mi lesz most, istenem!... Vergődött, gyotródött, addig, míg egy vasárnap nem bírta ki tovább. Nem szólt ő senkinek, még kendőt sem kötött, csak ki hamar a házból. Még a kicsi fiát is otthagyta aludva a kicsi úrfi mellett. Estig úgyis megtér, gondolta ki bátran, s mint akit kergetnek, indult meg hazafelé.

Ment aztán, igyekezett. Mire a faluig ért, szúrt a két oldala, hogy alig tudott lépni. De valahogy már kezdte restelleni azt is, hogy így hazabolondult majd minden ok nélkül. — Mit szól majd az ura, hogy beállít gyermek nélkül s lehet, nem is igaz, amit rája fogtak, csak őtet bolondítják... S jaj, hát a doktor úrék?... Még megéri, elcsapják, s akkor ne félj, tinó!... — okolta magamagát. A falu elején került a kertek alá, hogy meg ne lássa senki, sze ki tudja mit gondolna.

Ahogy aztán leért az ő kertjük végéhez, hát igen furcsát látott.

Ura kint volt a kertben s rázta az almafát, a korán érő almát, az édeset. A fa ágai között meg fenn volt Pál Amáli, a szomszéd Pál Amáli. Egy kézzel kapaszkodott, a más kezével pedig fogta a piros szoknyát s szorította maga köré...

— Mit nézel na, mit nézel, megdoblak almával! — kacagott lelelé burukkolva.

De az ő ura csak nézett úgy felfelé, hogy fehérlett a foga:

— Gyere, vegyelek le, mert lerázlak, bizisten! — ígérgette annak.

— Né, inkább béhunyom s nem nézlek, csak gyere... — igérte az ember s mézes volt a hangja, hogy azt nem lehetett kibírni...

Idának nem lehetett.

Elindult feléjük, de mint a keserűség.

— Szégyentelen, az vagy! — kiáltozta sírva s nekiment az urának éktelen haragjában. Mint a dühös macska, kösmölte, karmolászta...

Az meg mit csináljon hirtelen, szégyenében; tűrte

s csitította, hogy — ne bolondulj, Ida!... Jaj, az istenedet! — káromkodott aztán, mikor már a haját kezdte tépdesni Ida...

Már a piros szoknya a túlsó kertben villant s ő még mindig küzdött az asszony körmeivel. Megütni restelte, de dühös szégyenében megfogta a kezét, hogy mindjárt felsikoltott

— Eressz el, szégyentelen! Hallod, hogy eressz el! — kiáltozott Ida, míg az el merte engedni valahogy.

— Még mit nem fognál reám, nézz oda bolondra!... — próbálta békíteni. — De ha te engemet borjúkötélen tartasz... — mondta ki hirtelen. — Sze én sem vagyok fából...

Ida sírt mellette, hogy rázkódott a válla.

— Ne izélj na, hallod?... — kérlelte meg az ura — vagy tán azt akarod, hogy örökké haragudjál?... Ülsz még egy hónapot s megvesszük a tinót is... aztán nekem sem kell, ne félj már, édesalma... — próbálta vigasztalni.

Ida meg mit csináljon, nem sírhat míg a világ... Telt az idő is, az úrfit szoptatni kéne, a kicsi fiæ is ott van, nem ülhet itt estig...

Szipogott még egy darabig, de aztán csak elindult az urával visszafelé.

S két hónapra reá megvették a tinót, serkent ki a szarva, egy akkorát. Dehát szegény Ida nem tudott már annak szívéből örvendezni. Ő már csak annyit tudott, s azt behunyt szemmel tudta: ami vo't, az elmult, a bolondságnak letelt s ami ezután jön, az már csak kínlódás.

Jaj, mert kedves bizony a szegény ember szerelme, csak elrontja azt hamar az ember teremtette nyomorúság.

1943

A SZAMÁR

AZ ANYÁNYI LEÁNYKA ott állt egy szál ingben a szamár árnyékában s őrizte szigorúan. Tizennégy éves sem volt és semmi színű haja, ahány szál, annyiféle.

Meleg volt, hogy száradhatott kedvére a bogáncs, a szamárra is épp csak a fule vetett árnyékot s lelhőt a legyek hada. Fogyott is az állat tureime mindjobban, rángatódzott a bore idegesen. A leányka meg őrizte konokul, nagyon szigorúan, mert rábízta az anyja, jaj de nagyon rábízta. Állt nagy gyanakodva s előre kesergett, hogy: biztos bemegy a bogáncsosba, biztos...

Be is ment az a disznó állat, igen mert ő tövisbe lépett s az mintha csak erre várt volna, elindult nagy gyorsan, egyenesen a bogáncsosnak...

— Hó, Csinos, hó!... — szalalt volna a leányka, de a tövis még jobban a talpába szúródott. Le kellett kucorodnia, hogy megnyálazza a helyét, s addig már a szamár bent volt a bogáncsosban. Mezítláb meg hogy menjen utána...

Kerülgette hát a tövisest s egyezkedett a szamárral.

— Hi ki, Csinos, hi! — hajkurászta, majd dobi-

gálta ottan kóróval s mivel érte. Végül szidni kezdte, átkozni sírósan. Átkozta, ahogy az anyja szokta őket, szegény anya módján, akinek senkije, de senki istenén s gyermekén kívül, akin búját töltse. Átkozta hát a szamarat, mondott neki csúnyákat. Még rossz ringyónak is leszidta a végén.

Fegyveres katonák jöttek, határi katonák vagy őtön. Határt őrizni mentek, felváltani másokat. Megálltak s hallgatták, miket nem mond annak a szamárnak.

— Miket tud leánka létire! — kacagták.

— Mondjad neki azt, hogy... — tanította az egyik, mit mondjon még a szamárnak.

A leányka csak állott szégyenkezve.

Egy másik katona, egy sunyi veres legény, megnézte rajta a vászoninget.

— Várj, segítsek neked... — indult feléje lustán. — Felteszlek a hátára... — mondta.

A leányka nézte megriadva s húzódott kicsire, csak a két szeme tágult ki nagyra. A katona már hajolt le hozzája, mikor lebbent egyet rémülten, akár a fehér lepke.

A legény kapkodott utána s el is kapta az ingét, de az a kis semmi ing egyszeribe végighasadt a hátáig s ahogy rángatózott, fel egész a nyakáig, hogy csak kifordult belőle pucéran, mint burkából a dió. Szaladt aztán onnan olyan sikoltozva, hogy a katona is megijedt bele.

— Ne te, az inged, gyere sze nem bántalak! — kiabált utána, de mind mondhatott annak; szemérmes szégyenében nem törődött az már a tövisekkel, csakhogy takarja valami. nekisza'adt a bogáncsosnak.

— Na te, sze csak játszottam! — ijedt meg most a katona s indult, hogy ne eressze. De az, mint aki vízbe fut, tört neki a sok tövisnek és sikoltozva vergődött át rajta. Még azután is szaladt s csak jó messzire kuporodott le vinnyogva a fűre. Égtek testén a karcolások.

A katona állt kiveresedve s nézte a másik négyet, akik igyekeztek sietve félre onnan. Nagy-nagy zavarában ledobta az inget s hogy most már valami jót

is cselekedjék, a szamarat kezdte hajtani kifelé. Csak hogy az nem mozdult, rágta a bogáncsot. Rúgott egyet belé, hogy kondult annak a hasa. Majd lekapta a szíját szuronyostól s végigvágott rajta, hogy csak nyögött az állat s a hátulsó felével kikucorodva futásnak indult, ki a bogáncsosból s neki a világnak. Amíg csak követni bírta, ütötte egyre.

— Ili, ki! Nyavalya a csontodat! — szidta. Aztán visszakapcsolta szíját és semerre sem nézve, loholt a többi után.

A szamár meg szaladt, nézhette a leányka, mint megy be az erdőbe s fut túl az országhatáron.

— Ilő, Csinos, hó — ordítozta rémülten, hiszen mezítelen, hogy menjen utána. De mikor látta, hogy eltűnik az erdőben, nem törődött magával, szaladt a szamár után.

Ott a csend fogadta: a szamárnak nyoma sem volt.

— Jaj, istenem, jaj — nyöszörgött iszonyodva, sze most igazán, hogy agyonüti az anyja... Beljebb nem mert menni, tudta, hogy nem szabad, hogy az másik ország, hallotta eleget; mind az erdő szélén futkározott sírva s kiabálta egyre:

— Csinos, jaj, Csinos!

Végül elbújt a fűre és sírt, hogy rázkódott a gyenge kicsi teste.

Hogy menjen most haza, szamár s az inge nélkül?... Végül is visszament megkeresni az inget. Ott volt, ahová a katona ledobta. Magára terítette s nézte a szakadást. Összefogta hátul s tele félelemmel elindult hazafelé. — Most biztos agyonüti — gondolta mindegyre és szívéből kívánta: jaj csak már lenne holnap...

Otthon alig merte odaállni az anyja elé. Bugyogott a könnye s többet sírt, mint beszélt, míg elmondta nehezen, hogy mi lett a szamárral.

Az csak nézte a lányát, mint aki megnémult.

— Jaj, édesanyám, igazán, édesanyám, jaj bizonisten! — rimánkodott az hátrálva.

Az asszony, mint aki megbolondult, tépni kezdte a saját haját. Hogyne, mikor egyetlen vagyona, a szamár, amivel azt a kicsit is kiszerzi mindennap, — hogy éhen nem halnak, annyit, — elveszett, nincs

többé... Mivel viszen tejet most már a városba; a bíró tejét s a mindenkiét?... Jaj, teremtő úristen! — esett sírva az ágyra s nem tudta, mit csináljon...

Aztán csak felugrott onnan s neki a leánykának:

— Katona kell neked, az kell neked, katona?!... Hol a szamár, most mondd meg, hol a szamár!...

Tépte, ütötte, letaposta a földre. Meg akarta ölni gyermekét a szamárért. Vagy már azt sem tudta, mit akar, mert otthagyta, hogy a saját haját tépdesse.

Végül is, mint egy eszelős, elszaladt a bíróhoz.

Most aztán ő holnap mivel viszen tejet?... — sirta el a dolgot, hogy mi történt a szamárral.

A bíró csak hallgatta, mind jobban veresedve.

— De a máriáját, most mondod ezt nekem?! — Kit kerítsen ő most holnapra tejet vinni?! Húsz liter teje a nyakára savanyodik... — gondolta. Tegnapi fejés s összetöltögetve... Hát ez már disznóság!...

— A véka kukoricát kisirtad előre s azt a sok pityókát, én meg maradjak a kárommal, ugye! — támadt az asszonyra. — Ez már tolvajlás, te! Így kárba tenni engem!... Most aztán mit csinálok a sok drága tejjel, mert a bőrödön veszem meg, ne félj!...

Az asszony sírt előtte kicsire zsugorodva.

— Nekem itten ne bőgj, eridj bőgj magadnak! — rivalt rá durván, hogy az ijedtiben megindult kifelé.

— Hová méssz, he várjál! — kiáltott utána. — Kárban hagynál, ugyé!...

Kabátot vett s vitte az asszonyt magával.

A határi őrség parancsnokához vitte, a hadnagyhoz. Fiatal volt a hadnagy, de lelkes ember nagyon. Gyűlölt az mindenkit, aki csak idegen volt. De legesleg-jobban a túlvaló szomszédokat. A saját fajtáját meg becsülte szivéből. Vérit adja értük, fogadkozott sokszor, s ha kell az életét.

Ide mentek mostan, ehhez a hadnagyhoz.

És rezgett a bíró hangja, mikor elmondotta, hogy mi történt a szamárral. Ilyenformán' mondta:

— Őrizte az ártatlan leánka, instálom, mikor csak rátörtek... Leszaggatták az ingét s alig tudott aztán elszaladni, pucéren. Túlról valók voltak, idegen katonák, hárman s fegyveresen... Akkor aztán fogták

s elvitték a szamarat... Fut az anyja hozzám, sze kibe bízzék szegén, dehát én hogy segítsek, mondtam, jöjjünk ide, segít a hadnagy úr, azért jöttünk instálom...

A hadnagy csak hallgatta véréig háborodva. Sétált hátratett kézzel s tótt benne a harag.

A szegény rongyos asszony meg hát mit is szóljon? Hogy nem túlról valo katonák voltak?... Csak a szamár meglegyen egyszer! A többi a bíró lelke dolga. Inkább sírt hát csendeskén szipogva.

A bíró meg beszélt, verte a meleg vasat:

— Szegén kicsi asszony, hogy éljen meg immár, négy apró gyermekkel a szamár s az ura nélkul, mert az kinn van a fronton, a háborúban instálom, igazi jó hazafi... Harmadszor is kint van, kétszer volt sebesulve, érme vagyon kettő, bátor ember nagyon... Most aztán miből éljen, sze abból ét idáig, amit a szamár szerzett. Tejet vitt a városba, a mindenki tejét... Nem azért mondom, nekem semmi közöm, csak sajnálom instálom, sze ember ő is, mint más, aztán a fajtám... — fejezte be gondosan.

A hadnagy nem is bírta sokáig hallgatással.

— Elintézem én ezt! — mondta ki hirtelen s fojtott volt a hangja a duhtől.

Hivatta az őrmestert s vagy tíz katonát mellé s indult ki azokkal egyenesen a határra. Ott odakiáltott egy túlvaló katonának: hívja a parancsnokot, fontos ugyben hívja. Aztán várta, hogy jöjjön. Sötétedett jócskán, mikor az odaért.

A hadnagy avval kezdte rögtön, hogy követelte a szamarat. Feljelentést ígért és még sok egyebet. — Majd ő megmutatja! — ígérte vicsorogva. — Ezt mégsem lehet tűrni — mondta ki szigorúan. S nem is amit mondott, hanem ahogy mondta. Az ottani parancsnok kővé is merevedett egyből.

— Az egészből annyi igaz, — mondta — hogy áttévedt egy szamár, amit ők befogtak. A többi mind hazugság. — Különben is sem ideje, sem kedve tárgyalni ilyenkor a dolgot. Este van, inkább majd holnap reggel.

Avval megfordult kurtán, intett a katonáknak s

indult velük lassan vissza a határról. Semmibe sem vette többet a hadnagyot.

Az sápadt volt a duhtől. Nem a szamárral törődött immár, hanem a becsulettel. Lekapatta rögtön embereiről a puskát s feltűzette a szuronyt. Aztán átlépett velük a határon.

Azok ott túl is megállottak rögtön. Le ők is a puskát s bújtak hamar a fűbe, vagy ki hova érte. Aztán mire való a puska, s aki a puskát fogja?... Lőni kezdtek ezekre minden kimélet nélkul. Még szerencse, hogy sötét vo't s a golyók csak prédálódtak.

A hadnagy körulnézett, ki jön még utána, hát biza azt látja: egyedül vitézkedik. A többiek okosan lebújtak a földre s még az őrmester is le oda ugyesen. Egyedül hova menjen?... Lebújt hát hamar mellejük s onnan biztatta, hogy lőjjenek immár ők is.

Lyuggatták aztán kétfelől a sötétet, hajnalig mind egyet lőttek. Igen, de vaktyúk is talál szemet. Egyszer csak éjfél után látja ám a hadnagy, hogy egyik katonája felul nagy hirtelen s emelgeti magát, de lóg a feje nagyon... Az őrmester meg szidja, hogy: Feküdj le boldogtalan! Eltalálnak, bolond! — de az szólni sem tud, csak bugyog furcsán a hangja. Aztán csak elnyúlik hanyattán a földön... Le sem foghatták a két felakadt szemét s már is meg volt halva. Nézhette azokkal a szép csillagos eget. A hadnagy, mikor odament, szinte sírt dühében. Ordított töltényért s szidta a katonáit. Az őrmester, az mind a szamarat átkozta inkább. S kezdtek lőni újra, de most mint a vakok, sokat és összevissza. Egyszer aztán halljak, hogy túlról is jajgatnak...

A hadnagy vicsorgott, hogy fehérlett a foga.

Hajnal felé végre csendesedtek valahogy. A hadnagy is húzódott szépen hátrafelé, vissza a határra. Kezdett gondolkozni, hogy mi lesz a halottal. Azt tőle kérik számon... Otthagyta az őrmestert, hogy őrizze a határt s lesietett hamar, megírni a jelentést s hogy ő semminek sem oka...

A túlról való parancsnok is otthagyta már a határt, hadd lássa mi van a sebesülttel, akinek vállában akadt meg egy golyó.

— Fene a szamarát! — mérgelődött magában — még most bajba hozza...

— Csapjátok át, a fenébe! — mondta... — Reggel van s megígértem. — Nehogy itt kapják nekem... — gondolta kelletlenül.

A szamár az őrház mellett egy fához volt odakötve. Lógatta a fejét, aludt szamármódra. Egyik katona kikötötte hamar s vitte jó messzire, ahol nem láthatta senki. A határ mellé az erdőbe. Ott aztán elengedte s neki egy bogos bottal, a határig mind egyet verte. A szamár, mint a vonat, szaladt át a határon...

Egy óra mulva fut ám egy katona s mondja a hadnagynak, hogy visszajött a szamár, átcsapták a határon...

Ott volt a bíró is, az asszonnyal együtt, ott tartotta a hadnagy aláírni a jegyzőkönyvet.

Meg volt az csinálva szépen:

„Átaljött onnan túlról három idegen katona, — írta, — bántalmazták a leányt, leszaggatták az ingét s mezitelen hagyták, még a szamarat is elvitték aztán tőle... Erőszakkal vitték el, rabló módon s mikor ő odament visszakövetelni, egy emberét agyonlőtték. ...Egész éjtszaka kellett, hogy védje a határt a túlerővel szemben...“

Két óra hosszat kínlódott rajta, míg megírta nehezen. Most meg jön ez a marha, hogy azok onnan túlról visszacsapták a szamarat Ki hiszi el most már neki a jelentést, hogy itt a szamár... Ette meg a fejét, hogy mit tudjon csinálni.

Az a bolond asszony meg szinte sírt örömében.

— Mégis jó az isten! — mondta. — Tartsa meg a hadnagy urat is békében, egészségben, mindenki örömére!...

De bizony a hadnagy ráordított mérgesen:

— Várjon kint, míg hívom! — s kiküldte haragosan. A katonáit meg utasította, hogy hagyják kint a szamarat a határon, ahol van, le ne merjék hozni amíg nem parancsolja... Ő aztán bent maradt susmogni a bíróval.

Egyszer aztán hívja az asszonyt s azt mondja nagy mérgesen: hiába is beszél, ő szégyenben nem marad-

hat... Most olyan világban élünk — magyarázta szépen, — hogy mindenki azt ád a hazának, amit tud... S hiába akármi, egyebet nem lehet tenni. Ő az életét is odaadja szívesen, de a becsületét nem hagyhatja! S hogy mi lesz a szamárral, azt ne is kérdezze többet...

Az asszony csak hallgatta s nem hitt a fülének. Nézett a bíróra megrémülve, de az csak a vállát huzigálta.

— Ha egyszer nem ügyeltetek rá... — mondta.

— De azt mégsem lehet... — kezdett sírni az asszony. — Mit csinál szamár nélkül?... Miből éljen, ha az ura is kint van a fronton... — Hirtelen felderült az arca gyámoltalanul. — De hiszen nem lehet — mondta ki örömmel. — El kell vinni a tejet, a húsz liter tejet, a bíró úr tejét — mondta s ragyogott az arca.

A bíró csak legyintett, az most már nem fontos.

— Ma még elviszed te, holnapra majd kerítek másvalakit, — mondta. — Tudtam én, hogy kárommal maradok... — legyintett egyet újra.

Az asszony arcán újból elhervadt az öröm, csak állt ottan meghorgadva.

A hadnagy meg nézte türelmetlenül, aztán a zsebébe nyult mérgesen s pénzt vett ki belőle.

— Fogja, tegye el. Szívesen adom — mondta. S mivel az nem vette el, begyűrte a kezébe hamar. Aztán tiszta papírt tett oda eléje: most aztán ne beszéljen, nyomja oda az ujját...

De az sírni kezdett, hogy nem adja a szamarat; ő azt nem adhatja. Ő akkor miből éljen... — hajtogatta konokul.

A hadnagy ideges haragjában már szidta csúfúl, hogy: önző, buta paraszt! — ordítozott reá, hogy a hazáért teszi, értse meg már egyszer!

Végül is a bíró olyat kiáltott rá, hogy nem mert már ellenkezni. Odanyomta az ujját s állt aztán rémülten.

A hadnagy most újra leírta a jelentést. Pontosan azt írta, amit az elsőben írt, csak annyit tett még hozzá: másnap meg a határon agyonlőve találták az

Újpesti Textilüzemek Központi Könyvtára

ellopott szamarat. Azok lőtték agyon, hogy ne találják meg ottan...

Az asszony pedig indult, ment ki a bíró után, hogy vigye el a tejet.

Cipelte aztán a két nagy kondérban, hogy szakadt ki a két karja. Teli bánattal, szinte szaladva vitte. Ment vele meggörbűlve, összeszorított szájjal és muszáj volt, hogy sírjon, ha akarta, ha nem.

Vitte merev arccal, jó darabot vitte, de egyszer aztán megállt. Lekapta nagy hirtelen a két kondér fedelét s zsupsz ki mind a tejet, oda az országútra...

— Nesze, föld, igyál, bíró tejét iszod!... — kiabálta bolondul s nézte konok arccal, hogy fut a tej s keveredik a porral...

1943

TARTALOM.

Történt az utcán 5
Egy szál gyufa 8
Marika hazajön 12
Megindul a föld 19
Diófa-háló 31
A nekurát 37
Tarisznyás királyok 51
Nemzetesdi 58
A Pilisken 61
Bolondok 65
Kuporiak 68
A cigarettavég 73
Favágók között 75
A dohány 84
Falun 91
A virtus 97
Balog-színház 105
Angyalvárás 113
A macska 123
Gyergyó 148
Hurcolkodás 154
A tejesember 162

Béresek 167
Fanyesdesés 173
Urom 182
A duhus kutya 193
A kabat 210
Egy karacsonyestem 219
Borjukotelen 224
A szamar 232

ASZTALOS ISTVÁN állami díjas

VÁD ÉS PANASZ